

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

**8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞU VE DİNLEDİĞİ FARKLI TÜRDEKİ
METİNLERİ ÖZETLEME BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ**

Özkan ÇETİN

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2019

8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN OKUDUĞU VE DİNLEDİĞİ FARKLI TÜRDEKİ
METİNLERİ ÖZETLEME BECERİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ

Özkan ÇETİN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Kenan BULUT

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Van, 2019

KABUL VE ONAY

Özkan ÇETİN tarafından hazırlanan "8. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğu ve Dinlediği Farklı Türdeki Metinleri Özetleme Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 10.07.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Kenan BULUT (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Osman ÖZDEMİR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Doç. Dr. Fuat TANHAN

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

10.07.2019

Ozkan CETIN

ÖN SÖZ

Yaşamdaki birçok bilgi ve deneyim ayrıntılarla karşımıza çıkar. Bu bilgi ve deneyimlerden bizi ileriye taşıyacak olanları ayrıntılardan ayıklayıp seçmek gün geçtikçe önemi artan bir yeterliliktir. İlkokuldan itibaren bireylere kazandırılması gereken bu beceri “özetleme”dir. Fakat ilgili araştırmalar göstermektedir ki öğrenciler hiçbir bilgi ve tekniğe dayanmadan özetleme yapmaktadırlar.

Anlama becerilerinden olan özetlemenin dinleme ve okuma öğrenme alanına göre farklılık arz edip etmediğini tespit etmek, öğrencilerin, bu öğrenme alanlarını daha etkin kullanabilmesi için öğretmenlere bir fikir verecektir. Bu sebeple çalışmada 8. sınıf öğrencilerinin öğrenme alanlarına göre özetleme becerilerinin tespiti üzerinde durulmuştur.

Araştırma sürecinde bilgisiyle, emeğiyle, deneyimiyle desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Kenan BULUT’a teşekkürü bir borç bilirim. Yorumlarıyla, deneyimiyle yüksek lisans öğretimim boyunca yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ’ye; yönlendirmeleriyle bana destek olan Doç. Dr. Yusuf DOĞAN’a; çalışmalarım sırasında katkılarını sunan meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Aileme ve bilhassa varlığıyla yoluma ışık olan anneme her daim müteşekkirim.

Özkan ÇETİN
Van, Haziran 2019

ÖZET

ÇETİN, Özkan. *8. Sınıf Öğrencilerinin Okuduğu ve Dinlediği Farklı Türdeki Metinleri Özetleme Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2019.

Bu araştırmada, 8. sınıf öğrencilerinin dinledikleri ve okudukları metinleri özetleme becerileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı öğrencilerin dinledikleri ve okudukları metinleri özetleme becerilerinin *öğrenme alanına, metin türüne, okul başarı seviyesine, cinsiyete, aylık okunan kitap sayısına, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna, ailenin aylık gelir durumuna* göre farklılaşp farklılaşmadığını tespit etmektir.

Tarama modelinde olan bu araştırmanın evrenini Muş ili Merkez ilçesindeki 8. sınıf öğrencileri, örneklemini ise aynı yerdeki dört ortaokulda öğrenim görmekte olan 190 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Merkez ilçedeki okullar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan “*Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınavı*”nın başarı sonuçlarına göre *başarı seviyesi yüksek, başarı seviyesi orta, başarı seviyesi düşük* olarak üç seviyeye ayrılmıştır. Sayısal yakınlığı sağlamak için *başarı seviyesi düşük* ortaokullardan iki, diğer iki seviyeden birer okul belirlenmiştir.

Dinleme öğrenme alanından bir hikâye edici, bir bilgilendirici; okuma öğrenme alanından da bir hikâye edici, bir bilgilendirici metin olmak üzere toplamda dört metin kullanılmıştır. Öğrencilerin bu metinlerden hareketle (dinleyerek/okuyarak) özet çıkarmaları istenmiştir. Söz konusu bu özetler çalışmanın verilerini oluşturmaktadır. Elde edilen özetler Okur (2011) tarafından geliştirilen “Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği”ne göre değerlendirilmiş, bunun sonucunda elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 21.0 Programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde parametrik testlerden t-testi, One Way ANOVA kullanılmış; ayrıca frekans (f), aritmetik ortalama (X), standart sapma (S) vb.ne de bakılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre öğrencilerin metinleri özetleme becerilerine bakıldığında; öğrenme alanına göre dinleme becerisinin, okul başarı

seviyesine göre başarı seviyesi iyi olan okulların, cinsiyete göre kız öğrencilerin, aylık okuduğu kitap sayısına göre 4 ve üzeri kitap okuyan öğrencilerin, anne eğitim durumuna göre annesi ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin, baba eğitim durumuna göre babası okuryazar, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin, ailenin aylık gelir durumuna göre aylık gelir durumu orta düzey olan öğrencilerin özetleme becerilerinin daha iyi olduğu ve diğerlerine göre anlamlı farklılık arz ettiği görülmüştür. Metin türüne göre ise öğrencilerin özetleme becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bu sonuçlardan hareketle tartışma kısmında, araştırmanın bulguları benzer çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılmış ve çeşitli değerlendirmeler yapılarak tartışılmıştır. Daha sonra Millî Eğitim Bakanlığına, öğretim programı hazırlayıcılarına, başta öğretmenler olmak üzere uygulayıcılara ve öğretmen adaylarına çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

8. sınıf öğrencileri, farklı türde metinler, özetleme becerisi.

ABSTRACT

ÇETİN, Özkan. *A Comparative Analysis of 8th Grade Students' Summarizing Skills of Different Types Read and Listened Texts*, Master Thesis, Van, 2019.

The aim of this study was to comparatively analyze eighth graders' ability to summarize auditory and written texts and to determine whether summarizing skills differed by learning area, text type, school achievement, gender, number of books read per month, mother's education, father's education and monthly household income.

A screening model was used. Study population consisted of eighth-grade students in the central district of the city of Muş. Study sample consisted of 190 eighth graders of four secondary schools. According to the achievement results of the Central Examination for Secondary Education Institutions by the Ministry of National Education, the schools in the central district are divided into three levels; high, medium and low achievement. For sample homogeneity two low achievement, one medium achievement and one high achievement schools were selected.

Two auditory texts (one narrative and one expository) and two written texts (one narrative and one expository) were used. Participants were asked to summarize the texts. The summaries were the study data. The summaries were evaluated using the "Summary Evaluation Scale" developed by Okur (2011). Data were analyzed using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS), version 210.

A t-test and One Way ANOVA (parametric tests) as well as frequency (f), arithmetic mean (X) and standard deviation (S) were used. Participants had better listening skills than reading skills. Participants from high achievement school had better summarizing skills than others. Participants who read 4 or more books per month had better summarizing skills than others. Participants whose mothers had a secondary or high school degree had better summarizing skills than others. Participants whose fathers were literate or had a high school or college degree had better summarizing skills than others. Participants with an average household

income had better summarizing skills than others. Female participants had better summarizing skills than male participants. However, participants' summarizing skills did not significantly differ by text type.

The results were discussed comparatively with those of similar studies. In conclusion, several suggestions were made for teachers, preservice teachers, those who prepare curricula and the Ministry of National Education.

Key Words

Eighth grade students, different types of texts, summarizing skills.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR CETVELİ.....	xiii
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Sayıtlılar.....	5
1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	5
1.6. Tanımlar	5
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Dinleme.....	6
2.1.1. Dinlemeyi Etkileyen Unsurlar	7
2.1.2. Dinleme Stratejileri	10
2.2. Okuma.....	11
2.2.1. Okumayı Etkileyen Unsurlar	13
2.2.2. Okuma Stratejileri.....	14
2.3. Özetleme	18
2.3.1. Özetlemenin Önemi ve Faydası	19

2.3.2. Özet Çıkarmanın Zorluğu	21
2.3.4. Özetleme Becerisinin Öğretiminde Uygulanabilecek Kurallar	22
2.3.5. Özetleme Stratejileri	25
2.4. Metin	31
2.4.1. Metin Türü	32
2.4.1.1. Bilgilendirici Metinler	33
2.4.1.2. Hikâye Edici Metinler	34
2.4.2. Metin Türü ve Özetleme	35
3. BÖLÜM: YÖNTEM	37
3.1. Araştırma Modeli	37
3.2. Evren ve Örneklem	37
3.3. Veri Toplama ve Değerlendirme Araçları	38
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	38
3.3.2. Farklı Türdeki Okuma ve Dinleme Metinleri	39
3.3.3. Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği	39
3.4. Verilerin Toplanması	40
3.5. Verilerin Analizi	41
4. BÖLÜM: BULGULAR	42
4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	42
4.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	43
4.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	43
4.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular	45
4.5. Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	46
4.6. Altıncı Alt Probleme Yönelik Bulgular	47
4.7. Yedinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	48
4.8. Sekizinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	50

4.9. Dokuzuncu Alt Probleme Yönelik Bulgular	50
4.10. Onuncu Alt Probleme Yönelik Bulgular	52
4.11. On Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	53
4.12. On İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular	55
5. BÖLÜM: SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	58
5.1. Sonuç ve Tartışma	58
5.2. Öneriler	65
KAYNAKÇA	67
EKLER	77
EK 1: Uygulama için Araştırma İzni	77
EK 2: Kişisel Bilgi Formu	78
EK 3: Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği.....	80
EK 4: Hikâye Edici Okuma Metni (Hikâye).....	81
EK 5: Bilgilendirici Okuma Metni (Deneme).....	84
EK 6: Hikâye Edici Dinleme Metni (Efsane).....	87
EK 7: Bilgilendirici Dinleme Metni (Söyleşi)	90
EK 8: Başarı Seviyesi Yüksek Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri	92
EK 9: Başarı Seviyesi Orta Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri ...	96
EK 10: Başarı Seviyesi Düşük Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri	100

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 8. sınıf öğrencilerinin öğrenme alanına göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi	42
Tablo 2: 8. sınıf öğrencilerinin metin türüne göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi	43
Tablo 3a: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	43
Tablo 3b: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	44
Tablo 4a: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre dinledikleri metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	44
Tablo 4b: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre dinledikleri metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	45
Tablo 5a: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre okudukları metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	46
Tablo 5b: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre okudukları metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	46
Tablo 6a: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre hikâye edici metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	47
Tablo 6b: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre hikâye edici metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	47
Tablo 7a: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre bilgilendirici metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	48

Tablo 7b: 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre bilgilendirici metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	48
Tablo 8: 8. sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi	49
Tablo 9a: 8. sınıf öğrencilerinin aylık okuduğu kitap sayısına göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	50
Tablo 9b: 8. sınıf öğrencilerinin aylık okuduğu kitap sayısına göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	50
Tablo 10a: 8. sınıf öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	51
Tablo 10b: 8. sınıf öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	52
Tablo 11a: 8. sınıf öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	53
Tablo 11b: 8. sınıf öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	53
Tablo 12a: 8. sınıf öğrencilerinin aylık gelir durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler	54
Tablo 12b: 8. sınıf öğrencilerinin aylık gelir durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi	55

KISALTMALAR CETVELİ

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

N: Öğrenci Sayısı

f: Kullanım Sıklığı

S: Standart Sapma

X: Aritmetik Ortalama

p: Anlamlılık

akt.: Aktaran

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sayıtlar, kapsam ve sınırlıklar, tanımlar yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

İletişimin en temel unsuru dildir. Birey gerek iletişim kurarken gerek hayatı anlamlandırırken en çok dil becerilerinden yararlanır. Anlama ve anlatma olarak iki başlık altında ele alınan dil becerileri dış dünyayı algılama ve kendini ifade etme noktasında başat unsurdur. Öte yandan kişi, algıladıkları üzerinde yorumlamalar yapmak ve düşüncelerini geliştirmek, yeni düşünceler üretmek için dilin imkânlarından yararlanır.

Öğrenme alanlarından olan okuma ve dinleme bilgiyi edinme yollarının başında gelir. Okuma, görsel sembollerin gözlerle algılanıp beyin tarafından anlamlandırılması sürecine dayanır. Dinleme ise kulak tarafından işitilen seslerin beyne iletilmek suretiyle burada birtakım bilişsel işlemler sonucunda anlamlandırılmasıdır. Okunan ya da dinlenen metinler farklı özellikte olabilir. Fakat anlam kurma sürecinin tamamlanması için her durumda metnin tümünün anlaşılması gerekmektedir. Okunan ya da dinlenen metinden beklenen ölçüde anlam kurmak için bazı stratejiler geliştirilmiştir. Anlam kurma sürecinde; okunan metin için okuma stratejileri, dinlenen metin için ise dinleme/izleme stratejilerinin işletilmesi gerekir. Okuma ve dinleme/izleme stratejilerinden biri de okunan ya da dinlenen metnin özetlenmesidir. Metin anlaşıldıktan sonra kişinin, anladıklarını özgün cümlelerle kısa bir biçimde aktarma durumu özetleme olarak adlandırılır. “Özet yazmadaki temel amaç anlama düzeyini artırmaktır” (Bulut, 2013: 7). Özet yazmak “okuduğunu anlama sürecinde metnin anlaşılmasını ve anımsanmasını kolaylaştırır; metnin anlamlandırılmasına, önemli düşüncelerin belirlenmesine ve öğrencilerin kendi cümleleri ile içeriği oluşturmasına olanak sağlar” (Şengül ve

Yalçın, 2004). Bu süreçte metni okuyan ya da dinleyen kişi anladıklarını ayrıntılardan ayıklayarak özlü bir şekilde aktarır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki eğitim öğretim sürecinde öğrenciler hiçbir tekniğe ve bilgiye dayanmadan, gelişigüzel özetleme yapmaktadır. Çıkrıkçı (2004), ilköğretim öğrencilerinin, özetleme stratejilerinin bir kısmını kullanırken bir kısmını kullanmadıklarını ortaya koymuştur. Çakır (1995), Deneme (2008) ve Özdil (2019) ise özetleme stratejileri öğretiminin öğrencilerin özet yazabilme becerisini geliştirdiğini belirtmiştir. İlkokuldan itibaren öğretilmesi gereken özetleme stratejilerinin üzerinde her öğretim kademesinde özenle durulmalıdır.

Ortaokul kademesindeki öğrencilerin özetleme becerilerinin ne düzeyde olduğu ve geliştirilebilmesi için hangi yolların izlenebileceği bu çalışmanın problem durumudur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 8. sınıf öğrencilerinin okuduğu ve dinlediği farklı türdeki metinleri özetleme becerilerini karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Bu genel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *öğrenme alanına (okuma ve dinleme)* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
2. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *metin türüne (hikâye edici ve bilgilendirici)* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
3. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
4. 8. sınıf öğrencilerinin dinledikleri metinleri özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
5. 8. sınıf öğrencilerinin okudukları metinleri özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

6. 8. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinleri özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
7. 8. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
8. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *cinsiyete* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
9. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *öğrencinin aylık okuduğu kitap sayısına* göre anlamlı bir göstermekte midir?
10. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *anne eğitim durumuna* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
11. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *baba eğitim durumuna* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?
12. 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerileri *ailenin aylık gelir durumuna* göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Sürekli artan, değişen ve yenilenen bilgiler karşısında birey; bilgiyi ayıklamak, sorgulamak ve kendine yarayanı almak için bilinçli olmak zorundadır. Bilgiyi algılamamanın ve anlamlandırmanın başında gelen dinleme ve okuma becerileri bireyin, dili bilinçli bir şekilde kullanmasıyla gelişebilecek temel dil becerileridir. Bu dil becerilerinden en üst düzeyde yararlanabilmek bazı stratejileri kullanmayı gerektirir. Bu dil becerilerinden yeterli ölçüde yararlanabilmek için araştırmacılar tarafından bazı stratejiler belirlenmiştir. Ortaya konan okuma ve dinleme stratejileri içerisindeki özetleme stratejisi; bilgiyi ayıklamanın, anlamlandırmanın ve daha kalıcı hâle getirmenin yollarından biridir.

Özetleme becerisiyle kişi, okuduğu/dinlediği metnin temel fikirlerini ayrıntılardan ayıklar. Böylece metinde anlatılmak istenen iletiye daha hızlı ulaşarak okuma/dinleme amacını yerine getirir. Bu beceri ilkokuldan itibaren öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Tansel (1975: 11) öğrenim çağında olanlar için özetleme becerisi hakkında şu tespitte bulunur:

“Öğrenim çağında olanlar, ders hazırlarken bir kitap veya bir bahisteki fikirleri özetlemeyi itiyat edinirlerse derslerini iyi hazmettikleri ve tekrar tekrar okuma yükünden kurtuldukları kadar bir mevzuu işleyebilme melekesini de kazanmış olurlar. İyi bir özet çıkarabilmek, o yazıdaki planı, dolayısıyla esas fikirleri görmekle mümkündür.”

Özetleme, bireyin bilişsel gelişimiyle doğru orantılıdır. Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerilerinin buldukları yaşa bağlı olarak yeterli bir seviyede olması gerektiği söylenebilir. Zira bu öğrenim kademesindeki sağlıklı bir kişi yaşına bağlı olarak soyut düşünebilme melekesini kazanmıştır. Özetleme becerisinin de -çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinileceği üzere- ayırt etme, sınıflama gibi soyut işlemler gerektiren bir beceri olduğu göz önünde bulundurulursa bu yaştaki bir kişinin özetlemeyi yeterli düzeyde yapması beklenir. Dolayısıyla bu yaş grubundaki öğrencilerin özetleme becerilerinin hangi seviyede olduğu, bu beceriyle ilgili öğretimin planlanması noktasında önem arz etmektedir. Alanyazında Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin, ilkokul öğrencilerinin ve ortaokul öğrencilerinin özetleme becerilerinin seviyesini belirlemek ya da herhangi bir tekniğin özetleme becerisine etkisini ölçmek amacıyla -tartışma bölümünde ele alındığı üzere- yapılan çalışmalar mevcuttur. Kimi çalışmalarda dinleme dil becerisi boyutuyla ele alınan özetleme, kimi çalışmalarda da okuma dil becerisi boyutuyla ve farklı metin türlerinde yapılan çalışmalarla araştırılmıştır. Fakat öğrencilerin dinleme ve okumaya dayalı özetleme becerileri karşılaştırmalı olarak ele alınmamıştır.

Bu çalışmayı bahsi geçen çalışmalardan ayıran yön, öğrencilerin özetleme becerilerinin dinleme ile okuma dil becerilerine göre farklılık arz edip etmediğini belirlemeye yöneliktir. Öğrencilerin dinleme ve okumaya dayalı özetleme becerileri karşılaştırılacak, öte yandan metin türünün bu noktada farklılık oluşturup oluşturmadığı irdelenecektir.

1.4. Sayıtlar

1. Bu araştırmada, 8. sınıf öğrencileri “Kişisel Bilgi Formu”nu gerçeğe uygun olarak doldurmuşlardır.
2. Araştırma için belirlenen model, yöntem ve veri toplama teknikleri araştırma için uygundur.

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Muş ili Merkez ilçesindeki dört ortaokulda okuyan 8. sınıf öğrencilerinden, çalışmanın yapıldığı günlerde okula gelen öğrencilerle sınırlıdır. Çalışmanın kapsamına söz konusu okulların bütün 8. sınıf öğrencileri alınmıştır.

1.6. Tanımlar

Okuma: Görsel sembollerin gözlerle algılanıp beyin tarafından anlamlandırılması sürecine dayanan bilgi edinme yoludur.

Dinleme: Kulak tarafından işitilen seslerin beyne iletilmek suretiyle burada birtakım bilişsel işlemler sonucunda anlamlandırılmasıdır.

Metin: Dilsel öğelerle oluşturulmuş yazılı cümlelerin anlamlı ve dilbilgisel açıdan birbirine bağlandığı yapıdır.

Bilgilendirici metin: Fikirlerin, bilgilerin, açıklamaların bulunduğu söz sanatlarından, olağandışı ifade biçimlerinden az yararlanan metin türleridir. Bazı araştırmalarda “öğretici” metin olarak da adlandırılmaktadır.

Hikâye edici metin: Aktarılmak istenen durum, olay ve/veya ana düşüncenin bir kurgu örüntüsü içinde ve dilin sanatsal imkânlarından yararlanılarak verildiği metin türleridir. Bu metin türleri farklı araştırmalarda “öyküleyici” ya da “yazınsal” metinler olarak da adlandırılabilir.

Özetleme: Okunan ya da dinlenen metni, özünü destekleyen ayrıntılardan arındırıp o özü koruyarak kısaltma işlemidir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dinleme

İnsanlar, iletişim kurarken en çok dinleme ve konuşma becerilerinden yararlanırlar. Bunlardan dinleme, sosyal yaşamda nitelikli iletişim geliştirmemizi, eğitim öğretim yaşamında ise daha başarılı olmamızı sağlayan önemli bir dil becerisidir. Birey, sosyal yaşamında, meslek yaşantısında iletişim kurduğu kişiyi dinlediğinde onun aktarmak istediği duygu ve düşünceleri daha doğru anlar. Bunun sonucunda kişiler arasındaki iletişim köprüsü daha güçlü olur. Okulda edindiği bilgilerin büyük bir çoğunluğunu ise yine bu beceri sayesinde edinir. Zira “çocuklar öğrenmeye dinleme ile başlarlar. ... Hem öğrenmek hem de zihinsel yapılarını geliştirmek amacıyla dinleme becerilerini kullanırlar” (Özbay, 2012: 81).

Çoğu zaman dinleme ve işitme (duyma) kavramları birbiriyle karıştırılır. Bu ikisi birbirinden farklı kavramlardır. İşitme gayriihtiyarî bir şekilde gerçekleşirken dinlemede bilinçli bir durum söz konusudur. İşitme, dinleme için ön koşuldur fakat dinleme için yeterli değildir. Kişi, sesleri önce işitir; ardından işittiği sesler arasından bir seçme işlemi yapar. Dikkat ettiği sesleri anlamlandırır, önceki bilgileri ilişkilendirir. Özbay (2012: 55)'a göre “dinleme süreci, bireyin seslerin ve konuşma örüntülerinin farkında olmasıyla başlar; belli işaretleri tanıması ve hatırlaması ile sürer ve bunları anlamlandırmasıyla son bulur.” Tyagi (2013) de dinleme sürecinin beş aşamada gerçekleştiğini belirtir: işitme, anlama, hatırlama, değerlendirme (yalnızca aktif dinleyiciler) ve cevap verme. Dolayısıyla dinleme kavramının işitme kavramını da içine alan ve işitilenlerin anlamlandırılmasına dayanan bir kavram olduğu açıktır.

Yapılan dinleme tanımlarının ortak noktası, işitilen seslerin anlamlandırılmasıdır. Dinleme, “konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir” (Demirel, 1999: 33). Daha geniş anlamda bakıldığında “ses, müzik, gürültü, konuşma gibi sesli uyarıcıları işitmek, anlamak ve zihinde yapılandırmak için kulak ve beynimizde yürütülen karmaşık bir süreçtir” (Güneş, 2017: 83). Anlamlandırılan

sözel uyarıcıların bellekte depolanması da dinleme becerisinin bir aşaması olarak ele alınır. Bu yönüyle “dinleme, işittiğimizi anlamak ve saklamak ya da işittiğimizi anlamak amacıyla dikkat harcamaktır” (Sever, 2015: 10).

Dinleme becerisi, kazanılan ilk dil becerisi olmasına rağmen araştırmacılar tarafından en çok ihmal edilen dil becerisi olarak adlandırılmaktadır. Türkçe öğretim programlarını dinleme becerisi yönünden değerlendiren Özbay ve Melanlıoğlu (2012: 96), bu becerinin Batı’da söylendiği şekilde “ihmal edilen bir beceri” olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan unsurlardan bir diğeri de öğretmenlerin çocuklardaki dinleme becerisinin doğuştan kazanıldığı ve bunun geliştirilmesine ihtiyaç duyulmadığı yönündeki yanlış kanıdır. Okul öncesinde edinilen dinleme beceri ve alışkanlığı, “öğrencileri; dinlediklerini anlayan, ayıran, değerlendiren kişiler hâline getirmez” (Sever, 2015: 11). Bu sebeple dinleme becerisi, okulla beraber geliştirilmeye devam edilmesi gereken bir beceridir.

İnsanın anne karnından itibaren kazanmaya başladığı ilk dil becerisi olan dinleme “çocuğun yaşamında yer alan ilk anadili ve anlama etkinliğidir. Birey, okul öncesine ait bütün bilgi, duygu ve düşünce evrenini dinleme yoluyla oluşturur” (Sever, 2015: 10). Dinleme becerisi diğer dil becerilerinin edinilmesine zemin hazırlar. “Dinleme becerisinde sorun olan çocuklar önce konuşma becerisini, okula başlamayla birlikte de okuma ve yazma becerilerini edinmekte zorlanırlar” (Doğan, 2013: 9). Birbirleriyle etkileşim içinde olan dil becerilerinin yeterli ölçüde geliştirilememesi, bireyin hayatını başta iletişim olmak üzere birçok alanda olumsuz etkileyecektir. Öte yandan “dinleme, sadece iletişim kurma aracı değil, aynı zamanda öğrenme, anlama, zihinsel duygusal ve sosyal becerileri geliştirmek için önemli bir alandır. Çocuklar dinleyerek, çeşitli bilgileri öğrenerek hem dinleme becerilerini hem de zihin becerilerini geliştirirler” (Güneş, 2017: 84).

Dinleme sürecini etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar aşağıda ele alınmıştır.

2.1.1. Dinlemeyi Etkileyen Unsurlar

Yukarıda belirtildiği üzere işitmek, dinlemek için yeterli değildir. Dinleme sürecinde kişi seçme, anlamlandırma, ilişkilendirme, değerlendirme işlemleri

yapmak suretiyle birtakım zihinsel faaliyetlerde bulunur. Dinleme sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için öncelikle bireyin işitsel ve zihinsel eksikliklerinin olmaması gerekir. Bu koşulların taşınması dışında, dinleme sürecini birçok unsur etkilemektedir.

Alanyazında bu konuda çeşitli saptamalar yapılmıştır. Çifçi (2001) dinlemeyi etkileyen faktörleri şu şekilde sıralamıştır: fizyolojik, fizikî, psikolojik, zihinsel, sosyal faktörler; öğretmen, verici (konuşmacı), konu faktörü. Çifçi'nin sıraladığı unsurların bir kısmını birkaç başlık altında toplayan araştırmacılar da mevcuttur. Yazar ve Yazar (2018: 85) "dinlemeyi etkileyen faktörlerin genellikle dinleme ortamı, konuşmacı ve dinleyiciye bağlı olarak gelişen etkenler" olduğunu söyler. Bazı araştırmacılar "dinleme ortamı" faktörünü çevresel etkenler başlığı altında ele alır.

Eğitim kurumlarında öğrencilerin dinleme becerilerini etkileyen unsurlara yönelik Yıldırım, Doğanay ve Türkoğlu (2009: 101) çevresel ve kişisel olmak üzere iki unsurdan söz eder. Bu araştırmacılara göre çevresel faktörler: sınıf içinde öğrencilerin fısıldaşması, sözel olmayan hareketleri, sınıf içi fiziksel ortamın özellikleri, pencereden gözlenebilen dış ortam; kişisel faktörler ise kişinin algılama kapasitesi ve olumsuz dinleme alışkanlıklarıdır. Aşılıoğlu (2009: 60-61), Türkçe öğretmeni adayları üzerine yaptığı bir çalışmada dinleme sorunlarının bir kısmının öğrencinin kendisinden yani dinleyiciden bir kısmının da öğretim elemanından yani aktarandan kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Ona göre dinleyiciden ve aktarandan kaynaklanan faktörler şunlardır:

"Kendilerinden kaynaklananlar: dersin hedeflerinin farkında olmama, konu üzerine dikkatini toplayamama, konuya ilgi duymama, dinleme sırasında kişisel sorunlara odaklanma, anlatılan her şeyi not almaya çalışma, ders süresini hayal kurarak geçirme, konunun kavranması için gerekli olan ön bilgilere sahip olmama ve güdülenme eksikliği gibi başlıklar altında toplanabilir. Öğretim elemanlarından kaynaklananlar ise; anlatımı uzun süre ve tekdüze olarak sürdürme, öğrencileri hedeflerden haberdar etmeme, konuşmalarında öğrencilerin bilmediği terim ve kavramlara fazlaca yer verme, ifade ve tavırları ile öğrencilerde dinleme konusunda isteksizlik yaratma ve onların konuya odaklanmalarını sağlayacak gerekli yönlendirmeyi gerçekleştirememedir."

"Konu, zaman, öğrenme ortamının çeşitliliği, dinleyicinin amacı, verici, alıcı ve kanal gibi unsurlar dinlemenin niteliğine etki eder. Bu durumlar dinleyicinin bazen etkin, bazen edilgen; bazen gönüllü, ilgili, bazen de gönülsüz ve ilgisiz tavır sergilemesine neden olur" (Karadüz, 2010: 44).

Dinlemeyi etkileyen unsurları dinleyici faktörü, konuşmacı (aktaran) faktörü ve çevresel faktörler olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür.

Dinleyicinin algılama kapasitesi, dinlemeyi olumlu ve olumsuz etkileyebilir. İnsanın bilişsel süreçlerinin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi bazı durumlarda avantaj olurken bazı durumlarda dezavantaj olabilir. “Bir kişi dakikada ortalama 600-800 kelimeyi algılayabilir. Hâlbuki bir kişi dakikada yaklaşık 125 kelime konuşabilir” (Usova, 1989’dan akt. Yıldırım, Doğanay ve Türkoğlu, 2009: 101). “Konuşma hızından daha fazla algılama kapasitemizin olması bizim için oldukça önemli bir yetenektir çünkü anlatılanı dinleme yanında, o konu üzerinde düşünmek için bu kapasiteye ihtiyaç duyarız” (Yıldırım, Doğanay ve Türkoğlu, 2009: 101). Algılama kapasitemizin konuşma hızımızdan yüksek olması bu yönüyle bir avantajdır. Fakat bu durum dinleme stratejilerinin kullanılmadığı durumlarda dezavantaja dönüşebilir. Çünkü konuşma hızından artakalan sürede bize aktarılan konu ve/veya bilgi farklı çağrışımlara yol açabilir ve biz o konudan uzaklaşabiliriz. Dolayısıyla “birey dinlemede diğer dil becerilerine göre hedeften daha kolay uzaklaşmaya, dikkatinin dağılmasına müsaittir” (Yazar ve Yazar, 2018: 81).

Yukarıda belirtilen unsurların olumsuz etkisini en aza indirmek için dinleme stratejilerinin kullanılması gerekmektedir. Dinleme stratejileri, dinleme faaliyetinin daha bilinçli bir şekilde gerçekleştirilerek bu süreçten en yüksek düzeyde verim alınması için işe koşulan becerilerdir. “Zayıf dinleyiciler genelde tek bir stratejiye sahiptirler ve dinleme amaçları ne olursa olsun aynı stratejiyi kullanmaya çalışırlar ve bu durum da onların başarısız olmalarına yol açar” (Akyol, 2014: 10). Öte yandan bilinçli bir dinleyici ise nasıl dinlemesi gerektiğini bilir.

Dinleme başarısızlıklarını en aza indirmek için strateji temelli dinleme eğitiminin yapılması gereklidir. Çünkü “dinleme eğitiminden geçmemiş veya bu alışkanlığı edinmemiş bireyler, anlamakta ve anlatmakta çeşitli problemler yaşamaktadırlar” (Özbay ve Çetin, 2011: 158). “Söz söyleyen kişinin ne söylediğini, mesaja herhangi bir şey katmadan veya mesajdaki bazı unsurları atlamadan tam ve dosdoğru anlamak, dinleme eğitiminde varılacak nihai nokta olarak düşünülebilir” (Doğan, 2013: 6).

Gerek algılama kapasitesine bağlı sebeplerden gerekse dinlemeyi olumsuz etkileyen diğer unsurlardan kaynaklanan dinleme hatalarını, kusurlarını ve yanlışlarını en aza indirmek için dinleme stratejilerinin kullanılması gerekmektedir.

2.1.2. Dinleme Stratejileri

Araştırmacılar tarafından dinlemenin önemli olduğu söylene de verimli bir dinlemenin nasıl gerçekleştirileceği okullarda gerektiği şekilde öğrencilere aktarılamamaktadır. Öğrenciler dinleme sürecinde nelere dikkat edeceklerini bilmeden bu etkinliği gerçekleştirmektedirler. Yapılan dinleme bir tekniğe, yöntemeye dayanırsa o dinleme sürecinin amacına ulaşma ihtimali de o denli artar. Bu süreci bilinçli bir şekilde sürdürmek birtakım stratejilerin kullanılmasıyla mümkündür.

Alanyazın incelendiğinde dinleme stratejilerinin genel olarak dinleme öncesi, dinleme sırası ve dinleme sonrası şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir (Yıldız, 2015: 46). Dinleme öncesinde kullanılan stratejiler kişiyi dinleme sürecine hazırlar. Bu aşamada içeriği tahmin etme, önceki bilgileri çağırma gibi bilişsel süreçler önem kazanır. Dinleme sırasındaki stratejilerde önemli görülen kısımların tespiti ve bunların not alınması, tahminlerin dinlenenlerle karşılaştırılması söz konusudur. Dinleme sonrasında ise dinleneni özetleme, değerlendirme gibi stratejiler işe koşulmalıdır.

Yıldız (2015: 48-61), yaptığı alanyazın taramasında hazırlık yapma, önceki bilgileri kullanma, dinleme öncesi sorular oluşturma, tahminde bulunma, anahtar kelime çalışması, amaç belirleme ve yöntem belirlemenin dinleme öncesi stratejileri olduğunu; not alma, soru-cevap, görsel sahne oluşturma, vurgu ve tonlamaya dikkat etme, tahminleri kontrol etme ve yeni tahminlerde bulunma, empati kurma, tekrar dinleme, ara özet yapma ve yaşamla ilişkilendirmenin dinleme sırası stratejileri olduğunu; özetleme (sözlü/yazılı/görsel), çıkarımda bulunma, yeniden ifade etme, metnin gelişim sırasını ifade etme, metne uygun başlık bulma, neden sonuç ilişkileri kurma, tartışma, sözcüklerin anlamları üzerinde durma, betimlemeler yapma ve öz değerlendirmenin ise dinleme sonrası stratejileri olduğunu dile getirir. Temur (2010: 310) ise dinleme stratejilerini üç başlıkta ele almıştır:

Parçadan Bütüne Stratejiler: Metin merkezdedir. Metinde ihtiyaç duyulan bilgilerin daha dikkatli dinlenmesine dayanır. Bunu yaparken metnin prozodik unsurlarından (vurgu, tonlama), kelime ve dilbilgisi öğelerinden yararlanır.

Bütünden Parçaya Stratejiler: Dinleyici merkezdedir. Metin türü ve metindeki dilsel öğeler dinleyici tarafından belirlenir. Ana fikir bulma, tahmin, yorumlama ve özetleme bu stratejilerdendir.

Üst Bilişsel Stratejiler: Bu stratejiyi kullanan dinleyiciler karşılaştıkları duruma göre kullanacakları dinleme stratejilerini bilirler. Kendi dinleme sürecini değerlendirirler.

Özbay (2012) dinleme türlerini beşe ayırmış ve her bir dinleme türünün ayrı bir strateji eğitimi gerektirdiğini belirtmiştir. Buna göre dinleme türleri: ayrıştırıcı dinleme, iletişimsel dinleme, estetik dinleme, bilgi için dinleme, eleştirel dinlemedir. Doğan (2014: 160) ise dinleme eğitiminde üç aşamalı bir süreçten bahsetmiştir: dinleme öncesindeki çalışmalar, dinleme sırasındaki çalışmalar ve dinleme sonrasındaki çalışmalar. Doğan (2014)'in ele aldığı bu süreç yukarıda da belirtildiği üzere bazı araştırmacılar tarafından dinleme stratejileri olarak ele alınmaktadır.

Dinleme stratejileri içerisinde yer alan önemli bir beceri de özetleme becerisidir. Özbay (2012), özetleme becerisini, estetik dinleme ve bilgi için dinleme türlerinin bir stratejisi olarak ele almaktadır. Bu beceri dinleme sırasında kullanılabilse de çoğunlukla dinleme sonrasında kullanılan bir stratejidir (Temur, 2010: 310; Özbay, 2012; Doğan, 2014: 160; Yıldız, 2015: 61; Demirel ve Şahinel, 2006: 78-89). Kişinin dinlediği metnin/konuşmanın ana fikrine ulaşması özetleme becerisini kullanmasıyla doğrudan ilgilidir.

2.2. Okuma

İnsanın başta kendi varlığını daha sonra dünyayı anlamlandırmasında okuma becerisinin payı büyüktür. Kişi, okuma ile duygu ve düşünce evrenini bir taraftan zenginleştirirken bir taraftan da şekillendirir. Okuma sürecinde yaptığı sıralama, sınıflama, sorgulama gibi bilişsel işlemler onun zihinsel becerilerini de geliştirmektedir. Güneş (2017: 131)'e göre "okuma, günümüzde dil ve zihin becerilerini geliştirme olarak ele alınmaktadır." Özbay (2013: 2) da okumanın dil ve kişiliği sistematik olarak geliştirmenin en etkili araçlarından biri olduğunu belirtir.

"Okuma yaşamın belirli bir kesiminde başlayıp biten bir etkinlik olmayıp bütün yaşam boyunca süren ve insanların düşüncelerini, davranışlarını ve kişiliklerini oluşturmada çok önemli bir yeri ve işlevi olan bir eylem, bir edimdir" (İşeri, 1998: 6). Kişi, okuma yoluyla geçmiş çağların anlayışını öğrenmenin yanında kendi çağının, toplumunun anlayışını da öğrenir ve geleceğe yönelik yorum ve tahminlerde bulunur. Bu beceri, bireylerin toplumsal yaşamın kodlarına vakıf olması

yönüyle onların sosyalleşmelerini sağlar. Birey, toplumsal yaşamında karşılaştığı olayları farklı bakış açılarıyla ele alıp değerlendirir, sorgular.

Kimi zaman okuma en temel düzeyde okuryazar becerisine sahip olma olarak anlaşılabilir. Kimi zaman ise okuma kavramıyla okuma alışkanlığına ve eleştirel düşünme becerisine sahip olma kastedilmektedir. Denilebilir ki toplumların ihtiyaçları farklılaştıkça okuma kavramının tanımı da farklılaşmaktadır. Fakat bilimsel anlamda edinilen bilgiler de kavramların sınırlarını genişletebilmektedir. Son otuz yılda beynin çalışma prensipleri üzerine elde edilen bilgilere dayanılarak okumanın; yazılı, görsel sembollerin gözlerle algılanmasıyla gerçekleşmesinin yanında, algılanan bu verilerin zihinde bir dizi bilişsel işlemler sonucu anlamlandırılması da ön plana çıkarılmıştır. Karatay (2014: 9)'a göre okuma; "görme, algılama, dikkat, odaklanma, hatırlama, ilişki kurma, kavrama, değerlendirme, seslendirme gibi farklı bileşenlerden oluşan bilişsel ve fiziksel duyu organlarının aynı anda işlemesine dayanan karmaşık bir süreç olarak" tanımlanmaktadır. Demirel (2016: 109) okumanın "bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliği" olduğunu söyleyerek bu becerinin fiziksel ve zihinsel boyutunu birlikte ele almıştır. Benzer tanımlarla Özbay (2013: 5) okumanın "görme ve seslendirme yönüyle fiziksel, kavrama yoluyla da zihinsel bir süreç" olduğunu; Sever (2015: 12) okumanın "sözcüklerin, duyu organları yoluyla algılanıp anlamlandırılmasına, kavranmasına ve yorumlanmasına dayanan zihinsel bir etkinlik" olduğunu; Öz (2011: 211) ise "gözün satırlar üzerinde sıçraması sonucu kelime şekillerini görerek, bunların anlamlarını kavrama ve seslendirme" olduğunu söyler.

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere okuma; yalnızca kelimeleri, görsel sembolleri seslendirme değil, içinde anlama ve değerlendirme gibi bileşenlerin de bulunduğu zihinsel bir faaliyettir. Birçok bileşeni bulunan okuma, Sever (2015: 13)'e göre "bir iletişim, algılama, öğrenme; bilişsel, duyuşsal ve devinişsel boyutlu bir gelişim sürecidir." Bu özellikleriyle ele alındığında okuma sürecinde okur, edilgen değil, aktiftir. Zihinsel becerilerini işe koşmadığı müddetçe onun okuma amacına ulaşması beklenemez.

2.2.1. Okumayı Etkileyen Unsurlar

Okuma etkinliğinin amacı anlamadır. “İki ayrı çaba gibi görünen ‘okuma’ ve ‘anlama’ aslında birbirine neden sonuç ilişkisi ile bağlıdır. İnsan anlamak için okur, okuduğunu da anlamak ister” (Demirel ve Şahinel, 2006: 89). “Anlama, iletilmek istenen mesajın, okurun zihninde hiçbir yanılğı olmaksızın canlanmasıdır. Yanılğı olduğu takdirde bireyde yanlış anlama gerçekleşecektir. Bu bağlamda, okuma sürecinde bireyi olumsuz yönde etkileyecek olan yanlış anlamının üzerinde durmak gerekmektedir” (Güneyli, 2003: 27).

Okuduğunu anlamayı çeşitli faktörler etkilemektedir. Flippo, Lindsey ve Cheek (1989: 151) okuduğunu anlamaya etki eden faktörleri şöyle sıralar (Akt. Özyılmaz, 2010: 25): “sosyokültürel etmenler, önceki bilgiler, geçmişteki deneyimler, ilgi, okuma amacı, dilsel deneyim, okuma oranı.” Flippo, Lindsey ve Cheek (1989: 151)’in belirttiği bu faktörler kişisel ve toplumsal faktörler olarak sınıflandırılabilir. Nitekim Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı (2016: 68)’ya göre “okumanın fizyolojik yönü dışında psikolojik ve toplumsal yönleri de vardır.” Temizkan (2007: 32-33) okuduğunu anlama becerisinde etkili olan bazı unsurları şöyle sıralamıştır: “okuma etkinliğinin yerine getirilmesini sağlayan beyin ve göz gibi organların görevlerini sağlıklı bir şekilde yapması, okuduğunu anlamayı geliştiren okuma stratejilerinin kullanılması ve okuma etkinliğinin günlük hayattaki öneminin ve gerekliliğinin farkına varılması.”

Coşkun (2006: 32-33) ise okuduğunu anlamada etkili olan unsurları iki başlık altında ele alır:

1. Metinle ilgili faktörler

- a. Metnin türü,
- b. Metnin anlatım düzeni, yapısı,
- c. Metnin dil ve üslûbu (sade veya sanatlı anlatım; mecazlar ve sembolik unsurların kullanımı; okunabilirlik düzeyi; cümlelerin uzunluğu ...),
- d. Metnin fiziksel nitelikleri (okunaklılığı, satır uzunluğu, punto büyüklüğü vs.).

2. Okuyucu ile ilgili faktörler

- a. Okuyucunun metinle ilgili ön bilgisi,
- b. Okuyucunun metne ilgisi,
- c. Okuyucunun okuma amacı,
- d. Okuyucunun metni okuma sırasındaki dikkat ve motivasyonu,
- e. Okuyucunun kelime hazinesi (Coşkun, 2006: 32-33).

Okumanın bir yazıyı noktalama işaretleri ve öteki öğeleriyle görme, algılama ve kavrama süreci olduğu (Kavcar, Oğuzkan ve Hasırcı, 2016: 67) göz önüne alındığında okunanlardan anlam kurmayı etkileyen tek unsurun kelimenin tanınmasının olmadığı; imlânın, noktalama işaretlerinin ve o dile ait anlam özelliklerinin de bilinmesi gerektiği (Özbay, 2013: 3-4) ortaya çıkar.

Okulda Türkçe derslerinin dışındaki derslerin temelinde okuma becerisi vardır. Dolayısıyla yeterli bir okuma becerisine sahip olmayan bir öğrencinin diğer derslerden de başarılı olması beklenemez. Birey okul öncesinde dinleme becerisi yoluyla genişlettiği bilgi hazinesini örgün eğitim ve öğretimle birlikte okuma becerisi aracılığıyla genişletir. İlkokullarda okuma eğitimiyle ilk okuma yazma becerisinin kazandırılıp geliştirilmesi amaçlanırken ikinci kademe yani ortaokulda öğrencilerin birtakım okuma yöntem ve tekniklerini kullanarak farklı disiplinlere ait bilgileri edinmeleri amaçlanır. Fakat yapılan birçok araştırmayla öğrencilerin okuduklarından yeterli düzeyde anlam kuramadıkları dolayısıyla birçok disipline ait bilgileri de yeterince edinemedikleri anlaşılmaktadır. Fidan ve Baykul (1994: 18)'un ilköğretimde temel öğrenme ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılandığını belirlemek üzere yaptıkları araştırmada başta okuduğunu anlama olmak üzere öğrencilerin matematik ve fen bilimleri gibi temel derslerde yeterli düzeyde başarılı olamadığı ortaya çıkmıştır.

2.2.2. Okuma Stratejileri

Okuma stratejileri okuma sürecinden en üst düzeyde verimin alınabilmesi için işe koşulan bir dizi bilişsel etkinlikleri kapsamaktadır. Okunanların sorgulanması, sınıflandırılması, ön bilgilerle karşılaştırılması gibi süreçler anlamayı yapılandıran uygulamalardır. Okuma, yalnızca bu eylemin yapıldığı an ile sınırlı

değildir. Bu eylemin amacına ulaşması için öncesinde ve sonrasında da birtakım düşünme süreçleri kullanılmalıdır.

Okuma öğretiminin amacına ulaşması farklı strateji, yöntem ve teknik kullanımını gerektirmektedir. *2006 İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*'nda okuma becerisiyle ilgili şu yöntem ve tekniklere yer verilmiştir (2006: 66-69): sessiz okuma, sesli okuma, göz atarak okuma, özetleyerek okuma, not alarak okuma, işaretleyerek okuma, tahmin ederek okuma, soru sorarak okuma, söz korusu, okuma tiyatrosu, ezberleme, metinlerle ilişkilendirme, tartışarak okuma, eleştirel okuma.

Anlama becerilerinin geliştirilmesine yönelik yapılan araştırmaların sayısı arttıkça okuma sürecine yönelik bilgiler de artmaktadır. Yapılan birçok araştırmada iyi okuyucuların birtakım stratejiler kullandıkları tespit edilmiştir. Araştırmacıların birçoğu bu tespitlerden hareketle okuma sürecinde anlama becerilerini geliştirmeye yönelik stratejileri okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası olarak sınıflandırmışlardır. (Susar Kırmızı, 2006: Temizkan, 2007: Karatay, 2014: Güneş, 2017: Epçaçan, 2018). Bu sınıflamaya göre okuma sürecinde okuyucunun her aşamada kullanması gereken stratejiler farklılaşmaktadır.

Susar Kırmızı (2006: 27) okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrasında kullanılacak stratejileri şu şekilde ele alır:

Okuma öncesi stratejiler

- Gözden geçirme/inceleme,
- Okuma amaçlarını belirleme,
- Ön bilgileri harekete geçirme,
- Sorular çıkarma,
- Tahminde bulunma/hipotez oluşturma.

Okuma sırasında kullanılacak stratejiler (Anlamı yapılandırma stratejileri)

- Sözcükleri tanımlama,
- İlişki kurma,
- Zihninde canlandırma,
- Sorulara yanıt arama ve yeni sorular oluşturma,
- Hedefe odaklanma,

- Tahminleri/hipotezleri kontrol etme,
- Not alma,
- Karmaşık noktaları belirleme,
- Akıcı okuma.

Okuma sonrasında kullanılacak stratejiler (Düzeltilme ve anlamlandırma stratejileri)

- Özetleme,
- Soruları yanıtlama,
- Sentez yapma,
- Metni görsel öğelerle ifade etme,
- Değerlendirme.

Benzer bir sınıflandırmayı Karatay (2014: 42-45) yapmaktadır:

Okuma öncesi stratejileri (Tahmin etme ve planlama stratejileri)

- Okuma amacı belirleme,
- Metni gözden geçirme,
- Bilgileri harekete geçirme,
- Metnin ana başlığı, alt başlıkları ve yazarına bakma,
- Metnin uzunluğu, yapısı gibi karakteristik özelliklerini gözden geçirme,
- Hangi noktalara yoğunlaşacağına karar verme,
- Metnin ne ile ilgili olduğunu tahmin etme,
- Kendine metinde cevabı olabilecek sorular sorma,
- Okuma hızı belirleme.

Okuma sırası stratejileri (İzleme-düzenleme stratejileri)

- Okurken not tutma,
- Anladığından emin olmak için yavaş, fakat dikkatli okuma (okuma hızını ayarlama),
- Dikkat dağılınca okunan kısma tekrar geri dönme,
- Anlamayı artırmak için sözlük gibi başvuru kaynaklarını kullanma,
- Metin zor geldiğinde üzerinde iyice yoğunlaşma,

- Okuduğunu kavramaya yardımcı olması için gerekirse yüksek sesle okuma,
- Metindeki grafik, tablo ve resim gibi görsellerden yararlanma,
- Belli aralıklarla durarak okuduklarından ne anladığını düşünme,
- Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma,
- Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme,
- Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme,
- Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşıncı metni tekrar gözden geçirme,
- Anlamı bilinmeyen kelime ve kelime gruplarını bağlam içinde tahmin etmeye çalışma,
- Metinde geçen karmaşık fakat önemli bilgi, düşünceleri ayırt etme/özetleme.

Okuma sonrası stratejiler (Değerlendirme stratejileri)

- Metnin içeriğinin okuma amacına uygun olup olmadığını sorgulama,
- Metinde işlenen düşünce veya bilginin günlük hayattaki geçerliliğini kontrol etme,
- Metnin tamamındaki düşünceler arası ilişkileri görmek için metni tekrar gözden geçirme,
- Metin zor geldiğinde anlama düzeyini artırmak için metni tekrar okuma,
- Metin hakkındaki tahminlerin doğru olup olmadığını kontrol etme,
- Metinde sunulan ana düşünce veya bilgiyi eleştirerek değerlendirme,
- Metnin tamamında işlenen ana düşünceyi ve onu destekleyen yardımcı düşünceleri özetleme,
- Metni kavradığını denetlemek için okuduğunu başkalarıyla tartışma.

Genel olarak araştırmacıların okuma öncesi, okuma sırası ve okuma sonrası kullanılması gereken stratejilerle ilgili ortaya koydukları görüşler benzerlik göstermektedir. Okuma stratejileri; okumaya hazırlık, okuma sırasında kendini izleme, yönlendirme; okuma sonrasında anladıklarını, öğrendiklerini değerlendirme yönüyle öğrenme stratejilerine dâhil edilebilir. Temizkan (2007: 47) da okuma stratejilerini, öğrenme stratejisinin içinde değerlendirmiştir. Ona göre okuma

stratejileri anlamayı, öğrenmeyi sağlamak için geliştirilmiştir. Maria, şu dört stratejinin kullanımının okuduğunu anlama başarısını artıracak ve farklı durumlara genellenebilir olduğunu belirtmiştir: “soru sorma, tahmin etme, özet çıkarma ve netleştirme” (Maria, 1990: 160’dan akt. Özyılmaz, 2010: 36).

Araştırmacıların ele aldığı okuma stratejilerine bakıldığında hemen her araştırmacının ya okuma sırasında ya okuma sonrasında ya da her iki aşamada kullanılabileceğini belirttiği stratejilerden biri özetleme stratejisidir.

Bazı araştırmacılar özetlemeyi okuma sonrası (Susar Kırmızı, 2006: 27; Temizkan, 2008: 139; Akkaya, 2011: 70; Bulut, 2013: 15; Akyol, 2014: 41; Güneş, 2017: 227) kullanılabilecek bir strateji olarak ele alırken bazı araştırmacılar ise bu beceriyi hem okuma sırasında hem de okuma sonrasında kullanılabilecek bir strateji olarak ele almaktadır (Karatay, 2014: 44-45; Epçaçan, 2018: 16). Özetlemeden okuma esnasında anlamının yönünü tespit etmek ve düzenlemek için faydalanılırken, bu beceri okuma sonrasında anlamının gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek ve değerlendirmek için kullanılır (Epçaçan, 2018: 16).

Kişinin okuma sırasında ve özellikle okuma sonrasında önemli bilgileri görmesini, ayıklamasını sağlayan özetleme stratejisi günümüzün bilgi yağmuru altında kalan bireyi için daha da önem kazanan bir beceridir.

2.3. Özetleme

Okunan ya da dinlenen metni, özünü destekleyen ayrıntılardan arındırıp o özü koruyarak kısaltma işlemi özetleme olarak adlandırılır. Bu işlemde önemliyi önemsizden ayırabilme çabası önem kazanır. Özetleme, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük (2019)’te “bir yazı, konu, söz veya filmin içeriğini daha az sözle anlatmak, özünü vermek, kısaltmak, hülasa etmek” şeklinde ele alınmıştır.

Özetleme ile ilgili alanyazında farklı tanımlar bulunmaktadır:

Özetleme bir eseri ya da konuşmayı; özünü, amacını ve yapısını bozmadan, ana hatlarıyla kısaltmaktır (MEB, 2004: 197). Bulut (2013: 15)’a göre “okuma sonrasında okuyucunun metindeki ana fikri bulması, gereksiz ayrıntıları çıkarması ve metnin yapısını ve düşünce akışını bozmadan kendi kelime ve cümleleriyle bazı stratejiler kullanarak metni kısaltmasıdır.” Özetleme farklı araştırmacılar tarafından,

“metni içeren ve metindeki önemli cümle yapılarını temsil eden bir yapı oluşturma” (Deneme, 2008: 17), “bir anlatımdaki ayrıntıları bir kenara bırakarak onun ana hatlarının derli toplu bir şekilde sözlü ya da yazılı olarak anlatılması” (Yakıcı, Yücel Doğan ve Yelok, 2010: 317), “uzun bir yazıda önemli fikirlerin kısaca ifadesi ve metnin minyatür biçimi” (Beyreli vd, 2017: 104), “bir kaynak metni o metnin önermelerine dayanarak birtakım bilişsel işlemler sonucunda daha kısa bir biçimde yeni bir metne dönüştürme edimi” (Ülper ve Karagül, 2011: 145), “metni kapsayıcı ve metindeki önemli cümle yapılarını temsil edici bir yapıyı oluşturma” (Görgeç, 1999: 22) olarak tanımlanmaktadır.

Özetlemeyle ilgili yapılan bazı tanımlar sadece yazılı metinlerin kısaltılmasına değinirken bazı tanımlar ise özetlemeyi yalnızca yazılı metinlerin değil, sözlü metinlerin de kısaltılması olarak ele alır. Kuşdemir ve Güneş (2014: 89) özetlemeyi, “bir metnin, bir kitabın, sözlü bir anlatımın veya bir filmin en az önemli olan bilgi ve ayrıntıların çıkarılması yoluyla asıl metinden daha kısa olan yeni bir metnin oluşturulması” olarak ifade eder.

Yazılı veya sözlü bir metnin önemli kısımlarını (Keçik ve Uzun, 2004: 88; Demirel ve Şahinel, 2006: 115; Özçakmak, 2015: 47-48) ayrıntılardan arındırıp daha kısa ifade etmek (Görgeç, 1999: 22-23) olan özetlemede bireyin metnin özüne bağlı kalarak o metni kendi ifadeleriyle yeniden kaleme alması (Epçaçan, 2018: 16) önem kazanmaktadır.

Özet yazma basit bir beceri değildir. “Özet tamamen zihinsel bir yeniden anlamlandırma eylemidir. Metni içselleştirme, benimseme, özümseme ve öğrencinin anlamayı tamamıyla gerçekleştirmesidir” (Epçaçan, 2018: 16). Bu yönüyle özetleme bireyin gerek akademik yaşamında gerekse bireysel yaşamında önemli bir beceri özelliği kazanmaktadır.

2.3.1. Özetlemenin Önemi ve Faydası

Özetleme, okuduğunu anlama becerisinin geliştirilmesini sağlayan stratejilerden biridir (Görgeç, 1999: 22; Kırmızı, 2010: 101; Epçaçan, 2018: 13). Bu bilişüstü strateji (Kırmızı, 2010: 101; Bulut, 2013: 15) etkili bir öğrenme yoludur (Deneme, 2009: 86; Epçaçan, 2018: 18). Senemoğlu (2018: 566) özetlemenin öğrenilen bilgilerin uzun süreli belleğe atılmasına ve bu sayede bilginin

anlamlandırılmasına yardım ettiğini söyler. “Çünkü özetleme öğrenciyi; anlamak için okumaya, önemli fikirleri ayırt etmeye, bilgiyi kendi sözcükleriyle ifade etmeye yönlendirmektedir. Özetlemenin gereği olan bu ilkeler, bilginin yeniden örgütlenmesini ve anlamlandırılmasını sağlamaktadır” (Senemoğlu, 2018: 566). Önemli ve önemsiz unsurları ayırt ederek daha anlamlı hâle gelen bilgiyi, öncelikle metin düzleminde doğru ve o bilginin metindeki diğer unsurlarla ilişkilerini tam olarak anlamak gerekir.

“Özet yazma metnin anlaşıldığının en iyi göstergesidir” (Dilidüzgün ve Genç, 2014: 88) Deneme (2009: 86) özetlemeyi, metnin anlaşılmasını kolaylaştıran bir beceri olarak görür. Anderson, Hidi ve Babadoğan (1991: 587) “özetlemenin öğrencinin metni anlamasına ve bununla birlikte anlamı açık olmayan bir konuyu belirginleştirmesine yardım edebileceğini” söyler. Çünkü özetlemede esas konu ayrıntılardan ayıklanır.

Metnin bütünü görmeyi gerektiren özetleme ile kişi metinde karşılaştığı bilgileri önem derecesine koyar ve bir bakıma metnin omurgasını ortaya çıkarır. Bu sayede anlatılanların özüne ulaşan birey bu özü daha verimli bir şekilde anlamlandırır. Anlamlandırılan bilgilerin anımsanması ise daha kolaydır.

Ülper ve Karagül (2011: 146) özetlemenin okuma/dinleme becerisinin yanında yazma/konuşma becerisini de kazandırma/geliştirme bakımından önem taşıdığını belirtmektedir. Bu beceri dil, anlama ve zihinsel becerileri geliştirmektedir (Güneş, 2017: 315). Zihinsel becerilerin etkin bir şekilde kullanılmasını gerektiren özetleme tekniği (Kırmızı, 2010: 101) “akademik yaşamın bütün aşamalarında öğrenciler tarafından kullanılan bir tekniktir” (Epçaçan, 2018: 13). Öğrenciler kendilerine ayrıntılı bir şekilde sunulan bilgileri özetlemek suretiyle o konu hakkında daha genel yargılara ulaşarak bilginin yarına kalabilirliğini artırmaktadırlar.

Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde birçok okuma materyali ile karşılaşyoruz. “Okunan metinden her şeyin hatırlanması mümkün olmadığı için özetleme becerileri kullanılarak gereksiz detaylardan ziyade önemli olayların hatırlanması sağlanabilir” (Akyol, 2014: 49). Böylece önemli bilgiyi daha az önemli bilgiden ayırma eylemiyle anlama süreci ve öğrencilerdeki bilişsel gelişimin gözlenebilirliğine dair bilgi de elde edilmiş olur (Çıkrıkçı, 2008: 20). Okunan ya da dinlenen metnin ana ve yardımcı fikirlerini bulmayı sağlayan bu beceri, metindeki

ayrıntılar ile genel ve özel yargılar arasındaki ilişkileri berraklaştırdığı için tümevarım ve tümdengelim düşünme becerilerini işleterek geliştirir.

Özetleme, “Türkçe derslerinde yapılan metin çalışmalarında okunan metnin kalıcılığını sağlamak ve anlaşılıp anlaşılmadığını belirlemek amacıyla en sık başvurulan stratejilerden biridir” (Eyüp, Stebler ve Uzuner Yurt, 2012: 24). Böylece metin çalışmalarının amacına ulaşip ulaşmadığı bir yönden denetlenmiş olur. Ayrıca “öğrencinin ne öğrendiğini düşünmesine, mantıksal ve anlaşılabilir tarzda yazmasına ve kendi kelimeleriyle ne öğrendiğini açıklamasına yardım eder” (Görgen, 1999: 22-23). Başarılı özetler çıkarılarak çalışılan derslerin daha iyi anlaşıldığı ve daha çok hatırlandığı araştırmalarla saptanmıştır (Görgen, 1999: 23).

Bazı araştırmacıların hatırlamayı kolaylaştırma ve eleştirel düşünme becerisini kazandırmada (Dilidüzgün, 2013: 54; Benzer, Sefer, Ören ve Konuk, 2016: 164) önemli gördüğü özetleme, akademik yaşamın hemen her kademesinde kullanılabilen bir stratejidir. Bunun yanında günlük yaşamda birçok bilgi ile karşılaşan bireyin bu yoğunluk içinden karşı karşıya kaldığı durumları daha makul değerlendirmek için kullanabileceği zihinsel bir etkinliktir.

2.3.2. Özet Çıkarmanın Zorluğu

İyi özet çıkarmak, fikirlerin iyi kavranabilmesi, doğru ifade edilebilmesi yönünden bakılırsa hiç de kolay değildir (Beyreli, Çetindağ ve Celepoğlu, 2017: 104). Çünkü okunan ya da dinlenen bir metnin tam olarak anlaşılması ve bütünüün görülmesi gerekir. Bu ise doğru bir özetin ön koşuludur. Epçaçan (2018: 18) da özetlemeye kaynaklık edecek metnin özünün ve anlamının yüzeysel yapıda görülmemesinden dolayı bunun zor bir beceri olduğunu söyler. Öte yandan bu stratejinin uygulanması “metne, metnin türüne ve anlatım özelliklerine göre farklılık gösterdiğinden sanıldığı kadar kolay değildir” (Aktaş ve Bayram, 2017: 348). Örneğin bilgilendirici metinlerdeki karşılaştırma, sayısal veriler, örneklemeler gibi bileşenlerin farkına varıp bunları ayırt etmek zamanla kazanılabilecek bir beceridir.

Özetleme; sınıflama, ayırt etme gibi bilişsel işlemler gerektirdiği için yeterli zihinsel olgunluğa ulaşmamış bireylerde bu becerinin istenilen düzeyde kazanılması beklenemez. Araştırmacılar özetleme becerisinin gelişiminin lise öğrencilerinde bile yavaş olduğunu belirtmektedirler (Brown ve Day, 1983; Hare ve

Borchardt, 1984). İnsanların yaşı ilerledikçe özetleme becerileri gelişmektedir (Anderson, Hidi ve Babadoğan, 1991: 588). Bireyin bilişsel gelişiminin yaş ile doğru orantılı olduğu düşünülürse belli bir yaşın altındaki bireylere bu becerinin öğretimi yapılırken kolaydan zora doğru bir yolun takip edilmesi daha isabetli bir yaklaşım olur.

Sonuç çıkarma, listeleme ve örgütleme becerilerinin beynin sol alt yarısında olduğu (Yalçın, 2012: 22) göz önünde bulundurulursa özetleme becerisinin beynin daha çok sol alt tarafının işe koşulduğu bir beceri olduğunu söyleyebiliriz. Ergenlikten sonra beynin bu bölgesi daha çok gelişmektedir. Bu da diğer araştırmacıların dediği gibi özetleme becerisinin ilerleyen yaşlarda daha iyi geliştiği kanısını güçlendirmektedir.

2.3.4. Özetleme Becerisinin Öğretiminde Uygulanabilecek Kurallar

Özet yazma gelişigüzel yapılan bir etkinlik değildir. Belli zihinsel süreçleri içerdiği için birtakım kuralların uygulanmasını mecbur kılar. “Metnin özet olarak yazıya dökülmesi için düşüncelerin düzenlenmesi ve yapılandırılması gerekmektedir. Bunun için ilk başta, metnin çok iyi okunup/dinlenip anlaşılmasına, sonrasında anlaşılmanın daha öz bir biçimde anlatılmasına ihtiyaç vardır” (Özçakmak, 2015: 49). Anlaşılmanın da öz bir biçimde aktarılması anlatma becerilerinin gelişimiyle doğrudan ilgilidir. Bu yönleriyle “özetleme hem okuma becerisi hem de yazma becerisi ile ilgili bir edimdir” (Okuyan ve Gedikoğlu, 2011: 1008). Başka bir ifadeyle okuduğunu ya da dinlediğini anlamayan biri gerektiği şekilde özet yazamayacak, anlama ön koşulunu sağlayan birinin ise yazma becerisinin zayıflığı özetleme becerisinin dışavurumunu engelleyecektir.

İnsanların yaşı ilerledikçe bu becerisinin geliştiği belirtilmişti. “Bununla birlikte, iyi özetleme yapanlar genellikle yetişkinlerdir. Yetersiz özetleme yapanlara ise her yaşta rastlanabilir” (Anderson, Hidi ve Babadoğan, 1991: 588). Akyol (2014: 50-51) da bu hususu dile getirmiştir. Ona göre çocuklar özetleme yaparken önemli bilgi ile önemsiz bilgiyi ayırt etmede sorun yaşarlar ve genelde satır ya da paragrafların bir kısmını doğrudan yazma yoluna giderler.

Özet yazarının en belirgin özelliğinin önemli ve önemsiz bilgileri birbirinden ayırması olduğunu söyleyebiliriz. Bu ise bir sürece dayalı olarak gelişebilecek bir

yetkinliktir. Eğitim kurumlarında, yeterli bilişsel farkındalığa sahip olmayan öğrencilerin bu becerilerinin gelişimine yönelik yapılan çalışmalar gelişigüzel değil, planlı olmalıdır. Nitekim araştırmacılar da bu becerinin öğretimi konusunda öğretmenlere tavsiyelerde bulunmuşlardır. Epçaçan (2018) öğretmenlerin özetlemeyle ilgili dikkat etmesi gereken durumları şu şekilde ifade etmiştir:

1. Öğrencilere dil ve anlatım ile ilgili temel bilgiler öğretilmeli (deyimler, atasözleri, sanatlı ifadeler, mecazlı ifadeler, ana düşünce, yardımcı düşünce vb.),
2. Öğrencilere özetlemenin bir bilgi sıralaması değil, bir metnin özüne bağlı kalarak özünün yansıtıldığı bir strateji olduğu vurgulanmalı,
3. Öğrencilere başka metinler ve o metinlerle daha önceden yapılan özetler gösterilmeli,
4. Farklı metinler ve özetler birbiriyle karşılaştırılarak öğrencilerde bir özet mantığı oluşturulmalı,
5. Öğrencilerin, seviyelerine uygun metinler okuması sağlanmalı,
6. Öğrencilerin, metni dikkatli ve anlayarak okumaları sağlanmalı,
7. Öğrencilere ayrıntıların üzerinde durulmadan metnin özünde durulması vurgulanmalı,
8. Metnin ana düşüncesinin önemi anlatılmalı,
9. Öğrencilerin birbirlerinin özetlerini okuyarak aynı metindeki özet farklılıklarını görmeleri sağlanmalı,
10. Diğer özetleri de okuyarak kendi özetlerine son şekli vermeleri sağlanmalıdır (Epçaçan, 2018: 19-20).

Akyol (2006: 43) ise özetlemenin öğretimi sırasında dikkat edilmesi gereken noktaları şöyle ifade etmiştir:

1. Her şeyden önce öğrencilerin düzeyine uygun bir metin seçilmelidir. Kısa metinler seçilmelidir. Çünkü kısa metinlerde ana fikri bulmak ve uygun başlık oluşturmak daha kolaydır. Hikâye edici metinler daha kolay özetlendiği için, özetlemeye öncelikle bu tür metinlerle

başlanmalıdır. Özetlemeden sonra öğrencilerin metni nasıl özetledikleri, neyi önemli buldukları üzerinde tartışmalıdır.

2. Özetleme sürecinde öğrenci özetlenen materyali yanında bulundurmmalıdır.

3. Yazarın düşüncelerinin önemi vurgulanmalıdır.

4. Öncelikle öğrencilere yazarın kelime ve cümleleriyle özetleme becerisi kazandırılabilir. Özetlemeyle ilgili birtakım prensipler (kısaltma, önemliyi seçme vb.) kazanıldıktan sonra öğrenci, kendi kelime ve cümlelerini kullanarak özetlemeye geçmelidir.

Anderson, Hidi ve Babadoğan (1991), özetleme becerisinin öğretiminde kolaydan zora ilkesinin takip edilmesi gerektiğini; bu sebeple de öğrencilerin önce zor bir tür olmayan öykülerle özetlemeye başlamaları, fazla karmaşık olmayan bir metnin özetlemeye kaynaklık etmesi ve özetlemenin ilk zamanlarında öğrencilerin kaynak metne bakmalarına izin verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Dilidüzgün ve Genç (2014: 93)'e göre özet çıkarma çalışmaları algılama ve uygulama olmak üzere aşamalı olarak yapılmalıdır. Bu aşamada öğrencilere önce özet metinlerin içerik ve biçim yapılarıyla ilgili bir temel oluşturmak için özet metinleri asıl metinlerle karşılaştırıp ilişkilendirebilecekleri etkinlikler sunulabilir. Bu aşamadan sonra uygulama boyutuna geçilmelidir.

Araştırmacılar genellikle kolaydan zora doğru bir yolun takip edilmesi, öğrencilerin düzeyine uygun metinlerle ve öncelikle hikâye edici metinlerle bu becerinin öğretimine başlanması gerektiğini belirtmektedirler. Ancak her şeyden önce okunan ya da dinlenen metnin yeterince anlaşılması gerekir. Metnin anlamına ulaşılması -aşağıda ele alınacağı üzere- o metnin büyük ölçekli yapısının ortaya çıkarılmasını gerektirir. Büyük ölçekli yapının ortaya çıkarılması için kısa metinlerin ana fikrini bulma etkinlikleri bu çalışmaların ilk basamağını oluşturabilir. Bunların yanında örnek özet metinleri asıl metinlerle karşılaştırmak da öğrencilerde bu konuda bir bilinç oluşturacaktır.

2.3.5. Özetleme Stratejileri

Bir becerinin öğretimi teknik, strateji ve yönetime dayanırsa o öğretimin planlı olduğundan bahsedilebilir. Özetleme becerisinin geliştirilmesine yönelik ortaya konan strateji ve yaklaşımlarda temel amaç genel olarak okuduğunu ya da dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesine dayanmaktadır. Özetleme stratejisi “metindeki önemsiz bilgileri eleyip önemli olanları belirlemeyi, metnin ana fikrini bulup kendi tümcelerimizle ifade etmeyi, her paragrafta ana fikri destekleyen yan fikirleri bulmayı ve aynı şekilde bunları da kendi tümcelerimizle ifade etmeyi gerektiren etkin bir biliş üstü stratejidir” (Kırmızı, 2010: 105-106). “Özet çıkarırken yazıdaki planı bozmamaya, yazının amacını yitirmemeye, ana düşüncesini ve onu destekleyen yardımcı düşünceleri belirtmeye ve yazıdaki anlamı korumaya çalışmalıdır” (Deneme, 2008: 16).

Özetlemenin gerektiği gibi yapılabilmesi için metindilbilimin verileri bizlere yön göstermektedir. Metnin nasıl anlamlandırıldığını belirlemeye yönelik çalışmalarıyla bilinen Van Dijk ve Walter Kintsch’in çalışmaları metindilbilimin de sıkça başvurduğu çalışmalardır. Van Dijk, Walter Kintsch ile birlikte çalışmadan önce özellikle bilişsel psikolojinin verilerinden hareketle (Dilidüzgün, 2017: 14) metni anlama/kavrama üzerinde durmuştur. Daha sonra çalışmalarını birleştiren bu araştırmacılar, 1978’de “*Toward a Model of Text Comprehension and Production*” başlıklı makalede metni anlamlandırmanın nasıl gerçekleştiği üzerine “Büyük Ölçekli Yapı Modeli”ni ortaya koymuştur. 1980’deki “*Strategies of Discourse Comprehension*” adlı çalışmalarında bu modeli gözden geçirerek daha ayrıntılı bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Dijk ve Kintsch metinde farklı yapı unsurlarının olduğunu saptamışlardır. Metinlerde büyük yapı (macro structure) ve küçük yapı (micro structure) olmak üzere iki yapı özelliğinin bulunduğunu belirlemişlerdir. “Metnin mikro düzlemi kapsamında küçük ölçekli yapıda yer alan başlık, alt başlık, tematik tümce, kavramlar, önergeler, tümceler arasındaki ilişkiler, adıllar ve bağlaçlar yardımıyla metnin büyük ölçekli yapısı oluşturulur” (Dilidüzgün, 2017: 49). Büyük yapı ise metnin özünü içinde barındıran, anlamın oluşturulduğu bir üst düzlemdir. Kısaca ifade edilecek olursa büyük yapı, küçük yapı unsurlarından hareketle metnin özünün anlaşıldığı ve bu öze ulaşılan düzlemdir.

“Van Dijk ve Kintsch’in Büyük Ölçekli Yapı Modeli, özün nasıl yapılandığı sorusuna en dolaysız yaklaşan model olma özelliğini göstermektedir. Çünkü bu

modele göre, metni kavrama, büyük ölçekli yapılar süreciyle ve buna bağlı olarak da metindeki temel yapının oluşumuyla ilgilidir” (Çıkrıkçı, 2004: 18). Van Dijk, metnin çekirdeğini oluşturan ana düşüncenin diğer bir deyişle anlamsal büyük yapının tümcelerle ayrıntılandırılarak genişletildiğini vurgulamıştır (Dilidüzgün, 2017: 14). Ayrıntılandırılıp genişletilen bir metnin özünü ortaya koyabilmek için de bazı “*anlamsal planlama kuralları*” uygulanmalıdır.

Büyük ölçekli yapıyı ortaya çıkarmak için yapılan uygulamalar “*anlamsal planlama kuralları*”dır. Metinde bulunan önerme dizileri daha üst düzeydeki önerme dizileriyle ilişkilendirilir. Böylelikle metnin küçük ölçekli yapısındaki önermeler metnin özünü içeren büyük ölçekli önermeleri ortaya çıkarmak için kullanılır ve metnin büyük ölçekli yapısına ulaşılır. Bunu yaparken şu büyük ölçekli yapı kuralları uygulanır: Silme (deletion), genelleme (generalization), kurma (yapılandırma) (construction) (Van Dijk ve Kintsch, 1983: 190). Bu kurallar bir tür anlamsal türetme veya çıkarım kurallarıdır: makro yapıları, mikro yapılardan türetirler (Van Dijk, 1980: 46):

Silme: En basit ve aynı zamanda en temel kuraldır. Metinde diğer önermelerin yorumlanmasıyla ilgili olmayan, bir temanın veya konunun oluşturulmasına katkıda bulunmayan gereksiz ayrıntılar silinir. Örneğin: “*O gün nemli, kasvetli bir hava hüküm sürüyordu. Çevredeki esnaf bunun farkında olmadan her günkü heyecanı ile işine devam ediyordu. Ahmet dalgın yürüyor, çevresinde olup bitenlere aldırmıyordu.*” ifadelerinde silme işlemi uygulandığında “*Ahmet o gün dalgındı.*” önermesine ulaşılır.

Genelleme: Aynı doğrultuda verilen önermeler, ayrıntıdan soyutlanarak daha genel bir önerme hâline getirilip ortak bir paydada toplanır. Örneğin: “*Büyükbabamın hastalığı sebebiyle bu hafta pazartesi günü teyzemler, çarşamba günü dayımlar, pazar günü ise halamlar ve amcamlar bize ziyarete gelecek.*” ifadelerinde genelleme işlemi uygulandığında “*Büyükbabamın hastalığı sebebiyle bu hafta akrabalarımız bize gelecek.*” önermesine ulaşılır.

Kurma (Yapılandırma): Birbirini bütünleyen birden fazla önermeyi yorumlayarak bir üst önerme oluşturmaktır. Bu aşamada büyük ölçekli yapıya ulaşılır. Örneğin: “*Ahmet dalgın dalgın yürüyordu. Düşünceli olduğu, attığı adımlara bile yansiyordu. Birden durdu, şaşkınlıkla kaşlarını kaldırdı ve eve doğru koşmaya*

başladı.” ifadesinde kurma işlemi uygulandığında “*Ahmet’in aklına yeni bir fikir geldi.*” önermesine ulaşılabilir.

Genelleme ve kurma aşamaları metni anlamlandıran kişiye yorum/değerlendirme yapma olanağı veren (Dilidüzgün, 2017: 76) ve metnin büyük ölçekli yapısına ulaşmaya yönelik uygulanan stratejilerdir (Kintsch ve Dijk, 1978: 374). Bu stratejilerin işletilmesi de “metindeki kavramları/olayları ayrıştırma, ilişkilendirme, sınıflandırma ve sıralamayı sağlayan bilişsel süreçleri gerektirir” (Dilidüzgün, 2013: 50).

Van Dijk ve Kintsch (1983) özet yazma ile metni anlamlandırma arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu, dolayısıyla özet yazmanın bir metnin büyük ölçekli yapısını oluşturma olduğu görüşünden hareketle, aslında kavramanın özetleyebilme olduğunu öne sürmüşlerdir. “Büyük ölçekli yapılarda ana konu veya izlek en temel yapıdır ve bir metnin ana konusunu ve bu konuyu açan yan konuların çıkarılması metnin anlaşılması için zorunludur” (Dilidüzgün, 2017: 68-69). Özetleme için önemli olan neyin önemli ve neyin önemsiz olduğunu belirleme becerisi, bir metnin anlaşılıp anlaşılmadığını ortaya çıkarır (Williams, 2012). Denilebilir ki özet yazmak için ön koşul, metnin anlaşılmasıdır.

Dijk ve Kintsch’in ortaya koyduğu bu modelin ardından özetleme becerisiyle ilgili ilerleyen yıllarda farklı strateji ve teknikler belirleyen araştırmacılar olmuştur. Fakat belirtmek gerekir ki ortaya konan bu teknik ve stratejilerin büyük bir kısmı Dijk ve Kintsch’in Büyük Ölçekli Yapı Modeli’ne dayanır. Görgen (1999), özetleme kurallarını “özet yazmaya hazırlık”, “özet yazarken uygulanacak kurallar ve uygulanması”, “özeti gözden geçirme” olmak üzere üç aşamada ele almıştır. Araştırmacı, ortaya koyduğu özetleme kurallarının kuramsal temelini Brown ve Day (1983) ile Kintsch ve Van Dijk (1978)’in çalışmalarına dayandırdığını söyler:

Özet yazmaya hazırlık

1. Metni okuyunuz.
2. Metinle ilgili kendinize sorular sorunuz.
3. Metnin konusu bulmak için metnin başlığını inceleyiniz.
4. Paragrafları inceleyiniz.

Özet yazarken uygulanacak kurallar ve uygulanması

1. Liste halinde verilenleri kısaltınız.
2. Tekrarlanan bilgileri düşünceleri atınız.
3. Önemsiz bilgileri düşünceleri atınız.
4. İlgisiz cümleleri atınız.
5. Konu cümlesi varsa kullanınız.
6. Konu cümlesi yoksa siz bulunuz.

Özeti gözden geçirme

Friend'e göre özetleme anında şu dört önemli özellik göz önünde bulundurulmalıdır: "yapılan özeti kısa olması; özeti, yazarın en önemli düşüncelerini içermesi; özeti, öğrencinin ifadeleri ile yazılması ve öğrencinin çalışmak için ihtiyaç duyduğu bilgiyi içermesi" (Friend, 2000: 320'den akt: Kırmızı, 2010: 101).

Yazılan özeti kısa olması, metnin özünü içermesi ve öğrencilerin ifadeleri ile kaleme alınması özetlemede öne çıkan özelliklerdir. Birçok araştırmacı özet metinlerindeki bu özellikleri çalışmalarında belirtmişlerdir.

Kuzu (2003: 88)'ya göre özetleme yaparken şu kurallara dikkat edilmelidir:

1. Özetleme için basit bir bilgilendirici metin seçilmelidir. Çünkü bilgilendirici metinlerin özetlenmesi yazınsal metinlere göre daha zordur.
2. Metin okunduktan sonra, özetleme yapılırken metne bakılması, bu beceriyi ilk öğrenenler için gerekli olabilir; çünkü hem metni anımsamaya çalışmak, hem de özetlemek ilk aşamada güçtür.
3. Metindeki önemli olgu, olay ya da kavramların belirlenmesi gerekir. Bunun için bir metinde özellikle başlangıç tümceleri ya da paragrafları, sonuç ya da özet bölümleri incelenmelidir.
4. Özetelemenin mutlaka okuyucu odaklı olması gerekir. Metindeki cümleler olduğu gibi alınmamalı; okuyucu, özeti kendi anladığı biçimde, kendi tümceleriyle yapmalıdır.

Aktaş ve Bayram (2017: 351), öğrencilerin özetleme becerilerini değerlendirmek için ilgili alanyazın taramasında bazı ölçütler belirlemişlerdir. Onlara göre bir özet metinde şu özellikler bulunmalıdır:

1. Ana fikir tespit edilmiş olmalı,
2. Gereksiz ayrıntılar ayıklanmalı/önemli önemsizden ayırt edilmeli,
3. Metnin özeti, özetleyen kendi cümleleriyle yazılmış olmalı,
4. Ana fikir ve yardımcı fikir arasında bağ kurulmalı,
5. Nesnel olunmalı,
6. Özet metin özgün metinden kısa olmalı,
7. Özette hâkim bakış açısı kullanılmalı,
8. Genelleme yapılmalı,
9. Başlık koyulmalı.

Trzeciak ve Mackey (1994: 39) ise özet yazarken izlenilmesi gereken adımları şöyle ifade etmiştir:

1. Bir şey yazmadan önce bütün metni bir veya iki kere okuyunuz,
2. Önemli cümleleri kopyalayın,
3. Metnin ne zaman ve hangi amaç için yazıldığı ile ilgili sorular sorun,
4. Ana fikir(ler)i bulun,
5. Not alın (ya da zihin haritası oluşturun),
6. Özeti yazarken asıl metni bir kenara koyarak notlarınızdan çalışın, bilgileri kendi kelimelerinizle cümleleştirin.

“Özetleme ile ortaya çıkan yapı, metindeki anlamın temel çatısı olarak görülür. Özetleme, öğrencinin ne öğrendiğini düşünmesine, mantıksal ve anlaşılabilir tarzda yazmasına ve kendi kelimeleriyle ne öğrendiğini açıklamasına yardım eder” (Görgeç, 1999: 22-23). Senemoğlu, özetlemeyi, bilgiyi örgütleme stratejilerinden biri olarak görmektedir. Ona göre bu beceriye ait stratejiler öğretilirken şu durumlara dikkat edilmeli (Senemoğlu, 2018: 566): metindeki

önemsiz bilgi tanınmalı; metindeki ana fikir ve yan fikirler belirlenerek bunlar bütünleştirilmeli; özet, kişinin kendi sözcükleriyle yazılmalı.

Beyreli, Çetindağ ve Celepoğlu (2017: 104)'na göre iyi bir özet çıkarmak için şu özelliklere dikkat etmek gerekir:

1. Her metin özetlemeye elverişli olmadığı için özetlenecek metin dikkatli seçilmelidir,
2. Seçilen metin dikkatle okunmalı, anlaşılmalıdır,
3. Metni özetleyen kişi kendi sözcük ve ifadelerini kullanmalı, özet çıkarırken metinden alıntı yapmamalıdır. Alıntı yapmak gerekirse bunu tırnak içinde dipnotta belirtmelidir,
4. Fazla sözcük kullanımından kaçınılmalıdır,
5. Metnin aslındaki plan kullanılmalıdır,
6. Özet anlaşılır ve açık bir dille yazılmalıdır.

Ülper ve Karagül (2011) ders kitapları ve öğretim programlarının özetleme becerisini kazandırmaya yönelik etkinlikler bakımından nasıl bir görünüm sunduğunu araştırdıkları çalışmasında özetleme ile ilgili şu kuralları belirlemişlerdir:

1. Kaynak metnin ana düşüncesini belirlemek/oluşturmak,
2. Ana düşünceye bağlanan yardımcı düşünceleri belirlemek,
3. Önemsiz ve gereksiz tümceleri silmek,
4. Bazı tümceleri genellemek,
5. Bazı tümceleri yapılandırmak.

Araştırmacıların ortaya koyduğu özetleme stratejilerine bakıldığında bir metnin özetini yazmak için metnin sonucunu etkilemeyen gereksiz ayrıntıları silme; benzer kavramların, fikirlerin olduğu yapıları genelleme ve metindeki anlam yapılarından hareketle metinde görünmeyen anlamlara yönelik yorumlamalar yaparak o yapıları yeniden kurma işlemlerini gerçekleştirmenin gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca özeti yazmak için metnin iyi bir şekilde okunması ya da dinlenmesi, özeti kişinin kendi kelime ve cümleleriyle yapılması, ana ve yardımcı fikirler arasındaki bağlantının ortaya konulması sıkça vurgulanan yönlerdir.

2.4. Metin

Aralarında anlamca ve yapıca bağı bulunan cümlelerin bir araya gelerek anlamlı bir bütünlük oluşturduğu “metin” kavramı ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te, “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. 2. Basılı veya el yazması parça, tekst. (TDK, 2019)” olarak tanımlanmıştır.

“Fransızcada ‘texte’, İngilizcede ‘text’ sözcükleriyle karşılanan metin sözcüğü bu dillere Latince ‘kumaş’ anlamındaki ‘textus’ sözcüğünden gelmiştir; kumaş nasıl ipliklerden dokunarak bir bütün oluşturuyorsa, metin de kendisini oluşturan öğelerin birbirlerine aşama aşama eklenmesiyle, bir ‘dokuma’ süreci sonunda ortaya çıkar” (Akbayır, 2013: 189). Günay’a göre “dilsel açıdan metin; birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünlükler oluşturan cümleler dizisidir. Bu diziliş rastlantısal bir durum değildir, aksine yazar tarafından bilinçli olarak belli bir mantık sırasına göre, dilbilgisi ulamlar ve metnin işleyişine göre yapılmıştır” (Günay, 2007: 33-34).

Alanyazındaki bir kısım tanımlamalar “metin”i gündelik dilde kullanıldığı şekilde “yazılı” bir bütünlük olarak ele almıştır. Arapça kökenli bir kelime olan “metin”, Osmanlıca-Türkçe lügatte “bir yazıyı şekil ve noktalama hususiyetleriyle birlikte meydana getiren kelimelerin topu” (Devellioğlu, 2000: 633) şeklinde tanımlanmıştır. Özdemir (1995: 29)’e göre “okumaya konu olan, basılı ve yazılı, anlam ve anlatım bütünlüğü bulunan her şey geniş anlamda bir metindir. Bir şiirden bir romana, bir cümleden bir paragrafa değin basılı ve yazılı dil ürünlerinin tümünü metin terimiyle adlandırabiliriz.” İşeri (1998: 11) de “okumaya konu olan, anlamsal ve anlatımsal bir bütünlük taşıyan bir tümcenin, bir paragrafın, bir kitabın ya da kitabın herhangi bir bölümünün, kısacası yazılı olan her şeyin bir metin olarak değerlendirilebileceğini” söyler.

Metin kavramı, dilbilimde, gündelik kullanımının sınırlarını aşarak tanımlanır. Buna göre sadece yazılı sözcükler değil, sözlü sözcükler de metin tanımının sınırları içerisine alınmıştır. Bu bakış açısından hareketle metin “herhangi bir konu veya olayı dil vasıtasıyla yazılı veya sözlü olarak açıklamak/anlatmakla görevli kelimeler, ibareler, deyimler, cümle ve cümlecikler, paragraflardan oluşan ‘söz ve söylem bütünü’dür” (Çetişli, 2006). Bu söz ve söylem bütünü, en temelde, iletişim işlevini

yerine getirir. Bu sebeple metin, “dilsel iletişimin temel birimidir” (Dilidüzgün, 2008: 25).

Göstergebilim ise metnin iletişimsel yönünden hareketle metin kavramının sınırlarını daha da genişletmiştir. Akyol (2014: 233)’un göstergebilimin verilerinden aktardığına göre hikâyeler, kitap bölümleri, şiirler, makaleler vb. gibi dilsel metinlerin yanında resimler, fotoğraflar, filmler, şarkılar, dramalar, haritalar, grafikler, beden dili vb. işaret ve çizimlerden oluşan nesnelere de metin olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, metin, dilsel öğelerle oluşturulmuş yazılı cümlelerin anlamlı ve dilbilgisel açıdan birbirine bağlandığı yapı olarak ele alınacaktır.

2.4.1. Metin Türü

Bir metnin anlaşılmasını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bunların başında o metnin türü gelmektedir. Çünkü farklı amaçlarla oluşturulmuş metinler farklı anlatım yapılarına sahiptir. Örneğin bir hikâyede verilmek istenen mesaj kişi, olay, yer, zaman unsurları aracılığıyla dolaylı olarak verilirken bilgilendirici bir metinde aktarılmak istenenler doğrudan sunulur. Öte yandan anlatım tercihi, metinden anlam çıkarmayı etkileyen unsurlardan olan yazarın üslubu üzerinde de belirleyici bir etkidir.

“Edebiyat eserlerinin biçimlerine, teknik özelliklerine ve konularına göre ayrıldığı çeşitlere tür denir. Toplumlarda zaman içerisinde kendini gösteren değişiklikler, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasına, bunların yazıya yansımaları da yeni türlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur” (Kavcar ve Oğuzkan, 2015: 70). Denilebilir ki metin türleri kendi içinde bir devinim içindedir. Zamanla yeni türler ortaya çıkabilir, var olan türlerin ise işlevselliği azalabilir. Bu yüzden metin türleri, alanyazında araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

“Metnin türlerini belirginleştiren temel ayırım, metnin sözlü ya da yazılı olarak sunulduğu değil, metne yüklenen iletişimsel amaçtır” (Keçik ve Subaşı, 2004: 18). İleri (1998: 12), metinleri, yazınsal metinler ve bilgilendirici metinler olmak üzere iki başlıkta ele almıştır. Ona göre “bilgilendirici metin, okura bilgi edindirmek amacıyla yazıldığından bu tür metinlerin okunması yazınsal bir metin türüyle aynı türden bir okumayı gerektirmez.”

Güneş (2013), metin türlerini gerçeklikle ilişkileri, işlevleri ve yazılış amaçları bakımından “edebî (sanat değeri olan) metinler ve öğretici metinler” olmak üzere iki grupta ele alır. Edebî metinler sanatçıların duygu, düşünce ve hayallerini güzel ve etkili bir biçimde anlatmasıyla oluşan metinlerdir. Şiir, masal, destan hikâye, roman gibi türler bu metinlere örnek gösterilebilir. Okuyucuyu düşündürerek aydınlatmak, onlara bilgi vermek amacıyla yazılan metinlere de öğretici (bilgilendirici) metinler denilmektedir. Makale, sohbet, deneme, fıkra, gezi yazıları, mektup gibi türler bu metinlere örnek verilebilir (Güneş, 2013: 3).

Çeçen (2014: 136), metinleri genel olarak “içinde deneme, makale vb. türlerin yer aldığı bilgilendirici; hikâye, roman vb. türleri içeren, geleneksel olarak tahkiyeli adı verilen ‘olaya dayalı’ ya da ‘öyküleyici’ ile nesir dilinden farklı bir dil benimseyen şiir” olarak sınıflandırmıştır.

Cemiloğlu (1998: 18-19)’na göre metinlerin tümünde ya bir olay, ya bir fikir ya da bir duygu anlatılır. Buna göre bir fikri anlatan metinler, bilgilendirici metinler; bir olayı anlatan metinler, hikâye edici metinler; bir duyguyu anlatan metinler de şiir olarak ele alınabilir. *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı* (2006)’nda metinler; olaya dayalı, düşünceye dayalı ve şiir olarak sınıflandırılmıştır. *2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı*’nda ise metinler bilgilendirici metinler, hikâye edici metinler ve şiir olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır (MEB, 2019: 17):

a. Bilgilendirici metinler: makale, fıkra söyleşi, deneme, gezi yazısı, günlük, anı, biyografi, otobiyografi, günlük, dilekçe, mektup, kılavuzlar, sosyal medya mesajları, özlü sözler, kartpostal, haber metni, reklam, efemera ve broşür, blog.

b. Hikâye edici metinler: roman, hikâye, tiyatro, masal, efsane, destan, fabl, çizgi roman, mizahi fıkra, karikatür.

c. Şiir: şiir, türkü, şarkı, mani, ninni, tekerleme, sayısmaca, bilmece.

2.4.1.1. Bilgilendirici Metinler

Bilgilendirici metinler; fikirlerin, bilgilerin, açıklamaların bulunduğu metinlerdir. İletilmek istenenler kurgusal örüntüden uzaktır. Günay (2007) bilgilendirici metinleri “Bir konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için bir olguyu, düşünceyi ya da durumu açıklayan metin tipleri” (2007: 341) olarak açıklar.

“Genellikle neden-sonuç, olumlu-olumsuz karşılaştırmalar, tanımlamalar, sıralamalar, açıklama, sorun-çözüm, inceleme, delil sunma vb. olmaktadır” (Güneş, 2013: 3). “Bilgi vermeye dayalı olan bu metinlerin öğretimi ve anlaşılması, yapılarından dolayı hikâye etmeye dayalı metinlerden daha zordur” (Akyol, 2014: 185). Çünkü bu metinlerde bilgi yoğunluğu fazladır ve bu bilgilerin sunum aralığı ise daha dardır. Kimi zaman bir görüşü savunmak, kanıtlamak kimi zaman da okuyucuyu bir konu hakkında tartışmanın içine çekmek amaçlanır.

Bu metinlerde söz sanatlarından, olağandışı ifade biçimlerinden, kısaca, sanatsal anlatımdan hikâye edici metinlere göre daha az yararlanıldığı söylenebilir. Zira bilgilendirici metin yazarı için ana düşüncenin doğrudan aktarımı ön plandadır.

2.4.1.2. Hikâye Edici Metinler

Öykünün temelinde, anlatılan bir olay vardır. İnsanlar gerek gün içerisinde gerekse daha uzun bir zaman diliminde başından geçen olayları naklederken öyküleme yöntemini kullanır. Anlattığı olaya yer, zaman, kişi unsurlarını da ekleyerek bunu daha da detaylandırmış olur. “Öyküleyici metinler yaşantımızı zenginleştiren yazılardır. Bu metinler bizleri bulunduğumuz ortamdan başka bir ortama götürmekte ve düş dünyamızı geliştirip zenginleştirmektedir” (Güneş, 2017: 251).

Öyküleyici anlatım yalnızca yaşanmış değil, yaşanabilecek yahut tamamen hayal unsuru olay ve durumları anlatırken de kullanılır. Yani hikâye anlatmada bir kurgu söz konusudur. Hikâye edici metinlerden olan masal ve efsaneyi buna örnek verebiliriz. Gülsoy (2011: 67-68), hikâye yaratmanın bir anlamda “uydurmak” olduğunu söyler. Ona göre:

“Bir edebiyatçı için gerçeklik, edebiyatın dışındaki her şeydir. İçinde yaşadığımız zamana bağlı olarak devinen fiziksel dünyadır. Kurmaca ise tüm bu fiziksel dünyanın dışındaki sanatsal etkinliktir. En geniş anlamıyla sanat ürünü kurmacadır, gerçek değildir. Fakat kurmaca yapıtların başarısı da gerçeklik duygusu (yanılsaması) yaratmadaki ustalıklarına bağlıdır.”

Herkes hikâye anlatabilir. Fakat sanatlardan, abartılardan, sıra dışı ifade biçimlerinden vs. yararlanılarak bir hikâye aktarmak için öykülemenin kendine özgü doğası, tekniği, yapısı ve üslubu hakkında bilgi sahibi olmak gerekir (Emre, 2016: 126). Hikâyede temel olan olay; zaman, yer ve kahraman unsurlarıyla aktarılır. Bazı

hikâye edici metin türlerinde bu unsurların tamamı görülmeyebilir. Ancak bu metin türleri anlattığı olay, durum ve vermek istediği ana düşüncenin ele alınması yönüyle bilgilendirici metinlerden farklılık arz eder. Bilgilendirici metinlerde aktarılmak istenen durum/ana düşünce doğrudan verilirken hikâye edici metinlerde aktarılmak istenen durum/olay/ana düşünce bir kurgu örüntüsü içinde ve dilin sanatsal imkânlarından yararlanılarak verilir. Bu sebeple her iki metin türünü okurken ya da dinlerken anlamak, çözümlmek ve özetlemek birbirinden farklı okuma/dinleme stratejilerini işletmeyi gerektirir.

2.4.2. Metin Türü ve Özetleme

Metin yapıları, türlerine göre birbirinden farklılık gösterir. Buna bağlı olarak özetleme yapmak da her metin için aynı zorlukta olmaz. Araştırmacılar metin türlerinin özetlemeyi etkilediğini söyler (Uzun-Subaşı, 2003; Gündüz ve Şimşek, 2011: 151; Dilidüzgün, 2013; Epçaçan, 2018). Gündüz ve Şimşek (2011: 151) yapıları birbirinden farklı olan metinlerin özetlenmesinin de değişiklik gösterdiğini belirtir: örneğin “öykü, roman, oyun gibi kurmaca metinlerin ya da anı, deneme, sohbet, gezi, fıkra gibi öğretici metinlerin kolaylıkla özetlenmesine karşın; yoğunlaştırılmış bilgi metinleri olan ansiklopedi maddelerinin ya da makale, tebliğ gibi bilimsel yazıların özetini çıkarmak zordur.” Benzer bir düşüncüyü farklı araştırmacılar da belirtir. Anderson, Hidi ve Babadoğan’a göre öykü gibi belirli tipteki metinlerden önemli fikirleri seçmek, yorum türündeki diğer metinlerden seçmekten daha kolaydır (Anderson, Hidi ve Babadoğan, 1991: 588). “Öyküler anlatı şeması, kanıtlayıcı metinler ise kanıtlayıcı şemalarla çözümlenebilir. Metin türlerine özgü üstyapı kategorilerinin farkındalığı okuma-anlamayı, hatırlamayı ve üretmeyi kolaylaştırır” (Dilidüzgün, 2013: 51). Farklı yapıdaki metinlerin anlaşılması birbirinden farklılık göstereceği gibi bu metinlerin özetlenmesi de birbirinden farklılık gösterir.

Epçaçan (2018: 21)’a göre özetleme sırasında öğrenciler asıl metne bağlı kalma düşüncesiyle aynı metni kaleme alma gibi yanlışlıklar yapmaktadırlar. Hikâye edici metinlerde bu durum fazla görülmesi de bilgilendirici metinlerde aynı metni kaleme alma yanlışına sıklıkla rastlanılmaktadır. Özetlenmesi hikâye edici metinlere göre daha zor olan bilgilendirici metinlerin özetlenmesine yönelik İşeri (1998: 12)

şöyle bir öneride bulunur: “Bilgilendirici bir metin türünde ise okurun yapması gereken ilk iş metnin konusunu saptamak olacaktır; bu saptamadan sonra ise yazarın konuyu hangi bakış açısıyla oluşturduğunu, metnin iletisinin ne olduğunu temel anlamda bulmak ve değerlendirmek gerekir.”

Dilidüzgün (2013: 51), metin türü ve özetleme arasındaki ilişkiye yönelik şu tespitte bulunur:

“Bir öyküde bir problem ortaya çıkar, kahraman buna tepki gösterir, çözüm bulunur ve ders çıkarılır; bir makalede ise bir düşünce ortaya atılır ve bu düşünceyi kanıtlayıcı açıklamalara, örneklere, alıntılara vs. yer verilir, okuyucu kanıtların doğruluğunu/inanırılığını sorgular; denemede okuyucu, yazarın dil kullanımını çözümlerle düşüncelerini anlamaya, eleştirmeye çalışır, kanıt aramaz; kısacası okuyucunun metinden beklentisini, metne yaklaşımını, okurken hangi stratejileri benimseyeceğini ve özet metninde hangi bilgilerin bulunması gerektiğini metin türü belirler. Okurken metnin içerik şemasını belirlemek temel noktaların belirlenmesi anlamına gelmektedir ki bu temel noktalar da özet metinlerde bulunması gereken üst-birimlerdir.”

Sonuç olarak metin türü, özetleme becerisinde belirleyici bir etmendir. Bilgilendirici metinlerin özetlenmesi, hikâye edici metinlerin özetlenmesine göre daha zordur. Bu durumun ortaya çıkmasına metin türüne bağlı olarak metinlerin yapısının farklı olması sebep gösterilebilir.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmayla sekizinci sınıf öğrencilerinin farklı türdeki okuma ve dinleme metinlerini özetleme becerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla, mevcut bir durumun bir disiplin içerisinde belirlenip ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmanın modeli “tarama modeli”dir. Tarama modelindeki çalışmalarda “araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde ‘gözleyip’ belirleyebilmektir”. (Karasar, 2003 :77).

Bu çalışmada öğrencilerden metin özetleri toplanmış, daha sonra söz konusu metin özetleri üçlü likerte sahip olan bir özet metinleri değerlendirme ölçeği ile puanlanmıştır. Elde edilen ölçek formları SPSS 21 paket programıyla analiz edilmiştir. Dolayısıyla çalışma nicel araştırma yöntemine göre yürütülmüştür.

Bunun için öğrencilere hikâye edici ve bilgilendirici metin türlerinden birer okuma metni okutulmuş ve birer dinleme metni dinletilmiştir. Öğrencilerden bunların özetlerini çıkarmaları istenmiştir. Dolayısıyla her bir öğrenciden dört metnin özeti alınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı'nın ikinci yarısında Muş ili Merkez ilçedeki on sekiz ortaokulda öğrenim gören 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemine ise bu on sekiz ortaokul içerisinde çalışmanın amacına uygun olarak seçilen dört ortaokulda okuyan 190 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 1 Haziran 2018 tarihinde yapılan “Sınavla Öğrenci

Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınavı’nın sonuçlarına göre belirlenen okul başarı ortalamaları ölçüt kabul edilmiştir. Bu sonuçlardan hareketle Muş Merkez’deki 18 ortaokul sayısal olarak üçe bölünmüş ve başarı ortalamalarına göre “*başarı seviyesi yüksek, başarı seviyesi orta, başarı seviyesi düşük*” olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Uygulanan müfredat programı göz önünde bulundurularak imam hatip ortaokulları listeden çıkarılmış ve yalnızca ortaokullar sıralamaya alınmıştır. Araştırmacının çalışma koşulları da dikkate alınarak her kategoriden birer ortaokul seçilmiştir. *Başarı seviyesi düşük* kategorisindeki okulun 8. sınıf öğrenci sayısı diğer kategorilerde yer alan okul öğrencilerine göre düşük olduğundan, bu kategoriden bir okul daha seçilmiştir. Sonuç olarak başarı seviyesi yüksek kategorisinden bir, başarı seviyesi orta kategorisinden bir, başarı seviyesi düşük kategorisinden iki olmak üzere toplam dört okul örneklem için belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama ve Değerlendirme Araçları

8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerilerinin tespit edilmesine yönelik yapılan bu çalışmada aşağıda belirtilen veri toplama araçları kullanılmıştır:

1. Öğrencilerin cinsiyetleri, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, okudukları kitap sayısı ve aylık gelir durumu bilgilerini toplamak için kişisel bilgi formu,
2. Bir hikâye edici okuma metni,
Bir bilgilendirici okuma metni olmak üzere iki metin okutulmuş;
Bir hikâye edici dinleme metni,
Bir bilgilendirici dinleme metni olmak üzere iki metin dinletilmiştir.

Öğrenciler bu metinlerin her birisinin özetini ayrı kâğıtlara yazmışlardır.

Özet metinlerin değerlendirilmesi amacıyla da Okur (2012)’un geliştirmiş olduğu “Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin özetleme becerileri, araştırmacının amacı doğrultusunda “*cinsiyet, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, okudukları kitap sayısı,*

ailelerinin aylık gelir durumu” açısından incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak bu özellikleri içeren bir “*Kişisel Bilgi Formu*” oluşturulmuştur (EK-1).

3.3.2. Farklı Türdeki Okuma ve Dinleme Metinleri

8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerilerinin tespiti için kullanılan araçlardan biri farklı türdeki okuma ve dinleme metinleridir. Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmış Türkçe ders kitapları içerisinde 2 hikâye edici okuma metni, 2 bilgilendirici okuma metni; 2 hikâye edici dinleme metni, 2 bilgilendirici dinleme metni olmak üzere toplam 8 metin belirlenmiştir. Bu metinler, öğrencilerin seviyelerine uygunlukları ve metin güçlükleri yönünden değerlendirilmek üzere beş Türkçe öğretmenin görüşüne sunulmuştur. Dönütler de dikkate alınarak söz konusu sekiz metin içinden her bir türden birer dinleme ve okuma metni olmak üzere toplam dört metin çalışma için belirlenmiştir.

Metin isimleri ve yazar bilgileri şu şekildedir:

Hikâye edici okuma metni: Sait Faik Abasıyanık’ın “*Karanfiller ve Domatesler*” adlı “*hikâye*” türündeki metni (EK-3).

Bilgilendirici okuma metni: İdris Bilen’in “*Empati ile Yaşamak*” adlı “*deneme*” türündeki metni (EK-4).

Hikâye edici dinleme metni: Hasan Lâtif Sarıyüce’nin “*Bir Göl Nasıl Bingöl Oldu?*” adlı “*efsane*” türündeki metni (EK-5).

Bilgilendirici dinleme metni: Şevket Rado’nun “*Zamanı Kazanmak veya Kaybetmek*” adlı “*söyleşi*” türündeki metni (EK-6).

3.3.3. Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği

8. sınıf öğrencilerinin özet metinlerini değerlendirmek üzere Okur (2011) tarafından öğretmen adaylarının özetleme becerilerini belirlemek için alanyazın taranarak geliştirilen, geçerlik ve güvenirlik testleri yapılmış “Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek alanyazında sıkça başvurulan Dijk ve Kintsh’in “Büyük Ölçekli Yapı Modeli”ne dayanmaktadır. “Silme”, “genelleme”,

“yeniden kurma” olmak üzere üç boyuttan oluşan bu ölçekte toplam 13 madde yer almaktadır (EK-2).

3.4. Verilerin Toplanması

8. sınıf öğrencilerinin farklı türdeki okuma ve dinleme metinlerini özetleme becerilerinin tespiti kapsamında toplanan veriler iki aşamada elde edilmiştir. Verilerin toplanması süreci, araştırma yapılacak okullardaki öğrencilerin Türkçe öğretmenleri vasıtasıyla yürütülmüştür. Öğrencilerin kendi öğretmenleriyle rutin ders ortamında özetleme yapmaları düşünülmüştür. Böylece farklı bir otoriteden kaynaklı hataların önüne geçilmek istenmiştir.

Araştırmanın uygulama boyutunu gerçekleştirmek için Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmış, ardından daha önce belirlenen üç farklı başarı kategorisindeki okulların idarecileri ve o okullardaki uygulamaları gerçekleştirecek Türkçe öğretmenleriyle görüşülmüş, onlara çalışmanın içeriği ve kapsamı hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Uygulamanın başladığı ilk hafta ders öğretmenlerine “Kişisel Bilgi Formu” ve bir hikâye edici, bir bilgilendirici olmak üzere iki *dinleme* metni; ikinci hafta ise yine kişisel bilgi formuyla birlikte bir hikâye edici, bir bilgilendirici olmak üzere iki *okuma* metni verilmiştir. Bu metinler için uygulamalar birer gün arayla yapılmıştır. Ders öğretmenleri, yapılacak uygulamaya yönelik, öğrencileri bilgilendirdikten sonra Kişisel Bilgi Formu’nu öğrencilere dağıtmıştır. Bu form beş maddelik bir bilgi formudur. Öğrencilerden cinsiyetleri, annelerinin eğitim durumu, babalarının eğitim durumu, aylık okudukları kitap sayısı ve ailelerinin aylık gelir durumunu uygun kutucuklara işaretlemeleri istenmiştir.

Uygulama günlerinde öğrenciler bu formu doldurduktan sonra ders öğretmeni, dinleme metinlerini en az iki defa okumuş, okuma metinlerini ise iki defa okutmuştur. Ders öğretmeni, metinlerin öğrenciler tarafından yeterince anlaşıldığına kanaat getirdikten sonra öğrencilerden dinledikleri metni sayfa sınırlandırması olmadan özetlemelerini istemiştir. Öğrencilerin dinleme, okuma, anlama ve özet metinlerini yazma hızları göz önünde bulundurularak her bir uygulama için kırkar dakika süre verilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Sekizinci sınıf öğrencilerinden elde edilen toplamda 760 özet metni değerlendirmek amacıyla Okur (2012)'un geliştirmiş olduğu "Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek formundaki maddeler dikkate alınarak metinler tek tek değerlendirilmiş, bu değerlendirmeler çerçevesinde her bir özet metni için bir ölçek formu doldurulmuştur.

Verilerin analizi sürecinde, özet metinlerin bir kısmı hem araştırmacı hem de bir alan uzmanı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek puanlanmıştır. Daha sonra iki araştırmacı bir araya gelerek değerlendirilen özet metinler üzerinde konuşmuş, fikir birliği olan puanlamaları kabul etmişlerdir. Farklı düşüncelerin olduğu değerlendirmeler üzerinde araştırmacı ve alan uzmanı tarafından gerekli tartışmalar yapılmış, fikir birliğine varılmıştır. Böylece araştırmacı geri kalan özet metinleri değerlendirerek puanlamıştır. Bütün özet metinlerin değerlendirilmesi sonucu 760 adet ölçek formu elde edilmiştir.

Elde edilen veriler ölçek formları SPSS 21 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz yapılmadan önce Cronbach's Alpha aracılığıyla verilerin güvenilirliğine bakılmıştır. Bu çalışmada güvenilirlik ,82 çıkmıştır. Ayrıca normallik testi yapılmış, verilerin normal dağıldığı görülmüş, bu nedenle analiz için parametrik testlerden t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi olan One Way Anova Testi kullanılmıştır. Ortaya çıkan istatistiksel verilerden hareketle bulgular yazılmış, sonuç ve tartışma yapılmıştır. Son olarak da araştırma sonucuna göre çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın verilerinden elde edilen bulgulara yer verilmiş ve bunlarla ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır. Çalışmanın bulguları her bir alt problem için ayrı ayrı ele alınmıştır.

4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın birinci alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin metinleri (dinledikleri ve okudukları hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin öğrenme alanına göre (dinleme ve okuma) göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1. 8. sınıf öğrencilerinin öğrenme alanına göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi

Öğrenme alanları	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Dinleme	382	44,78	9,77	735,16	4,73	,000
Okuma	378	41,10	11,55			

Yukarıdaki tabloya göre 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin öğrenme alanına (dinleme ve okuma) göre *dinleme* lehine farklılaştığı görülmektedir [$t_{(735,16)} = 4,73$, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Öğrencilerin 'dinleme'den aldıkları puan ortalaması $\bar{X}=44,78$ iken 'okuma'dan aldıkları puan ortalaması $\bar{X}=41,10$ 'dur. Öğrencilerin özetleme becerilerinin dinleme ve okuma alanlarına göre farklılık arz ettiği buradan da anlaşılmaktadır.

4.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın ikinci alt problemi 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (dinledikleri ve okudukları hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin metin türüne göre (hikâye edici ve bilgilendirici) farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. 8. sınıf öğrencilerinin metin türüne göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi

Metin Türü	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Hikâye edici	364	42,62	11,99	697,44	-,801	,423
Bilgilendirici	396	43,25	9,67			

Yukarıdaki tabloya göre 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin metin türüne göre (hikâye edici ve bilgilendirici) farklılaşmadığı görülmektedir [$t_{(697,44)} = -,801$, $p > ,05$ ($p = ,423$)]. Öğrencilerin “hikâye edici” metin türünden aldıkları puan ortalaması $\bar{X}=42,62$ iken bilgilendirici metin türünden aldıkları puan ortalaması $\bar{X}=43,25$ 'tir. Öğrencilerin özetleme becerilerinin hikâye edici ve bilgilendirici metin türüne göre farklılık arz etmediği buradan da anlaşılmaktadır.

4.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın üçüncü alt problemi 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin okul başarı seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 3a. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Okullar	N	$\bar{X}$	S
Yüksek seviye	295	46,15	10,43
Orta seviye	256	43,14	10,00
Düşük seviye	209	38,20	10,73
Toplam	760	42,95	10,84

Tablo 3b. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	7739,06	2	3869,53			Yüksek-orta
Gruplarıçi	81523,22	757	107,69	35,93	,000	Yüksek- düşük
Toplam	89262,29	759				Orta- düşük

Tablo 3b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerilerinin okul başarı seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir [$F(2, 757)=35,93$, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Yani öğrencilerin metinleri özetleme becerileri, öğrenim gördükleri okulların başarı seviyelerine göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre çalışma yapılan üç seviyedeki okulların tamamı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Bu farklılık seviyesi daha iyi olan okulların lehinedir.

Tablo 3a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak yüksek seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=46,15$ iken orta seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,14$, düşük seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=38,20$ 'dir. Okullar arasında *anlamlı bir farkın olduğu* buradan da anlaşılmaktadır.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın dördüncü alt problemi 8. sınıf öğrencilerinin dinledikleri metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 4a. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre dinledikleri metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Okullar	N	$\bar{X}$	S
Yüksek seviye	148	47,27	9,56
Orta seviye	136	43,92	9,39
Düşük seviye	98	42,20	9,82
Toplam	382	44,78	9,77

Tablo 4b. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre dinledikleri metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	1667,15	2	833,578			
Gruplarıçi	34714,37	379	91,595	9,101	,000	Yüksek-orta Yüksek- düşük
Toplam	36381,52	381				

Tablo 4b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerilerinin okul başarı seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir [$F(2, 379)=9,101, p < ,05$ ($p = ,000$)]. Yani öğrencilerin dinledikleri metinleri özetleme becerileri, öğrenim gördükleri okulların başarı seviyelerine göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın, başarı seviyesi yüksek olan okullar ile orta olan okullar arasında ve başarı seviyesi yüksek olan okullar ile düşük olan okullar arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık seviyesi daha iyi olan okulların lehinedir. Başarı seviyesi orta olan okullar ile düşük olan okullar arasında ise anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür.

Tablo 4a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin dinledikleri metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak yüksek seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=47,27$ iken orta seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,92$, düşük seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,20$ 'dir. Söz konusu okullar arasındaki *anlamlı farklılık* buradan da anlaşılmaktadır.

4.5. Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın beşinci alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin okudukları metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 5a. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre okudukları metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Okullar	N	$\bar{X}$	S
Yüksek seviye	147	45,02	11,17
Orta seviye	120	42,25	10,62
Düşük seviye	111	34,67	10,28
Toplam	378	41,10	11,55

Tablo 5b. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre okudukları metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	7007,052	2	3503,526			Yüksek-orta
Gruplarıçi	43308,715	375	115,490	30,336	,000	Yüksek- düşük
Toplam	50315,767	377				Orta- düşük

Tablo 5b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin okudukları metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir [F(2, 375)=30,336, p < ,05 (p = ,000)]. Yani öğrencilerin okudukları metinleri özetleme

becerileri, öğrenim gördükleri okulların başarı seviyelerine göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre çalışma yapılan üç seviyedeki okulların tamamı arasında istatistiksel olarak *anlamlı farklılığın olduğu* görülmektedir. Bu farklılık seviyesi daha iyi olan okulların lehinedir.

Tablo 5a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okudukları metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak yüksek seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,02$ iken orta seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,25$, düşük seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=34,67$ 'dir. Okullar arasında *anlamlı bir farklılık olduğu* buradan da anlaşılmaktadır.

4.6. Altıncı Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın altıncı alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 6a. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre hikâye edici metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Okullar	N	$\bar{X}$	S
Yüksek seviye	148	45,60	11,97
Orta seviye	112	42,42	11,10
Düşük seviye	104	38,57	11,84
Toplam	364	42,62	11,99

Tablo 6b. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre hikâye edici metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	3025,598	2	1512,799			
Gruplarıçi	49222,083	361	136,349	11,095	,000	Yüksek-düşük Orta- düşük
Toplam	52247,681	363				

Tablo 6b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin *hikâye edici* metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir [F(2, 361)=11,095, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Yani öğrencilerin hikâye edici metinleri özetleme becerileri, öğrenim gördükleri okulların başarı seviyelerine göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın başarı seviyesi yüksek olan okullar ile düşük olan okullar arasında ve başarı seviyesi orta olan okullar ile düşük olan okullar arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık seviyesi daha iyi olan okulların lehinedir.

Başarı seviyesi yüksek olan okullar ile başarı seviyesi orta olan okullar arasında ise önemli bir farkın olduğu ($p=,077$) ve bunun ,050 anlamlılık düzeyine yakın olduğu fakat bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Tablo 6a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okuduğu ve dinlediği hikâye edici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak yüksek seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,60$ iken orta seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,42$, düşük seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=38,57$ 'dir. Söz konusu okullar arasındaki *anlamlı farklılık* buradan da anlaşılmaktadır.

4.7. Yedinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın yedinci alt problemi 8. sınıf öğrencilerinin *bilgilendirici metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 7a. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyelerine göre bilgilendirici metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Okullar	N	$\bar{X}$	S
Yüksek seviye	147	46,70	8,63
Orta seviye	144	43,69	9,06
Düşük seviye	105	37,83	9,53
Toplam	396	43,25	9,67

Tablo 7.b. 8. sınıf öğrencilerinin okul başarı seviyesine göre bilgilendirici metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	P	Anlamlı fark
Gruplararası	4854,094	2	2427,047			Yüksek-orta
Gruplarıçi	32083,633	393	81,638	29,729	,000	Yüksek- düşük
Toplam	36937,727	395				Orta- düşük

Tablo 7b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri özetleme becerilerinin okul başarı seviyelerine göre farklılık arz ettiği görülmektedir [$F(2, 393)=29,729$, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Yani öğrencilerin bilgilendirici metinleri özetleme becerileri, öğrenim gördükleri okulların başarı seviyelerine göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre çalışma yapılan üç seviyedeki okulların tamamı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu görülmektedir. Bu farklılık seviyesi daha iyi olan okulların lehinedir.

Tablo 7a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okuduğu ve dinlediği bilgilendirici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak yüksek seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=46,70$ iken orta seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,69$, düşük seviyeli okullarda okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=37,83$ 'tür. Okullar arasında *anlamlı bir farklılık olduğu* buradan da anlaşılmaktadır.

4.8. Sekizinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın sekizinci alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin metinleri (dinledikleri ve okudukları hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8. 8. sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten Bağımsız Ölçümler t-Testi

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Erkek	408	41,27	10,78	758	-4,65	,000
Kız	352	44,89	10,59			

Yukarıdaki tabloya göre 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin cinsiyete göre *kız* öğrencilerin lehine farklılaştığı görülmektedir [$t_{(758)} = -4,65$, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Erkek öğrencilerin aldıkları puan ortalaması $\bar{X}=41,27$ iken kız öğrencilerin puan ortalaması $\bar{X}=44,89$ 'dur. Öğrencilerin özetleme becerilerinin *cinsiyete göre farklılık arz ettiği* buradan da anlaşılmaktadır.

4.9. Dokuzuncu Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın dokuzuncu alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin öğrencinin aylık okuduğu kitap sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 9a. 8. sınıf öğrencilerinin aylık okuduğu kitap sayısına göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Aylık Okuduğu Kitap Sayısı	N	$\bar{X}$	S
0	27	41,00	10,79
1	33	42,21	11,03
2	206	42,43	11,26
3	234	41,82	10,41
4 ve yukarısı	259	44,76	10,66
Toplam	759	42,97	10,82

Tablo 9b. 8. sınıf öğrencilerinin aylık okuduğu kitap sayısına göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	1321,848	4	330,462			
Gruplarıçi	87541,815	754	116,103	2,846	,023	4 ve yukarısı ile 3
Toplam	88863,663	758				

Tablo 9b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin aylık okuduğu kitap sayısına göre farklılık arz ettiği görülmektedir [$F(2, 393)=29,729$, $p < ,05$ ($p = ,000$)]. Yani öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri, aylık okunan kitap sayısına göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi sınıflar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın aylık 4 ve yukarısı kitap okuyan öğrenciler ile 3 kitap okuyan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık 4 ve yukarısı kitap okuyan öğrencilerin lehinedir.

Tablo 9a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak aylık hiç kitap okumayan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=41,00$, aylık bir kitap okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,21$, aylık iki kitap okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,43$, aylık üç kitap okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=41,82$ iken aylık dört ve yukarısında kitap okuyan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=44,76$ 'dır. Bu verilerden

hareketle aylık dört ve yukarısında kitap okuyan öğrencilerin özetleme becerileri aylık dörtten daha az kitap okuyan öğrencilerin özetleme becerilerine göre daha iyidir. Ayrıca genel olarak kitap okuma sayısı arttıkça özetleme becerilerinin de iyileştiği tespit edilen bir başka bulgudur.

4.10. Onuncu Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın onuncu alt problemi 8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin öğrencinin anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 10a. 8. sınıf öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Öğrencinin Anne Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
Okuryazar değil	182	40,57	11,20
Okuryazar	50	45,04	10,74
İlkokul mezunu	229	42,75	10,98
Ortaokul mezunu	183	43,97	10,22
Lise mezunu	55	45,40	10,80
Üniversite mezunu	59	43,40	10,10
Toplam	758	42,91	10,83

Tablo 10b. 8. sınıf öğrencilerinin anne eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	1789,831	5	357,966			Ortaokul - okuryazar değil
Gruplarıçi	87113,098	752	115,842	3,090	,009	Lise-okuryazar değil
Toplam	88902,929	757				

Tablo 10b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin anne eğitim durumuna göre farklılık arz ettiği görülmektedir [$F(5, 752)=3,090, p < ,05 (p = ,009)$]. Yani öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri anne eğitim durumuna göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın annesi ortaokul mezunu olanlar ile annesi okuryazar olmayan öğrenciler ve annesi lise mezunu olanlar ile annesi okuryazar olmayan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık anne eğitim durumu daha iyi olan öğrencilerin lehinedir.

Tablo 10a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak annesi okuryazar olmayan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=40,57$, annesi okuryazar olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,04$, annesi ilkokul mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=42,75$, annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,97$ annesi lise mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,40$, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,40$ 'tır. Söz konusu öğrenciler arasındaki *anlamlı farklılık buradan da anlaşılmaktadır*.

Bu verilere bakıldığında annesi okuryazar, ortaokul ya da lise mezunu olan öğrencilerin özetleme becerilerinin annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin özetleme becerisinden daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.11. On Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın on birinci alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin öğrencinin baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 11a. 8. sınıf öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Öğrencinin Baba Eğitim Durumu	N	$\bar{X}$	S
Okuryazar değil	39	37,41	11,81
Okuryazar	46	45,26	11,65
İlkokul mezunu	114	41,68	10,75
Ortaokul mezunu	172	41,48	11,28
Lise mezunu	233	44,40	10,37
Üniversite mezunu	144	44,26	10,00
Toplam	748	42,98	10,87

Tablo 11b. 8. sınıf öğrencilerinin baba eğitim durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	2735,586	5	547,117			Okuryazar-Okuryazar değil
Gruplarıçi	85548,152	742	115,294	4,745	,000	Lise mezunu-okuryazar değil
Toplam	88283,738	747				Üniversite-okuryazar değil

Tablo 11b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin baba eğitim durumuna göre farklılık arz ettiği görülmektedir [F(5, 742)=4,745, p < ,05 (p = ,000)]. Yani öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri baba eğitim durumuna göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın babası okuryazar, lise ya da üniversite mezunu olan öğrenciler ile babası okuryazar olmayan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık baba eğitim durumu daha iyi olan öğrencilerin lehinedir.

Tablo 10'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak babası okuryazar olmayan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=37,41$, babası okuryazar olan

öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,26$, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=41,68$, babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=41,48$ babası lise mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=44,40$, babası üniversite mezunu olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=44,26$ 'dır. Söz konusu öğrenciler arasındaki *anlamlı farklılık buradan da anlaşılmaktadır.*

Ayrıca babası yalnızca okuyazar olan öğrencilerin özetleme becerilerinin diğer grupların tamamından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da dikkat çekici bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.12. On İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Çalışmanın on ikinci alt problemi *8. sınıf öğrencilerinin metinleri (okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici) özetleme becerilerinin ailenin aylık gelir durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına* ilişkindir. Buna yönelik bulgular aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 12a. 8. sınıf öğrencilerinin aylık gelir durumuna göre metinleri özetleme becerileri ile ilgili betimsel istatistikler

Ailenin Aylık Gelir Durumu	N	$\bar{X}$	S
1000 TL ve altı	81	40,28	10,22
1000-2000 TL arası	185	40,22	10,82
2000-3000 TL arası	193	44,81	10,45
3000-4000 TL arası	116	45,36	10,62
4000-5000 TL arası	57	43,63	9,88
5000-6000 TL arası	43	44,25	11,33
6000 TL ve üstü	58	43,62	9,77
Toplam	733	43,02	10,68

Tablo 12b. 8. sınıf öğrencilerinin aylık gelir durumuna göre metinleri özetleme becerileri arasındaki farkı belirten tek faktörlü varyans analizi (One-Way Anova) Testi

Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
Gruplararası	3420,086	6	570,014			2000-3000 TL ile 1000 TL ve altı
Gruplarıçi	80211,565	726	110,484	5,159	,000	3000-4000 TL ile 1000 TL ve altı 2000-3000 TL ile 1000-2000 TL
Toplam	83631,651	732				3000-4000 TL ile 1000-2000 TL

Tablo 12b'ye bakıldığında 8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin ailenin aylık gelir durumuna göre farklılık arz ettiği görülmektedir [F(6, 726)=5,159, p < ,05 (p = ,000)]. Yani öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri ailenin aylık gelir durumuna göre *farklılaşmaktadır*. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre bu farkın ailesinin aylık gelir durumu 2000-3000 TL ya da 3000-4000 TL olan öğrenciler ile 1000 TL ve altı olan öğrenciler ve ailesinin aylık gelir durumu 2000-3000 TL ya da 3000-4000 TL olan öğrenciler ile 1000-2000 TL olan öğrenciler arasında olduğu görülmektedir. Bu farklılık ailesinin aylık gelir durumu daha yüksek olan öğrencilerin lehinedir.

Tablo 12a'daki betimsel istatistiklere bakıldığında öğrencilerin okudukları ve dinledikleri hikâye edici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerilerine ilişkin olarak ailesinin aylık gelir durumu 1000 TL ve altı olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=40,28$; 1000-2000 TL arası olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=40,22$; 2000-3000 TL olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=44,81$; 3000-4000 TL olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=45,36$; 4000-5000 TL olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,63$; 5000-6000 TL olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=44,25$ ve 6000 TL ve üstü olan öğrencilerin ortalaması $\bar{X}=43,62$ 'dir. Bu verilerden hareketle ailesinin aylık gelir durumuna göre öğrencilerin özetleme becerileri farklılaşmaktadır.

Aylık gelir durumu 1000 TL ve altı, 1000-2000 TL ve 6000 TL ve üstü olan öğrencilerin özetleme becerileri; aylık gelir durumu 2000-3000 TL, 3000-4000 TL,

4000-5000 TL, 5000-6000 TL olan öğrencilerin özetleme becerilerinden daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre denilebilir ki aylık gelir durumu çok düşük olan ya da çok yüksek olan öğrencilerin özetleme becerilerinin daha zayıfladığı görülmektedir. Bu da dikkat çekici bir bulgudur.

5. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde çalışmanın sonuçları, benzer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılarak tartışılacaktır.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerinin, metinleri özetleme becerilerinin *öğrenme alanına (okuma ve dinleme)* göre dinleme lehine anlamlı bir fark oluşturduğu tespit edilmiştir (,000).

Alanyazında öğrencilerin okudukları ve dinledikleri metinleri özetleme becerileri arasında bir farklılık olup olmadığına yönelik bir çalışmayla karşılaşılmamıştır. Nitekim bu araştırmayı diğer çalışmalardan ayıran yönlerden birisi budur. Dinleme becerisinin daha anne karnındayken gelişmeye başladığı bilinen bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında dinleme becerisi en erken gelişen dil becerisidir. Okuma becerisi ise ilkokuldan itibaren bireylere kazandırılır. Kazanılma önceliği düşünüldüğünde dinleme becerisinin daha gelişmiş olabileceği varsayılabilir. Zira birey örgün öğretime başlayana kadar öğrendiklerinin büyük bir kısmını dinleme yoluyla edinir. Bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin dinlediği metinleri özetleme becerileri okuduğu metinleri özetleme becerilerinden daha iyidir. Metinleri anlamaya yönelik yapılan farklı bir araştırmada da beşinci sınıf Türk öğrencilerinin dinledikleri öyküleyici metinleri, okudukları öyküleyici metinlere göre daha iyi anladıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Yıldırım, Yıldız, Ateş ve Rasinski, 2010). Öğrenciler okuma becerilerini ilkokulla beraber geliştirmeye başlar fakat dinleme becerilerini ise okul öncesi dönemde aktif olarak kullanırlar. Bu sebeple dinlediklerini anlama becerilerinin okuduklarını anlama becerilerine göre daha iyi olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın bir başka sonucuna göre 8. sınıf öğrencilerinin, metinleri özetleme becerileri *metin türüne (hikâye edici ve bilgilendirici)* göre anlamlı bir fark göstermemiştir (,423).

Çalışmanın bu yöndeki bulgusundan farklı sonuçlara varılan araştırmalar mevcuttur. Özçakmak (2015) yaptığı çalışmada öğrencilerin bilgilendirici metinleri özetleme becerilerinin ortalamasının öyküleyici metinleri özetleme becerisinden yüksek olduğunu bulgulamış, ancak bunun anlamlı olmadığını tespit etmiştir. Bu çalışmada da Özçakmak (2015)'in çalışmasına benzer olarak öğrencilerin bilgilendirici metinleri özetleme becerilerinin ortalaması daha yüksektir. Örgün eğitimle beraber bilgilendirici metinlerle sık karşılaşan öğrencilerin zamanla bu metin türlerine yönelik bilgilerinin ve aşinalıklarının artması bu sonuca sebep olarak gösterilebilir. Bazı araştırmalarda da öğretmen adaylarının, bilgilendirici metinleri öyküleyici metinlere göre daha iyi özetledikleri sonucuna varılmıştır (Okur, 2011: 110; Karatay ve Okur, 2012: 413; Kurnaz ve Akaydın, 2015).

Bununla birlikte bilgilendirici metinleri özetlemenin daha zor olduğu, metin türüne göre özetleme becerisinde farklılığın hikâye edici metinlerin lehine olduğu sonucunu tespit eden birçok araştırmacıdan da bahsetmek mümkündür. Anderson, Hidi ve Babadoğan (1991), Gündüz ve Şimşek (2011), Epçaçan (2018) bilgilendirici metinleri özetlemenin hikâye edici metinleri özetlemeden daha zor olduğunu ifade etmişlerdir. Şapçı ve Kuşdemir (2018) ise ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri özetlemede yetersiz seviyede olduklarını tespit etmişlerdir. Sulak ve Arslan (2017)'in Bartın'da yaptıkları araştırmaya göre de ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri öyküleyici metinleri, bilgi verici metinlere göre daha iyi özetlemiştir. İlkokul seviyesindeki öğrencilerin okul öncesi dönemde masal gibi hikâye edici türlerle karşılaşmaları, onların hikâye edici metinleri daha iyi özetlemelerini sağlamada önemli bir etmen olarak düşünülebilir. Nitekim başka araştırmacılar da benzer noktalara dikkat çekmiştir: "Bilgi verici metinlerin yapısı öyküleyici metinlerden farklıdır. Farklı yollarla organize edilebilen bilgi verici metinlerde bu yapılara aşinalığı olmayan öğrenciler için organizasyonu kavramak ve örüntüye ilişkin tahminlerde bulunmak daha zordur" (Yıldırım, Yıldız, Ateş ve Rasinski, 2010: 23) ifadelerine yer vermişlerdir.

Metin türü değişkenine göre özetleme becerisine yönelik araştırmalar ilkokul öğrencileriyle sınırlı değildir. Benzer çalışmalar öğretmen adaylarıyla da yapılmıştır. Ama alanyazına bakıldığında öğretmen adaylarıyla yapılan çalışmalarda farklı sonuçlarla karşılaşmak mümkündür. Özçakmak (2015) yaptığı doktora tezinde üniversite öğrencilerinin tartışmacı, bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme

becerilerini karşılaştırmış, öğrencilerin tartışmacı metinleri diğer iki metin türüne göre daha iyi özetlediği sonucuna ulaşmıştır.

Alanyazındaki bu çalışmalardan hareketle alt öğretim seviyesindeki öğrencilerin hikâye edici metinleri anlama ya da özetleme becerilerinin bilgilendirici metinleri anlama ya da özetleme becerilerinden daha iyi olduğu, öğretim seviyesi yükseldikçe durumun bilgilendirici metin lehine farklılaştığı ifade edilebilir. Ama bu konuda kesin bir yargıya varmak mümkün değildir. Çünkü bu fikri desteklemeyen araştırmalar da mevcuttur. Nitekim Bulut (2013: 75)'un yaptığı araştırmada hem öğretmenler hem de öğrenciler hikâye edici metinleri, bilgilendirici metinlere göre daha iyi özetlemişlerdir. Aynı çalışmada öğrenci ve öğretmenlerle yapılan görüşmelerde okullarda özet yazma işinin çoğunlukla hikâye edici metinler ile yapıldığı sonucu da ortaya çıkmıştır (Bulut, 2013: 139). Bu da öğrencilerin diğer türlere göre hikâye edici metinleri özetleme becerilerinin daha iyi olmasına bir sebep olarak düşünülebilir.

Özetlemenin yapılabilmesi için önce okunan ya da dinlenen metnin yeterince anlaşılması gerekir. Yeterince anlaşılmayan bir metnin özetlenmesi de mümkün değildir. Yapılan bazı araştırmalarda dinlediğini anlama, okuduğunu anlama ya da dinlediğini ve okuduğunu anlama becerilerindeki başarıların metin türüne göre farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Bu araştırmalarda katılımcıların dinledikleri ya da okudukları hikâye edici metinleri, dinledikleri ya da okudukları bilgilendirici metinlere göre daha iyi anladıkları ortaya çıkmıştır (Arslan, 2013; Yıldırım, Yıldız, Ateş ve Rasinski, 2010; Kodan ve Bozdemir, 2016). Ancak bu çalışmada öğrencilerin hikâye edici metinleri özetleme becerilerinin, bilgilendirici metinleri özetleme becerilerinden daha yüksek olmadığı bulgulanmıştır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlardan birisi de 8. sınıf öğrencilerinin, metinleri özetleme becerileri *okul başarı seviyesine* göre anlamlı bir fark göstermiştir. Bu farklılık, okul başarı seviyesine göre; iki metin türünün birlikte değerlendirilmesinde ortaya çıktığı gibi dinleme ve okuma metinlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesinde de ortaya çıkmıştır (,000).

Araştırmanın bununla ilgili bulguları (3, 4 ve 5. bulgular) birlikte değerlendirildiğinde *Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınavı*'nın sonuçları iyi olan öğrencilerin genel anlamda özetleme

becerisinde de iyi oldukları anlaşılmaktadır. Ancak okul başarı seviyesine yönelik yapılacak yeni araştırmalarla daha yerinde tespitler yapılabilir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlardan birisi de dinleme ve okuma alanlarındaki hem hikâye edici hem de bilgilendirici metin türlerini özetlemede, okul başarı seviyesine göre bir farklılığın ortaya çıkmasıdır (,000). Bu farklılık bilgilendirici metinlerde üç kategorideki okullar arasında ortaya çıkmışken hikâye edici metinlerde başarı seviyesi yüksek olan okullarla başarı seviyesi orta ve düşük olan okullar arasında ortaya çıkmıştır.

Özçakmak (2015)'in yaptığı çalışmada öyküleyici metinleri özetleme başarısında Gazi Üniversitesi öğrencileri Mustafa Kemal Üniversitesi öğrencilerine göre daha başarılı iken bilgilendirici metinleri özetleme başarısında iki üniversite öğrencileri arasında herhangi bir fark bulunamamıştır. Gazi Üniversitesine yerleşme puanlarının daha yüksek olduğu göz önüne alındığında okulların başarı faktörünün hikâye edici metinleri özetleme becerisinde başarıyı etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. İlgili çalışmayla bu yönde ulaşılan sonuç, bu çalışmada elde edilen sonuçla benzerlik göstermektedir.

8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin *cinsiyete* göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğiyle ilgili bu çalışmada elde edilen sonuç, çalışmaya katılan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre metinleri özetleme becerilerinin daha iyi olduğu yönündedir. Farklı zamanlarda yapılan araştırmalarda bu çalışmada elde edilen sonuca benzer olarak bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetlemede kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir (Karatay vd.,2013; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Özçakmak, 2015). Fakat yapılan bazı çalışmalarda da özetleme başarısında cinsiyetin bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Aslan, 2006; Okur, 2011; Karatay ve Okur, 2012; Erdem, 2012).

Çalışmanın bir başka sonucuna göre 8. sınıf öğrencilerinin, metinleri özetleme becerilerinin *aylık okudukları kitap sayısına* göre anlamlı bir fark gösterdiği, bu farkın aylık 4 ve daha fazla kitap okuyan öğrencilerin özetleme becerilerinin aylık 3 kitap okuyan öğrencilerin özetleme becerilerinden daha iyi olduğu yönündedir. Fakat aylık 1, 2, 3 kitap okuyan öğrencilerin özetleme becerileri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Dinlediğini/okuduğunu tam olarak anlamayan bireylerin özetleme becerilerinin de yetersiz olacağı ön görülebilir. Çünkü özetleme, anlama stratejilerinden biridir. Anlama becerisinin geliştirilmesindeki önemli etkenlerden biri de kitap okumadır. Kitap okumayla birlikte birey anlama ve metinlerdeki ana ve yardımcı fikirleri bulma becerisini de geliştirir. Önemli bilgiyi önemsiz bilgiden ayırma olarak ele aldığımız özetleme becerisinde ana ve yardımcı fikirleri ayrıntılardan ayıklamak önceliklidir. Bu noktada kitap okumanın özetleme becerisine katkı sunduğu söylenebilir. Karatay ve Okur (2012: 414) kitap okuma oranıyla özetleme becerisi arasında doğru orantı bulunduğunu, kitap okuyan bireylerin özetleme becerilerinin kitap okumayanlara göre daha anlamlı olduğunu belirtmektedir. Arslan (2013) ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin çeşitli değişkenlere göre dinlediğini anlama durumlarını araştırdığı çalışmasında, kitap okuyan öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinin kitap okumayan öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinden daha iyi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmalar araştırmamızın sonucunu destekler niteliktedir. Buna göre kitap okuma oranı arttıkça anlama ve özetleme becerilerinin de daha iyi olacağı söylenebilir.

8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin *anne eğitim durumuna* göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğinin tespitine yönelik bulguya bakıldığında annesi ortaokul ya da lise mezunu olan öğrencilerin annesi okuryazar olmayan öğrencilere göre özetleme becerilerinin daha iyi olduğu görülmektedir (,009). *Baba eğitim durumuna* göre ise babası okuryazar, lise ya da üniversite mezunu olan öğrencilerin babası okuryazar olmayan öğrencilere göre daha iyi özetleme yaptıkları ortaya çıkmıştır (,000).

Araştırmada dikkat çeken nokta ise annesi okuryazar, ortaokul ya da lise mezunu olan öğrencilerin özetleme becerilerinin annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin özetleme becerisinden daha iyi olduğu; benzer şekilde babası okuryazar olan öğrencilerin özetleme becerilerinin babası ilkököl, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan öğrencilerin özetleme becerilerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada 8. sınıf öğrencilerinin metinleri özetleme becerilerinin *ailenin aylık gelir durumuna* göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğine yönelik ulaşılan sonuca göre ailelerin aylık gelir durumu çok düşük olan ya da çok yüksek olan öğrencilerin özetleme becerilerinin daha zayıf olduğu fakat ailelerinin aylık gelirinin

orta düzeyde olan öğrencilerin özetleme becerilerinin daha iyi olduğu tespit edilmiştir (,000).

Araştırmanın anne ve baba eğitim durumları ile ailenin aylık gelir durumuyla ilgili bulgularının (10, 11, ve 12) sosyoekonomik düzeyde ele alınması daha yerinde olur. Sosyoekonomik düzey düştükçe ailelerin, çocuklarına yönelik maddi anlamda sunabildiği desteğin azaldığı söylenebilir. Bu durum da çocukların eğitim öğretim imkânlarına erişebilirliklerini olumsuz etkiler. Kitaptan, dergiden, gazeteden uzak kalan bir öğrencinin okuma becerisinin yeterli düzeyde gelişmesi beklenemez. Ayrıca öğrencilerin anne ve babasının eğitim durumları, evde kitap okuma iklimi oluşturmaları; çocuklarını öğrenmeye, araştırmaya sevk edecek tutum içinde olmaları da öğrencilerin dinlediklerinden ya da okuduklarından anlam kurmaları üzerinde etkilidir. Bayat ve Çetinkaya (2018) öğrencilerin kültürel niteliklere ve yakın çevrelerinin sunduğu koşullara bağlı olarak bir okuma alışkanlığı biçimi geliştirdiklerini dile getirmişlerdir.

Özetlemenin ön koşulunun dinlenen ya da okunan metnin anlaşılması olduğu bilinmektedir. Kuş ve Türkyılmaz (2010) Sosyal Bilgiler ve Türkçe öğretmeni adaylarının okuma durumlarına yönelik yaptıkları araştırmada, ilköğretim veya lise yıllarında anne babasını okurken gören öğrencilerin okuma alışkanlığının daha yüksek düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Epçaçan (2013) dinleme becerisi ile ilgili yaptığı alanyazın taramasında ekonomik ve sosyal yönden gelişme düzeyinin artmasının, dinleme becerisini olumlu yönde etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Şahin (2011), yaptığı araştırmada sosyo-ekonomik düzey düştükçe öğrencilerin dinleme becerilerine yönelik farkındalıklarının da düştüğünü tespit etmiştir. Bahsi geçen araştırmaya göre öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi düştükçe “görgü kurallarına göre dinleme, anlama-çözümleme durumlarına göre dinleme, değerlendirme yapabilme durumlarına göre dinleme, söz varlığını geliştirme durumlarına göre dinleme, dinleme alışkanlıklarının etkililiğine göre dinleme” beceri puanları da düşmüştür. Aksaçlıoğlu ve Yılmaz (2007) Ankara’da sosyoekonomik düzeyi yüksek biri özel, iki okulun öğrencilerinin okuma alışkanlıklarına etki eden unsurları incelemişlerdir. Buna göre öğrencilerin okuma alışkanlıkları Türkiye gerçekliğinde olumlu düzeyde bulunmuştur. Araştırmacılar bu durumun ortaya çıkmasında birçok faktörün yanında, ailelerin sosyoekonomik durumunun da etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Arslan (2013) yaptığı araştırmada öğrencilerin

ailelerinin gelir düzeyi arttıkça onların dinlediklerini daha iyi anladıklarını tespit etmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığının 2007 yılında Türkiye genelinde ilköğretim ve lise öğrencilerinin okuma alışkanlıklarına yönelik yaptığı araştırmada öğrenci ailelerinin yaklaşık yarısının ara sıra kitap okuduğu, yaklaşık yüzde yirmilik bir kısmının ise hiç kitap okumadığı sonucu ortaya çıkmıştır (MEB, 2007: 27). Aynı araştırmada ailenin, çevrenin ve okulun okuma konusunda öğrencilere yaptığı yönlendirmelerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır (MEB, 2007: 45). Araştırmamızda da anne ve babası okuyazar olmayan öğrencilerin özetleme becerileri daha zayıftır. Bu iki sonuç birbirini destekler niteliktedir. Zira “okuma alışkanlığının kazanılmasında aile, okul ve çevre gibi üç temel toplumsal kurumun oldukça etkili olduğu bilinmektedir” (MEB, 2007: 1). Okuma alışkanlığı olmayan bir öğrencinin de özetleme becerisinin zayıf olması beklenen bir sonuçtur.

Öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumu ve ailelerinin aylık gelir durumunun yüksekliği ile dinlediğini ya da okuduğunu anlama ve özetleme becerileri arasındaki ilişkinin her zaman doğru orantılı olduğu söylenemez.

Bu çalışmada ailelerinin aylık gelir durumu orta düzey olan öğrencilerin özetleme becerilerinin daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu oldukça dikkat çekici bir sonuçtur. Zira toplumumuzda anne ve baba eğitim durumu ile sosyoekonomik açıdan üst düzeyde olan ailelerin çocuklarının da akademik anlamda daha başarılı olacağı inancı daha yaygındır. Ancak araştırmamızın 10, 11 ve 12. alt problemlerle ilgili sonuçlarına bakıldığında, anne ve babası üniversite mezunu olmayan ve aylık gelir durumu orta seviyede olan öğrencilerin özetleme becerileri daha iyidir.

Bu sonucun ortaya çıkmasında ailelerinin sosyoekonomik durumları iyi olan öğrencilerin özellikle telefon, tablet, bilgisayar gibi teknolojik cihazlarla daha fazla meşgul olması ve buna bağlı olarak okuma alışkanlığından uzaklaşmaları bir sebep olarak gösterilebilir. Nitekim Birkets (2004: 51) de bilgisayarın okuma alışkanlığını geriletliğini belirtmektedir (Akt: Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007). Günümüzde kişisel bilgisayara sahip olma oranları eskiye göre daha yüksektir. Fakat “çocukların, bilgisayarı eğitimden çok eğlence amacıyla kullanmaları, ailelerin denetim eksikliği, genç ve esnek zihinlerin evde ve okulda zamanlarının büyük bir bölümünü bilgisayar ekranı önünde geçirmelerine neden olmaktadır” (Aksaçlıoğlu ve Yılmaz,

2007: 11). Okuma alışkanlığı olan öğrencilerin, okudukları ya da dinledikleri metnin yapısına, örüntüsüne ve anlamına ulaşma becerilerinin okuma alışkanlığı olmayan öğrencilere göre daha iyi olduğu söylenebilir. Arslan (2013), ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin çeşitli değişkenlere göre dinlediğini anlama durumlarını araştırdığı çalışmada kitap okuyan öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinin kitap okumayan öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinden daha iyi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının akademik anlamda her zaman başarı sağlayamayacağı bu çalışmayla ortaya çıkmıştır.

5.2. Öneriler

1. Yeni araştırmalarda farklı sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının özetleme dışındaki akademik başarıları karşılaştırılabilir. Bu çalışmalar öğretim planlamasının yapılması noktasında isabetli çalışmalar olacaktır.
2. Dinleme ve okuma birbirini bütünleyen iki öğrenme alanıdır. Bu çalışmada ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin, dinlediklerini ve okuduklarını özetleme becerileri karşılaştırılmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda ilkokul, lise ve üniversite gibi farklı öğretim seviyesindeki öğrencilerin dinlediklerini ve okuduklarını özetleme becerileri öğrenme alanına göre karşılaştırılabilir.
3. Özetleme becerisinin ön koşulu okuduğunu/dinlediğini anlamadır. Öğrenciler, yeterli seviyede dinlediğini ve okuduğunu anlama becerisine sahip değilse özetleme stratejisinin öğretimi de amacına ulaşmayacaktır. Bu sebeple öğrencilere kitap okuma alışkanlığının kazandırılması için özellikle okul ve aileler eşgüdüm içerisinde hareket etmelidir.
4. Anlama becerilerinin artırılması için özellikle sınıf ve Türkçe öğretmenleri, özetleme dışında kalan okuma ve dinleme stratejileri öğretimi üzerinde de önemle durmalıdır. Bu öğretimin ardından özetleme stratejisinin öğretimi yapılabilir.
5. Alanyazındaki birçok araştırma öğretmen adaylarının da yeterli düzeyde özetleme yapamadığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple eğitim fakültelerinde yazılı anlatım ve özellikle yazma eğitimi derslerinde özetleme

stratejisi öğretimine yönelik çalışmalar artırılmalı ve uygulamalarla bu öğretim zenginleştirilmelidir.

6. Özetleme sürecinde metin yapısı belirleyici bir etmendir. Öğretmenlere metin türleri ve özetleme konusunda hizmet içi eğitim verilmesi yerinde olacaktır.
7. 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerileri hikâye edici ve bilgilendirici metin türlerine göre bir fark oluşturmamıştır. Alanyazındaki hikâye edici metinlerin bilgilendirici metinlere göre özetlenmesinin daha kolay olduğu bilgisi göz önünde bulundurulursa okullarda metin türüne dayalı özetleme becerisinin yeterli düzeyde verilmediği sonucuna ulaşılabilir. Bu durumda öğretmenler kolaydan zora ilkesinden hareketle hikâye edici küçük metin parçalarıyla başlayıp sonrasında bilgilendirici metinlerle özetleme öğretimi yapmalıdır.
8. Metin yapısına göre metinlerdeki önemli ve önemsiz bilgiler farklılık arz etmektedir. Bu sebeple öğretmenler farklı metin yapılarındaki önemli ve önemsiz bilgilerin neler olabileceğine yönelik ders içi etkinliklere yer vermelidir.
9. Öğrenci çalışma kitaplarına, özetleme stratejisini kolaydan zora ele alan etkinliklerin konulması ve bu etkinliklerin sayıca artırılması bu becerinin öğretilmesinde kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbayır, S. (2013). *Eğitim fakülteleri için cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Akkaya, N. (2011). İlköğretim 8. sınıf Türkçe dersinde okuduğunu anlama stratejilerini kullanmanın, tutuma etkileri. *Millî Eğitim Dergisi*, 191, 68-77.
- Aksaçlıoğlu, A.G. ve Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3-28.
- Aktaş, E. ve Bayram, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin okuduğunu anlamada özetleme stratejilerini kullanma becerilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 346-360.
- Akyol, H. (2006). *Yeni programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akyol, H. (2014). *Programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Anderson, V., Suzanne, H. ve Babadoğan, C. (1991). Özetlemenin öğrencilere öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 587-594.
- Arslan, A. (2013). Çeşitli değişkenler açısından ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama durumları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(5), 61-81.
- Aslan, A. (2006). *İlköğretim okulu 4. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama, özetleme ve hatırlama becerileri üzerinde zihin haritalarının etkisi*. Gazi Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Aşılıoğlu, B. (2009). Türkçe öğretmen adaylarına göre derslerde karşılaşılan başlıca dinleme engelleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(29), 45-63.
- Bayat, N. ve Çetinkaya, G. (2018). Ortaokul öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve tercihleri. *İlköğretim Online*, 17(2), 984-1001.

- Benzer, A., Sefer, A., Ören, Z. ve Konuk, S. (2016). Öğrenci odaklı bir araştırma: metin özeti yazma stratejisi ve dereceli puanlama anahtarı. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 41(186), 163-183.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z., Celepoğlu, A. (2005). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z., Celepoğlu, A. (2017). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Birkets, S. (2004). The truth about reading. *School Library Journal*, 11, 50-51. (Akt. Aksaçlıoğlu, A. ve Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(1), 3-28.)
- Brown, A. L. ve Day, J. D. (1983). Macrorules for summarizing texts: the development of expertise. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 22, 1-14.
- Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Cemiloğlu, M. (1998). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Coşkun, E. (2006). Lise öğrencilerinin okuma hızı ve anlama düzeyleri üzerine bir araştırma. *Millî Eğitim Dergisi*, 172, 29-39.
- Çakır, Ö. (1995). *Büyük ölçekli kuralların öğretiminin okuduğunu anlamaya etkisi*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Çeçen, M. A. (2014). Yazma eğitimi açısından metin bilgisi. M. Özbay (Ed.), *Yazma eğitimi içinde* (131-149), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çetişli, İ. (2006). Edebiyat eğitiminde 'edebî metin'in yeri ve anlamı. *Millî Eğitim Dergisi*, 169, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çıkrıkçı, S. S. (2004). *İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi*. Hacettepe Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

- Çıkrıkçı, S. S. (2008). İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi, *Dil Dergisi*, 141 (Temmuz-Ağustos-Eylül), 19-35.
- Çifçi, M. (2001). Dinleme eğitimi ve dinlemeyi etkileyen faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 165-177.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Demirel, Ö. (2016). *Yabancı dil öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). *Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Deneme, S. (2008). *Yabancı dilde yazma becerisinin gelişiminde özetleme tekniğinin öğretimi ve başarıya etkisi*. Ankara Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.
- Deneme, S. (2009). İngilizce öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 5(2).
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe öğretiminde metindilbilimsel bağlamda uygulamalı bir yaklaşım*. İstanbul Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.
- Dilidüzgün, Ş. (2013). Ortaokul Türkçe derslerinde okumadan özet yazmaya. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 47-68.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metin dilbilim ve Türkçe öğretimi uygulamalı bir yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Dilidüzgün, Ş. ve Genç, Ş. (2014). Metin türü odaklı özet çıkarma çalışmalarının özet çıkarma becerisini geliştirmeye etkisi. *Türkçe eğitiminde kuramsal ve uygulamalı çalışmalar içinde*, 87-103.
- Doğan, Y. (2013). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Doğan, Y. (2014). Dinleme eğitimi: kuram, uygulama, ölçme ve değerlendirme. A. Güzel ve H. Karatay (Editörler). *Türkçe öğretimi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 151-176.

- Emre, İ. (2016). *Türk dili ve kompozisyon bilgisi*. (Ed. İsmet Emre). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 331-352.
- Epçaçan, C. (2018). Okuduğunu anlama becerisinin gelişiminde özetleme tekniğinin etkisi üzerine bir değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi*, 74.
- Erdem, C. (2012). Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri ve metin dil bilimsel bir özetleme çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36-52.
- Eyüp, B., Stebler, M. Z. ve Yurt, S. U. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- Fidan, N. ve Baykul, Y. (1994). İlköğretimde temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 7-20.
- Flippo, R.F., Lindsey, J.D. VE Cheek, E.H. (1989). Reading for success in elementary school. USA: Holt, Rinehart and Winston inc. (Akt.: Özyılmaz, G. (2010). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerine okuduğunu anlama stratejilerinin öğretiminin okuduğunu anlama başarısı üzerine etkisi*. Yıldız Teknik Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.)
- Friend, R. (2000). Teaching Summarization as a Content Area Reading Strategy. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 44(4), 320. (Akt.: Kırmızı, F.S. (2010). İlköğretim 4. sınıf Türkçe öğretiminde çoklu zekâ kuramına dayalı iş birlikli öğrenme yönteminin özetleme stratejisi üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 99-108.)
- Görgen, İ. (1999) Özetleme becerisinin öğrencilere öğretimi. *Yaşadıkça Eğitim*, 62 (Nisan, Mayıs, Haziran), 22-28
- Gülsoy, M. (2011). *Büyübozumu: yaratıcı yazarlık kurmacanın bilinen sırları ve ihlal edilebilir kuralları*. İstanbul: Can Yayınları.
- Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

- Gündüz, O. ve Şimşek, Tacettin. (2011). *Anlatma teknikleri 2 uygulamalı yazma eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneş, F. (2013). Türkçe öğretiminde metin seçimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-12.
- Güneş, F. (2017). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneyli, A. (2003). *Metin türlerine göre okuduğunu anlama becerisinin sınanması*. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi.
- Hare, V. C. & Borchardt, K. M. (1984). Direct instruction of summarization skills. *Reading Research Quarterly*, 20(1), 62-78.
- İşeri, K. (1998). Okuma ediminin eğitimsel işlevi. *Dil Dergisi*, 70, 5-18.
- Karadüz, A. (2010). Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının dinleme stratejilerinin değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 39-55.
- Karasar, N. (2007). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karatay, H. ve Okur, S. (2012). Öğretmen adaylarının öyküleyici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri. *International Journal of Social Science*, 5(7), 399-420.
- Karatay, H., Güngör, H., Bolat, K. K. ve Okur, S. (2013). 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin özetleme becerileri, (Edt: C. Demir ve H. Parlakyıldız). *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'e Armağan Türkçenin Eğitim ve Öğretimi* içinde, Ankara: Akçağ Yayınları, 277-298.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F ve Hasırcı, S. (2016). *Türkçe öğretimi-Türkçe ve sınıf öğretmenleri için*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Aksoy, Ö. (2015). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Keçik, İ. ve Uzun Subaşı, L. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları (Editör: Canan İleri).

- Kırmızı, F.S. (2010). İlköğretim 4. sınıf Türkçe öğretiminde çoklu zekâ kuramına dayalı iş birlikli öğrenme yönteminin özetleme stratejisi üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 99-108.
- Kintsch, Walter ve Van Dijk, T. A.(1978). Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85(5), 363-394.
- Kodan, H. ve Bozdemir, H. (2016). İlköğretim 4. sınıf öğrencilerinin dinlediklerini anlama düzeyinin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 15-27.
- Kurnaz, H. ve Akaydın, Ş. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 141-156.
- Kuş, Z. ve Türkyılmaz, M. (2010). Sosyal bilgiler ve Türkçe öğretmeni adaylarının okuma durumları: (ilgi, alışkanlık ve okuma stratejilerini kullanım düzeyleri). *Türk Kütüphaneciliği*, 24(1), 11-32.
- Kuşdemir, Y. ve Güneş, F. (2014). Doğrudan öğretim modeli'nin okuduğunu anlama becerilerine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 86-113.
- Kuzu, T. (2003). *Etkileşimsel model'e uygun okuma öğretiminin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi*. Ankara Üniversitesi: Yayımlanmamış doktora tezi.
- Maria Katherine. (1990). Reading comprehension instruction: issues and strategies. *Maryland: York Press Inc.* (Akt. Özyılmaz, G. (2010). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerine okuduğunu anlama stratejilerinin öğretiminin okuduğunu anlama başarısı üzerine etkisi*. Yıldız Teknik Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.)
- MEB, (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.
- MEB, (2007). *Öğrencilerin okuma düzeyleri*. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- MEB, (2019). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara.

- MEB. (2004). *Türkçe öğretim programı kılavuzu (Taslak)*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Okur, S. (2011). *Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının Türkçe dersi öğretim araçlarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Okuyan, H.Y. ve Gedikoğlu, Y.G. (2011). Öğretmenlerce üretilen yazılı özet metinlerin niteliksel özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1007-1020.
- Öz, F.M. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. (2012). *Dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. (2013). *Okuma eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. ve Çetin, D. (2011). Dinleme becerisinin geliştirilmesinde prozodik farkındalığın önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 155-175.
- Özbay, M., & Melanlıoğlu, D. (2012). Türkçe öğretim programlarının dinleme becerisi bakımından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(1), 87-97.
- Özçakmak, H. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının not alarak dinlemede özetleme stratejilerini kullanma*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özdemir, E. (1995). *Eleştirel okuma*. Ümit Yayıncılık. Ankara.
- Özdil, Ş. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin metin özetleme becerilerinin geliştirilmesi*. Uşak Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Senemoğlu, N. (2018). *Gelişim öğrenme ve öğretim (kuramdan uygulamaya)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sever, S. (2015). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sulak, S. E. ve Arslan, Ş. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin özetleme stratejisini kullanma düzeyinin incelenmesi. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 63-77.
- Susar Kırmızı, F. (2006). *İlköğretim 4. sınıf Türkçe öğretiminde çoklu zekâ kuramına dayalı işbirlikli öğrenme yönteminin erişî, tutumlar, öğrenme*

stratejileri ve çoklu zekâ alanları üzerindeki etkileri. Dokuz Eylül Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Şahin, A. (2011). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin dinleme becerisi farkındalıklarının sosyo-ekonomik düzeye göre incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 178-188.

Şapçı, D. ve Kuşdemir, Y. (2018). İlkokul öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama ve özetleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(17), 235-253.

Şengül, M. ve Yalçın, K. (2004). Okuma ve anlama becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan bir model önerisi. *Millî Eğitim*, 164.

Tansel, F.A. (1975). *İyi ve doğru yazma usulleri kompozisyon, tashih ve müracaat el kitabı*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

TDK (Türk Dil Kurumu) (Tarihsiz-a). Büyük Türkçe sözlük: "Metin", *Güncel Türkçe sözlük*. [Çevrim-içi: <http://sozluk.gov.tr/>], Erişim tarihi: 22 Aralık 2018.

TDK (Türk Dil Kurumu) (Tarihsiz-b). Büyük Türkçe sözlük: "Özetlemek", *Güncel Türkçe sözlük*. [Çevrim-içi: <http://sozluk.gov.tr/>], Erişim tarihi: 10 Ocak 2019.

Temizkan, M. (2007). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde okuma stratejilerinin okuduğunu anlama üzerindeki etkisi*. Gazi Üniversitesi: Yayınlanmamış doktora tezi.

Temizkan, M. (2008). Bilişsel okuma stratejilerinin Türkçe derslerinde bilgiye dayalı metinleri okuduğunu anlama üzerindeki etkisi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 129-148.

Temur, T. (2010). Dinleme metinlerinden önce ve sonra sorulan soruların üniversite öğrencilerinin dinlediğini anlama becerisi düzeyine etkisi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 303-319.

Trzeciak, J. ve S.E. Mackey. (1994). *Study skills for academic writing*. London: Prentice Hall International Ltd.

Tyagi, B. (2013). Listening: an important skill and its various aspects. *The Criterion An International Journal in English*, 12.

- Usova, G. M. (1989). Efficient studying strategies: Skill for successful learning. *Pacific grove, CA: Brooks/Cole Pub.* (Akt: Yıldırım, A., Doğanay, A. ve Türkoğlu, A. (2009). *Ders çalışma ve öğrenme yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.)
- Uzun-Subaşı, L.(2003). Yazma süreci ve öğretimi, C. İleri (Ed.) *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım* içinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 74-94.
- Ülper, H. ve Karagül, S. (2011). Özetleme becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlikler: Ders kitapları temelinde bir araştırma. Günay, D., Fidan, Ö., Çetin, B. ve Yıldız, F. (Ed.) *Türkçe öğretimi üzerine çalışmalar* içinde, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 145-155.
- Van Dijk, T.A. (1980). Macrostructures – An interdisciplinary study of global structures in discourse, interaction and cognition. *Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.*
- Van Dijk, T.A. ve W. Kintsch. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. Academic Press, Inc., Orlando, Florida.
- Williams, A. R. (2012). Using text messaging to summarize text. *Srate Journal*, 21(1), 24-28.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M. ve Yelok, S. (2006). *Türkçe I - Yazılı anlatım*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yalçın, A. (2012). *Türkçe öğretim yöntemleri - Yeni yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazar, S. ve Yazar, İ. (2018). Dinleme öğretimi. Taşkaya, S.M. ve Karadağ, R. (Ed.) *Türkçe öğretimi* içinde, İstanbul: Lisans Yayıncılık, 79-102.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A., Doğanay, A. ve Türkoğlu, A. (2009). *Ders çalışma ve öğrenme yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, K., Yıldız, M., Ateş, S., ve Rasinski, T. (2010). İlköğretim beşinci sınıf Türk öğrencilerin metin türlerine göre okuduğunu ve dinlediğini anlama düzeyleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3).

Yıldız, N. (2015). *Dinleme stratejileri öğretiminin beşinci sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerilerine etkisi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

EKLER

EK 1: Uygulama için Araştırma İzni

T.C.
MUŞ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 63326527-355.01-E.3772723
Konu : Araştırma İzni Özkan ÇETİN

21/02/2019

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı; 27/12/2018 tarih 18589 sayılı yazısı.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim dalında yüksek lisans yapan Özkan ÇETİN' nin, Müdürlüğümüze bağlı okullarda gerçekleştirmek istediği "8. Sınıf Öğrencilerinin Okuma ve Dinleme Metinlerini Özetleme Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi " başlıklı tez çalışması Anket ve Araştırma İzni komisyonunca incelenmiş olup, Müdürlüğümüze bağlı okullarda Dersleri aksatmamak Şartıyla yapılması uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Metin İLÇİ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
21/02/2019

Alper ÇİFÇİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.meb.gov.tr> adresinden 426a-568a-3ee9-b306-3915 koda ile teyit edilebilir.

EK 2: Kişisel Bilgi Formu**Kişisel Bilgi Formu**

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda size bazı sorular yöneltilmiştir. Bu bilgilerden sizin için doğru olanları işaretleyiniz. İşaretleme yaparken verdiğiniz bu bilgilerin hiçbir yerde kullanılmayacağından emin olunuz.

1. Cinsiyetiniz

- Erkek
 Kız

2. Annenizin eğitim durumu

- Okuryazar değil
 Okuryazar
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise Mezunu
 Üniversite Mezunu

3. Babanızın eğitim durumu:

- Okuryazar değil
 Okuryazar
 İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu
 Lise Mezunu
 Üniversite Mezunu

4. Bir ay içerisinde okuduğunuz kitap sayısı:

- 0
 1
 2
 3
 4 ve yukarısı

5. Ailenizin aylık gelir düzeyi:

- 1000 TL ve altı
 1000-2000 TL
 2000-3000 TL
 3000-4000 TL

- 4000-5000 TL
- 5000-6000 TL
- 6000 ve üstü

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

EK 3: Özet Metinleri Değerlendirme Ölçeği

ÖZETLEME ÖLÇÜTLERİ		Uygun Değil (1)	Kısmen Uygun (3)	Uygun (5)
1. SİLME	1.Özet metinde birleşik yapıli cümleler basitleştirilmiş ve tek yargı halinde sunulmuştur.			
	2.Özet metinde sıfat tamlamalarına, benzetmelere yer verilmemiştir.			
2. GENELLEME	1.Özette, aynı amaca ve aynı anlama gelen nedenlemeler genellenmiştir.			
	2.Özette, aynı amaca ve aynı anlama gelen sonuçlar genellenmiştir.			
3. YENİDEN KURMA	1.Özet, ana metnin özgün cümleler ile yeniden yapılandırılmış biçimlidir.			
	2.Özet, metnin anlam bakımından aslını yansıtmaktadır.			
	3.Özette metinle ilgisi olmayan öznel yargılardan kaçınılmıştır.			
	4.Özette dolaylı anlatım biçimlerinden (mecazi ve sanatlı anlatım) kaçınılmıştır.			
	5.Özetteki anlatım, nesnel bakış açısıyla (üçüncü tekil şahıs ağzından) verilmiştir.			
	6.Özette metinde işlenen konu / ana düşünce cümlesine yer verilmiştir.			
	7.Özet, metni oluşturan temel düşünceleri ve destekleyici temel öğeleri kapsamıştır.			
	8.Özetteki cümleler arasında kip (zaman) uyumu vardır.			
	9.Özetteki cümleler, uygun bağlaçlar kullanılarak akıcı bir metin oluşturmuştur.			

EK 4: Hikâye Edici Okuma Metni (Hikâye)

KARANFİLLER VE DOMATES SUYU

Küçük bir çam ormanı. Vakit sabah. Arı, sinek, kuş sesi. Bir siyah gözlükten görülen yerde ve ağaçlarda güneş parçaları. Sonra uzak, göğün, kendi renginden biraz daha koyu kıyıları giden hudutlu bir deniz... İşte böyle bir yerde köyün insanlarını düşünüyorum. Kitaplar, bir zaman bana, insanları sevmek lazım geldiğini, insanları sevince tabiatın, tabiatı sevince dünyanın sevilleceğini, oradan yaşama sevinci duyulacağını öğretmiştiler. Hayır, şimdi insanları, kitapların öğrettiği şekilde sevmiyorum. Şiirler, romanlar, hikâyeler, masallar bana bu ilmi tahsil ettirmişlerdir. Beyinin vapurdan iner inmez çantasını kapam uşaktan öğrenmeyi, sabahleyin altı buçukta tabiatla kavga için sokağa fırlayan adamın çalışmadığını kendi kendime öğrendim. Ama şu sabahleyin altı buçukta tabiatla sokağa fırlayan adam, isterse akşama kadar insanları aldatmak için didinsin. Kaç para eder! Gözümde, milyonu olsa da kalp para ile metelik etmez.

Şimdi artık kimi sevdiğimi, kime saygı duyduğumu biliyorum. Günlerden beri kafamı bir adam kaplıyor (işgal ediyor dememek için).

Köyde ona “Kör Mustafa” derlerdi. Bir gözü sola doğru biraz kaymıştı. Sağ tarafının beyazı ile göz kapağı arasına ciğer kırmızısı bir et parçası oturmuştu. Böyle mi doğmuştur? Yoksa çocukken bir şey mi batmıştır? Bu arızalı göz, öteki gözden daha parlaktır; daha siyah, daha canlı, daha zekidir. Bana bir kamburu hatırlatıyor bu göz; tuhaf değil mi? Bir kambur insan çirkindir ama bütün kamburlar iyi yürekli, sevimli insanlardır. Arkadaş canlısıdırlar, şendirler. Ne severim kamburları!

İşte Kör Mustafa'nın bu gözü de bir kambur insanın ruh hâletini içine sindirmiş, şıkır şıkır, pırıl pırıl, sevimli, çapkın, canlı bir gözdür. Öteki doğru dürüst göz, onun yanında mahcup, sönük, tatsız tuzsuz, pek de kibirlidir.

Kör Mustafa bahçelerde çalışır, gündeliğe gider, sarnıç sivar, dam aktarır, kuyu kazar...

Bizim köyün lodos tarafı gayrimeskûndur. Orada fundalar, yabani meşe palamutları, kocayemişler, çalı süpürgeleri bir türlü ağaç hâline gelmeden ama ağacı taklit edercesine gelişir, birbirinin içine girmiş yaşarlar. Bütün bu fundalıklar

Fino Kilisesi'nin malıdır. Kocaman, kirli sakallı, cin gibi bir papaz, fundalıkları bizindir diye arada bir dolaşır. İsteyen olursa ucuza kiraya verir ama kimse kiralamaz. Çünkü orman memuru buraları Orman Kanunu mucibince orman addeder. Aralarında üç beş ufacık çam ağacının boğulduğu yabani, cüce, oduna bile gelmez çalı çırpı; orman memurunun, Orman Kanunu'nun sayesinde mesut yaşarlar.

Kör Mustafa nasıl becerdi bilmem... Denize diklemesine inen bu çalılığın bir kısmını ne pahasına ayıkladı, biliyor musunuz; tırnakları pahasına. O çalı çırpının sere serpe geliştiği, bu denizlere inen toprak öyle taşlık, öyle taşlıktı ki... Sonra Mustafa gündüzleri başka yerde çalışmak mecburiyetinde idi.

Akşam olunca çalıların arasına sakladığı kazmasını alıyor, gün ağarınca kadar söküyor, koparıyor, kazıyordu. Kazdıkça kaya, kazdıkça taş. Bütün bir yaz, bütün bir kış, orman memurunun tazyiki, çalı, palamut, defne, koca yemiş, diken, ot, kök ona karşı koydular. Bu korkunç mücadeleye üç evlek toprak için Mustafa'dan başka bizim köyde kimse girişemezdi.

Kaya bitip de yumuşak, esmer pembe bir funda toprağı bir karış meydana çıkınca bir meşe palamudunun korkunç yılan gibi kökü önüne çıkardı. Onu sökünce orman memurunu karşısında bulurdu. O gidince zehirli bir diken başparmağını şişirdi. Kazma körlenir, kürek bulamaz, taş yar gibi yığılırdı. İnsan büyüklüğünde bir kaya yumuşak toprağın üstünde, altındaki bir insan büyüklüğünde cüssesini hiç belli etmeden yosunlu yüzüyle dikilir. Omuzları, tırnakları, ayakları, göğsü, sırtı, bütün kuvveti ile dayanır, onu yener, yıkardı. Kazma iş görmediği zaman yumruğu, yumruğu yetmediği zaman parmakları, parmakları kalın geldiği zaman tırnakları ile toprağı tırmalardı...

Bir sonbahar günü baktık ki küçük çam ağaçları filizi, körpe diken yapraklarıyla, üç beş kocayemiş çingil çingil yemişleriyle yer yer esmer, pembe, kül rengi toprağa saye salar. Biz görenler:

— Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur, dedik. Bilmedik ki dişle, tırnakla, kanla, canla tabiat denilen canavarı yenmek lazım gelir. Bendeniz bu mücadeleye şahidim. Mustafa'nın kör gözü hiddetten ala bulandığı günleri hatırlıyorum. Hey arslan Mustafa, der; uzakta bir çam gölgesinde korkunç kavgayı seyredirdim. Bu kavga Romalı esirlerin arslanla dövüşmesinden şu itibarla farklı idi ki Romalı esir

arzlana bir çeyrek saat içinde yeniliyordu. Mustafa ejderhayı bir sene içinde, bazen ümitsizlikten, bazen ümitten yeniyordu.

Bir sabah her zamanki çamın altına vardım ki bir köylü kadın, üç yarı çıplak ocuk garip birtakım taşlar, tahtalar, saclarla bir şeyler yaparlar. Bu, her tarafından poyraz, lodos, gün doğusu, keşişleme, yıldız, karayel rüzgârı giren bir evdi. Mustafa arkasına yeşiller giymiş güçlü kuvvetli bir kadın takmış, üç evleğine çizgiler, ocaklar açıyordu.

— Arslan Mustafa, dedim. Su buldun mu, su?

— Deniz kıyısında eski bir kuyu vardı. Tuzlu bir parça ama idare edeceğiz. Şuraya bir sarnıç kazabilsem...

Onu gördüm mü toparlanıyor; hayret, sevgi ve saygı ile bakıyorum. Koca yaylamızın üzerinde böyle milyonlarca insan bulunduğunu düşünüyorum. Yine dünya yuvarlağı üzerinde böyle milyonlarca insanın tırnakları, nasırları, çirkinlikleri, tek gözleri, tek kollarıyla bir ejderha ile kavga etmek için bekleştiklerini düşünüyorum.

Küçük hanımlar! Bugünlerde bir gün nişanlınız size koyu al renkli karanfiller gönderecektir. Dikkat edin, belki Mustafa'nınkilerdir. Küçük beyler! Domates göreceksiniz arşıda. Elmalar, ferik elmaları gibi kokulu, şekerli tatlıdır. Keserseniz içinde çekirdekleri altın gibi parlar. Belki de lokantada bir gün şişelere doldurulmuş bir domates suyu içersiniz ve tadını fevkalade bulursunuz. Yunan tanrılarının ölmek için içtiği nektar lezzetini damağınızda hissedersiniz. Emin olun ki Mustafa'nın domateslerinden bir tanesi içtiğiniz suya katılmıştır.

Sait Faik ABASIYANIK

EK 5: Bilgilendirici Okuma Metni (Deneme)

EMPATİ İLE YAŞAMAK

Empati, insanlarla nitelikli ilişki geliştirmemizi sağlayan ve sosyal ilişkilerimizi yönlendiren bir etmendir.

Doğumumuzla başlayan gelişim ve öğrenim sürecimiz, yaşamımızın son anına kadar devam eder. Önce anne babamız ve aile çevremizle olan gelişim yolculuğumuzda zaman ilerledikçe etkilendiğimiz kişiler de değişmektedir. Kendi kişisel özelliklerimize, duygularımıza, bakış açımıza, yaşantımıza, görüş ve düşüncelerimize uygun birilerini bulmak güç iştir ama özlem duyarak aradığımız da tam böyle bir şeydir.

Gün gelir kendimizi o kadar çaresiz hissederiz ki sanki dünya üzerimize gelmektedir. Hiçbir şey istediğimiz gibi değildir. Hoşnutsuzluk alabildiğinedir ve anlamsızdır tüm yaşanılanlar. Dertlerimizi kimseye anlatamamanın verdiği eziklikle, anlaşılmanın verdiği eziklikle, anlaşılmanın korkusu sarar her bir zerremizi. Yorgun yüreğimize bir yol arkadaşı bulmak isteriz. Cana can katan bir dost ararız lâkin onu bulamayacağımızı düşünerek aramaya cesaret edemeyiz. Bu gidişe “Dur!” diyebilecek mecalimiz de kalmamıştır. Son bir ümitle kaldırırız başımızı ve dalgın bakışlarımızla “Gel artık!” deriz, “Gel, geleceksen...”

Gelmesini istediğimizin kim ya da nasıl bir şey olduğuna dair fazla bir şey düşünmeyiz o anda. Hâlimizden anlaşılır zaten neye ihtiyaç duyduğumuz. Ve gelir gelmesi gereken. Tüm ihtişamıyla gelir ve götürür bizi gittiği yere. Sormayız nereye gidiyoruz diye. Sadece gideriz, onunla bir olup yürürüz ve kendimizi onda buluruz. Yürüdükçe gelişir, geliştikçe gençleşiriz.

Aradığımız şey empatidir. Doğumumuzla başlayıp ölümümüzle biten bir arayıştır bu. Yaşamımızın her anında ihtiyaç duyduğumuz ve olmasa olmazımızdır bu duygu. Empati, bir yaşama sanatıdır.

Empati Kurmak İnce Bir Sanattır

Nasrettin Hoca eşeğinden düşer ve acıyla kıvrılır. Başına toplananlar: “Hemen bir doktor çağırın...” diye bağırırken Hoca “Bana doktor değil, eşekten düşmüş birini bulun...” der. Nasrettin Hoca bu davranışı ile eşekten düşenin çektiği

acıyı ve yaşadığı duyguyu sadece eşekten düşen başka birinin anlayabileceğini ifade etmektedir.

Empati kurabilmek için karşımızdaki insanın karşılaştığı olayı yaşamak zorunda değiliz elbet. Onun yaşadığı olayda kendimizi görebiliyorsak, eğer kendimizi onun yerine koyup onunla aynı duyguları yaşayabiliyorsak, olaya onun bakış açısından bakabiliyorsak ve bunu ona iletebiliyorsak empati kurmuşuz demektir. Bu nedenle empatik iletişimde aslanan, olayları yaşamak değil doğru anlamaktır.

Karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini tam olarak anlasak bile eğer anladığımızı ona ifade edemiyorsak veya yanlış ifade ediyorsak empati kurmuş sayılmayız. Yine empati kurarken kişinin sadece sözel tepkilerine değil, ses tonuna, konuşma temposuna, jest ve mimiklerine hatta duruşuna bile dikkat etmek gerekir.

Empatide nesneliliği kaybetmemek, karşımızdaki kişinin korku, kaygı, neşe ve öfke gibi duygularıyla bunalmamak gerekir.

Empatik anlayış insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. İnsanlar, kendileriyle empati kurulduğunda başkaları tarafından anlaşıldıklarını ve kendilerine önem verildiğini hissederler. Bu da insanları rahatlatır.

Empati, bakabilme ve görebilme sanatıdır. Kendini başkasının yerine koyabilme, onu anlayabilme işidir. Günümüz insanları geçen zamanla teknoloji ve bilim çağının ağına takılarak iletişimde durağanlık, kopukluk yaşamakta ve dolayısıyla insani ilişkiler zayıflamakta, insanlar birbirine uzak, yabancı, birbirini anlamayan ve böylelikle sevgisiz, saygısız, hoşgörüsüz bir dünya oluşturmaktalar.

Bir Yaşam Biçimi Olarak Empati

Empati kurmayı sadece insanlar arasındaki iletişim ve etkileşim olarak değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı olarak değerlendirdiğimizde ise kâinatın her zerresinde empatik bir insan göreceğiz. Doğadan hayvanlara, atmosferden uzaya kadar her alanda empatik düşünen insan, en küçük bir canlıyı bile incitmemesi gerektiğini hisseder.

Yakın çevremizden uzağımıza doğru yaşadığımız toplumun ne kadar empatik bir yapıya sahip olduğunu şöyle bir değerlendirelim isterseniz: Yolda yürüyoruz... İnsanlar ile toplum ile iç içeyiz. Karşımızdan gelen orta yaşlarda bir insan ağız dolusu tükürüyor. O tabloyu gözlerinizde canlandırın lütfen. Neler hissediyorsunuz? Yürümeye devam ediyoruz. Arkamızdan bizi takip ediyormuş gibi gelen iki delikanlı yüksek sesle küfürlü bir şekilde konuşuyorlar alabildiğine... Sonra dinlenmek için bir parkta duruyoruz.

İşte bizim empati seviyemiz bu, örnekleri çoğaltmaya gerek yok. Günümüzde başkalarını düşünerek atılan bir adım, yapılan bir uğraş yok. Bir empati muhasebesi yaparsak; öğretmen kendini öğrencinin yerine koysa, doktor kendisini hastasının yerine koysa, patron kendisini işçisinin yerine koysa, anne ya da baba kendini evladının yerine koysa, erkek kendini kadının yerine, kadın kendini erkeğin yerine koysa, özgür olan kendini hükümlünün yerine koysa, para kazanabilen biri kendini işsiz arkadaşının yerine koysa keşke...

Empati Becerimizi Nasıl Geliştireceğiz

Bireyleri en çok tedirgin eden şeylerden biri başkaları tarafından eleştirilmektir. Empatik dinlemede birey karşısındakini ne över ne yargılar ne de suçlar; sadece onu anlamaya çalışır. Bu anlayış insanların birbirlerine yaklaşmasına ve aralarında gerçeğe dayanan sevginin gelişmesine yol açar.

Bunun dışında empati becerimizi geliştirmek istiyorsak eğer diğerlerinden önce kendimizi tanımamız gerekli. Başkalarının duygularını anlamak ve onlara cevap verebilmek için kendi duygularımızı anlamamız gerekiyor.

Sonuç olarak empati, insanlarla nitelikli ilişki geliştirmemizi sağlayan ve sosyal ilişkilerimizde başarıyı belirleyen ve sosyal ilişkilerimizi yönlendiren bir etmendir. Bunun yanı sıra insanın çevresiyle ve doğayla olan ilişkilerini belirleyen ve toplumumuzun dokusunu koruyan oldukça önemli ve gerekli bir beceridir.

İdris BİLEN

EK 6: Hikâye Edici Dinleme Metni (Efsane)

BİR GÖL NASIL BİNGÖL OLDU?

Bingöl yaylalarını dolduran göllerin suları bir başkadır. Bin gölden bir tanesinin suyu insana ölümsüzlük sağlar ama hangisi? İş, onu bulabilmektedir.

Gölün suları ayna gibi duru, dupduruydu. Işıl ışıl parlıyordu. Bir bulut geçmeye görsün, bir anda ışıklı sular sönüyor, kararıyor, bulut geçer geçmez de gene ışığa kesiyordu.

Birçok çiçek açmıştı kıyısında. Çiçek her yerde olur. Buradaki çiçekler ise bir başkaydı. Renkleri daha canlı, daha parlak, daha ışıklıydı. En küçük çiçek bile kocamandı, el gibi, el gibiydi. Hele bir yaban süsenleri vardı ki sarının en tatlısıydı. Bir de güzel kokuyorlardı, insanın başı dönüyordu.

Bu ıssız gölün kıyısında bir adam duruyordu. Elinde bir telli turna vardı. Kuş çoktan ölüp gitmişti ya, telleri hâlâ ışık ışıktı. Gözleri sönmemişti, ateş gibi parlıyordu.

Avcı gölün kıyısına çömeldi. Turnanın gümüş tüylerini bir bir yoldu. Sonra göl suyuna daldırdı. Bir güzel yıkayacaktı. Bir daha daldırayım derken turna çırpınıp uçuverdi. Üzerinde yeni tüyler, yeni teller vardı. Tel tel ışıklar saçtı ardından.

Turna uçtu, göl üstünde bir kere döndü. Sonra dağları tepeleri aşıp gitti.

Dili, dişi kilitlendi avcının. Bu nasıl iş? Turnayı vurup öldürmüştü. İşte şurada tüyünü telini yolmuştu. İşte, orada duruyordu.

Nasıl oluyor da ölmüş, tüysüz telsiz kalmış turna tekrar canlanır? Kanatlanıp uçar? Şaşkınlıktan uzun süre kendine gelemedi. Neden sonra elini başına vurdu.

“Vay akılsız başım vay! dedi. Keramet ne turnada ne de bende. Ne varsa bu gölün suyunda var. Ölümsüzlük suyu bu su. Turnayı bir kere daldırdım, yeniden can buldu. Ne duruyorum öyleyse. Eğilip kana kana içeyim. Hiç bu fırsat bir daha ele geçer mi?”

Avcı böyle niyet tuttu, göle eğildi. Göl önünde durdu mu ya, birden bin parça oluverdi. Her parça gidip bir yere yerleşti. Ortaya bin tane göl çıktı.

Avcı o göle koştu, su içti. Bu gölde koştu su içti. Günlerce taban tepti. Karnı küp gibi şişti. Neredeyse susalak olacaktı. Ama hiçbir değişiklik göremedi

bedeninde. Ara sıra kendisini perişan eden karın ağrısı gene tutuyor, bacaklarındaki ağırlı yel, hava soğuyunca azıtıp esmeye başlıyordu.

Ah! Ah ki ah! Bulmuşken hayat suyunu kaçırmıştı. Bu öyle böyle bir fırsat mıydı ki? Dizini dövüp durdu.

Ölünceye kadar yandı, yıkıldı.

Bingöllüler derler ki, ölü kuşun yeniden canlanmasından sonra bu bölgenin adı Bingöller olarak kaldı.

Avcının kuş yıkadığı göle de Kuşgölü dendi.

Bingöllüler gene derler ki, ölümsüzlük suyu kaybolmadı. Bin gölden birisinin suyu hayat bağışlayan sudur ama hangisi? Kimse bulamaz onu. Bir bulsa dünyanın sonuna kadar yaşayıp gider. Hiç yaşlanmadan, kamburu çıkmadan, saçı ağarmadan, dişleri dökülmeden, hastalık çekmeden. Ah bir bulan olsa bugüne kadar kimse bulamadı. Kolay iş mi?

Bingöllüler, o eşsiz güzellikteki yaylaları dolduran göllerden her birinin üstün meziyetleri olduğunu gururla anlatırlar. “Ne de olsa bu göllerin suyuna hayat suyunun kaynağı karışmıştır. Üstünlükleri bundan gelir.” derler.

Evliya Çelebi, bu sevimli Türk gezgini, bundan üç yüz elli yıl önce Bingöl yaylalarından geçerken göllerin çoğunu görmüştür. Gördüklerini, duyduklarını da kitabında yazmıştır. Der ki “Göllerin her birinde değişik nitelikte sular vardır. Kimi huyludur, kimisi de kötü. Gölün biri, suyunu içeni sallabaş yapar. İnsan yanılıp bir yudum içecek olsa başı saat sarkacı gibi hiç durmadan bir o yana bir bu yana sallanıp durur. Bir başka gölün dibinde altın, gümüş doludur. İçinde insanları yutup parçalayan azgın canavarlar yaşadığı için kimse bu göle giremez.”

Evliya Çelebi, Bingöller hakkında duyduklarını anlatmaya şöyle devam eder: “Akbaba Gölü’ne her yıl bir akbaba gelir yıkanır. Suyundan içen adamın sakalı ağarıverir. Ballıgöl’ün suyu tatlıdır, bal gibidir. Her sabah dalgalar kıyısına kudret helvası çıkarır. Yiyenin ömrüne ömür katar. Ergölü’ne giren adamın gücü kuvveti artar. Miskin Gölü’nün suyu cüzzam hastalığına iyi gelir. Muhannes Gölü’nün suyundan içen korkak olur. Kanlıgöl: Bu gölde her yıl bir adam boğulur. Hatungöl: Bu gölden su içen kadınlar hamile kalır.”

Evliyamız böyle anlatıyor. Bingöllüler daha fazlasını anlatırlar. Göllerinin her birinde üstün bir güç olduğunu da anlatırlar. Göllerinin her birinde üstün bir güç olduğuna yürekten inanırlar.

Hasan Lâtif SARIYÜCE

EK 7: Bilgilendirici Dinleme Metni (Söyleşi)

ZAMANI KAZANMAK VEYA KAYBETMEK

Okumuş, aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu. Çünkü yaşlı idi. Önünde ne kadar zaman olduğunu bilmiyordu, ama bunun az olduğunu biliyordu. Eline yabancı dilden bir kitap almıştı. “Bu harikulâde bir kitap!” diyordu. “Bunu tercüme etmek istiyorum. Ama buna bir girişirsem öteki işlerimi yapamayacağım diye korkuyorum. Hâlbuki yapılacak çok iş var. Hepsinin de mutlaka yapılması lazım. Benim vaktim bunlardan hangisini yapmaya yetebilir? Yazık! Çok geç kaldık, çok!”

Gerçekten yazık! Zamanın azaldığını insan, ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor. Hazin olan budur. İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor. Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım. Ancak o olgunluğa vardktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz. İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar. Yaşınız en az kırka varmıştır. Önünüzde kaç seneniz kaldı? Daha kaç sene yaşayacaksınız? Bilemezsiniz. “Aman, şunu da yapayım! Aman bunu da yapayım!” diye çırpınırsınız.

Hâlbuki zaman, alabildiğine, dörtlüye gitmektedir. Bir de bakarsınız, beş seneniz daha gitmiş. Başladığınız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir. Eyvah! Zaman yok! Vakit çok az! Onun için değil midir ki bir ihtiyar: “Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen, boş geçen zamanlarını içine atsa!” diye bağırmıştır.

Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilemiyor. Gençlere bakıyorum: kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar. Harcanan para yeniden kazanılabilir. Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerine koyamazsınız. O, boyuna akar gider. Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder. Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraber götürür. Aslında sizin ömrünüzdür giden, farkına varmazsınız. Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz. Ancak seneler ve seneler geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman, o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini, derin teessüfler içinde görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz.

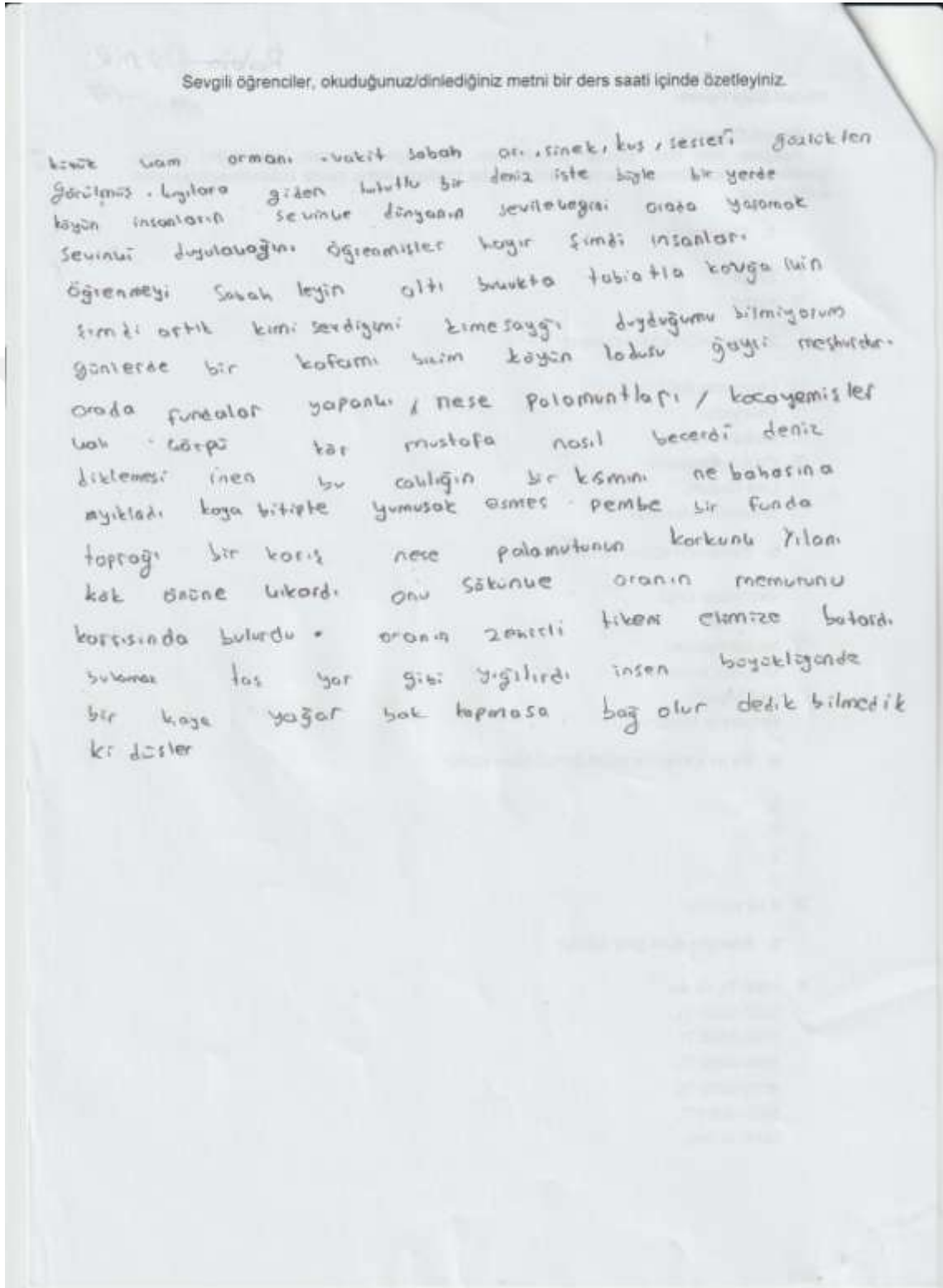
Servet, mal, mülk, bunların hiçbiri kıymetli şeyler değildir. Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır. Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar. Aslına bakarsanız yaşamak da budur zaten!

Fakat insanın etrafına, memleketine, insanlığa yararlı bir şey yapabilmesi, kendisine cömertçe bahşedilmiş olan zamanları iyi kullanması sayesinde mümkün olabilir. Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler. Yetişmemiş, yani zamanlarını iyi kullanmamış, boşu boşuna harcamış insanlarsa ne kendilerine ne de memleketlerine faydalı olabilirler. Gençleri uyaralım, bu noktada uyardığımızın faydası vardır, zamanlarını iyi kullansınlar. Yoksa günün birinde, yaşlandıkları zaman, hiçbir şey yapamamış olmanın acısı ile kıvranacaklardır. Gençler, boş geçirdikleri zamanlarla neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki, iş işten geçmiş olacaktır. İnsan için bahtsızlığın en kötüsü, en korkuncu, muhakkak ki, bunu, yapılacak hiçbir şey kalmadığı zaman fark etmektir.

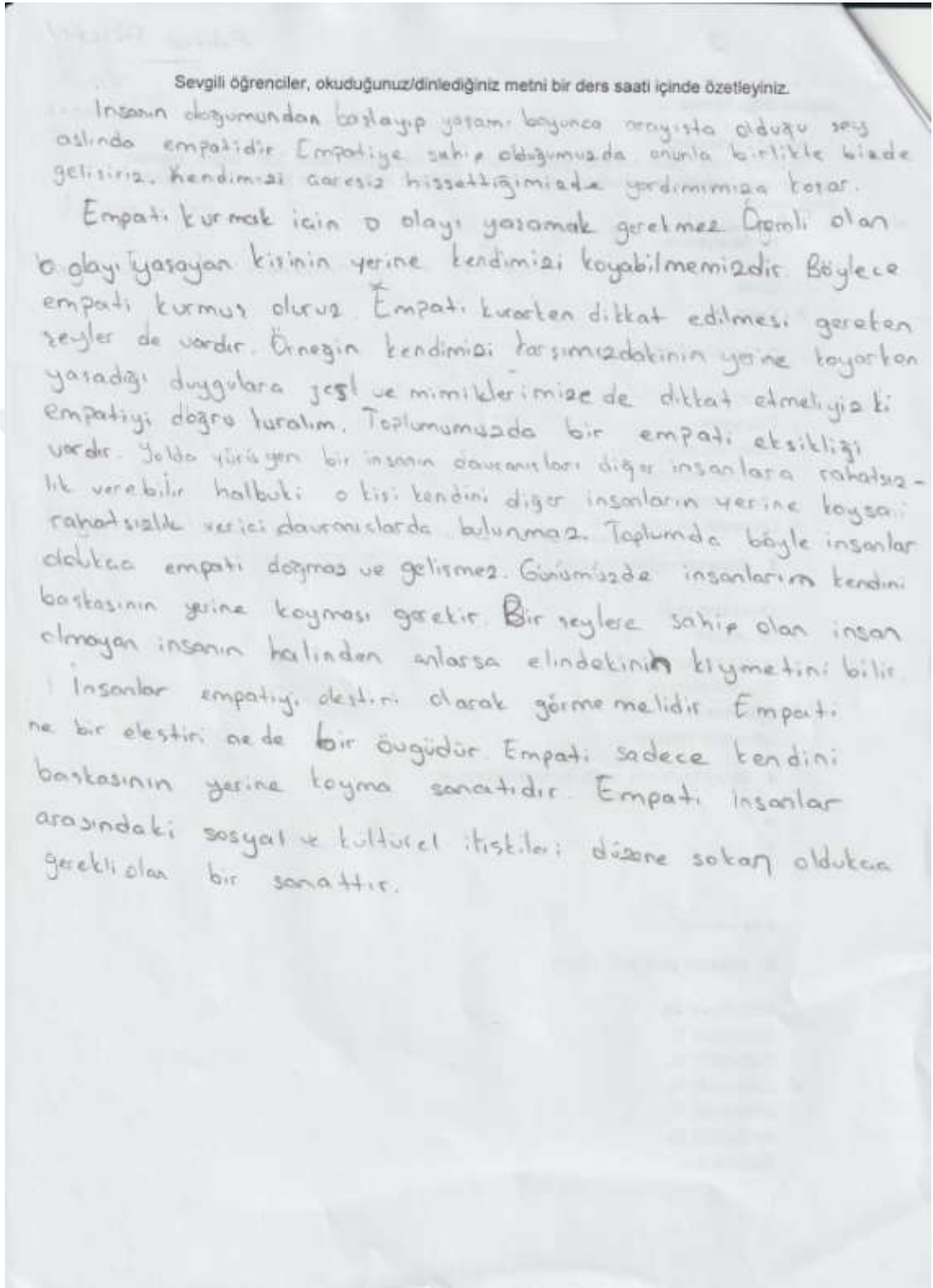
Şevket RADO

EK 8: Başarı Seviyesi Yüksek Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri

Hikâye Edici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Bilgilendirici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Hikâye Edici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Bir göl bingöl nasıl oldu

Bingöl'de yaşayan bir avcı bir gün ava gider.
Bir Turna öbölür. Taybrini yollar ve yavaş suya
dalır ve itir. tat aldırmağa kalkırken Turna canını
uçar. Bu Turna yavaş suyunu üstünde iki Defa uçarak
Defa sonra dağları tatarı aşır gider evliye çelebiye

göre Bingölde Bir göl vardır ve bu göllerin en büyüğü
vardı Evliya çelebi Bir göle çal Mıcaha ve zümme
oblugunu ve kimsenin abmadığını canı ıcarisireti canı abır
obluğunu söyler

Bilgilendirici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Zamandan Kaybetmek Veya Kazanmak

Günahlar genelde vakitlerini iyi hesaplamazlar. Bu zamanın kıymetini iyi bilmemelerinden kaynaklanıyor. İlerleyen yıllarda-sorulara okuduğumuz zaman-zamanın kıymeti anlaşılır.

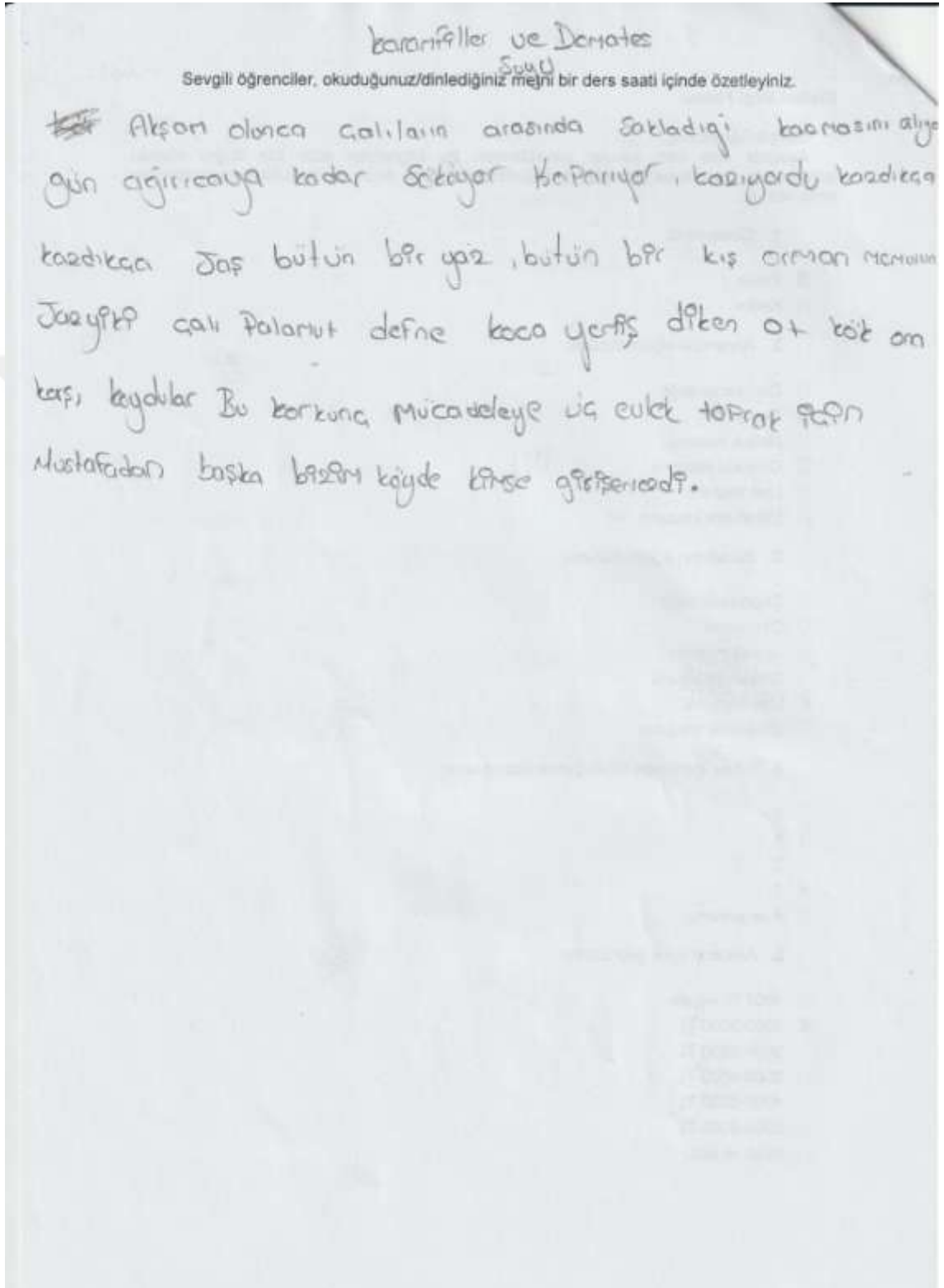
İyi yetişen insanlar, zamanını iyi değerlendiren insanlardır. Zamanını kötü değerlendiren insanların başarısız olduğu iş herkes tarafından bilinir. Bunun sebebi şudur: zamanın durmadığını devamlı hareket halinde olduğunun farkında olan insan işlerini zamanında tam yapar. Böylece işlerini yetiştirir ve hayata bir düzen hüküm olur. Zamanını iyi değerlendiremeyen insanlar işlerinin yetiremeyeceği kaygısıyla işlerini yarım yamalak yapar, dolayısıyla başarısız olurlar.

Sonuç olarak bilinmelidir ki zaman durmak bilmeyen bir olgudur. Yani işlerin yerinde zamanında yapılması kişiye kazandırır her yönden. Yaptığımız ve yapmamız gereken işleri belli bir düzen çerçevesinde yapmamız bizi başarıya ulaştırır. Deneyimler bilir.

* * *

EK 9: Başarı Seviyesi Orta Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri

Hikâye Edici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Bilgilendirici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Empati insanların iyi bir ilişkilerin ve sosyal ilişkilerini yönlendiren etmesidir. Bir gün kendimizi karşımıza hissedip bizimle empati kurmasını istediğimize insanlar arana, ama bulmaya cesaret edemeyiz. İnsanların duygularından ölmüne kadar aradığı şey empatidir. Empati bir yasama sanatıdır. Buna örnek olarak "Nesrettin Hoca" esesinden düşer ve acıyla kurur insanlar "Hemen bir doktor çağırın" derler. Nesrettin Hoca "Bana doktor değil, esettin düşmüş birini bulan" der "Empati, acıyı, üzüntüyü, sevinç, yasayan birisini bulmaktır. Empati kurmak için karşımızdaki kişiyi yaşamak zorunda değiliz. Onu, kendi yerinde koyarsak ve onu anlıyorsak ve ona bunu iletebiliyorsak empati kurmuş oluruz. Ama karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini tam olarak anlayarak bile eser anlamaz. ifade edemiyorsak veya yanlış ifade ediyorsak empati kurmuş sayılmayız. Empati becerimizi geliştirmek istiyorsak diğerlerini önce kendimizi tanımamız gerekir. Başkalarının duygularını anlamak ve onlara cevap verebilmek için kendi duygularımızı anlamamız gerektir.

Hikâye Edici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Bir gâlin bin gâl oluşu

Bir gün bir avcı kuşu vurarak tiftlerini: Yalnuş ve o kuşu gâlin içinde Yikanak için kuşu sava kayması ve kuşu çıkardığında kuş bir deni usmuş ve Tütkeri eskisi gibi tam ve Yalnuş (idi) adam saçırmiş bir süre sonra adam o gâlin ölümsüz olduğunu onları fırsat bu fırsat demiş ve kafasını süra doldururken gâl bir oraya bir buraya dağılmış o adam ise bütün sudan içmiş ve yerilmiş ama adamda hala bir değişiklik yokmuş. Bu olaydan sonra oraya bin gâl ad verilmiş ve hala bingalliler dedi: hala o gâllerin birinde ölümsüzlük olduğunu söyler.

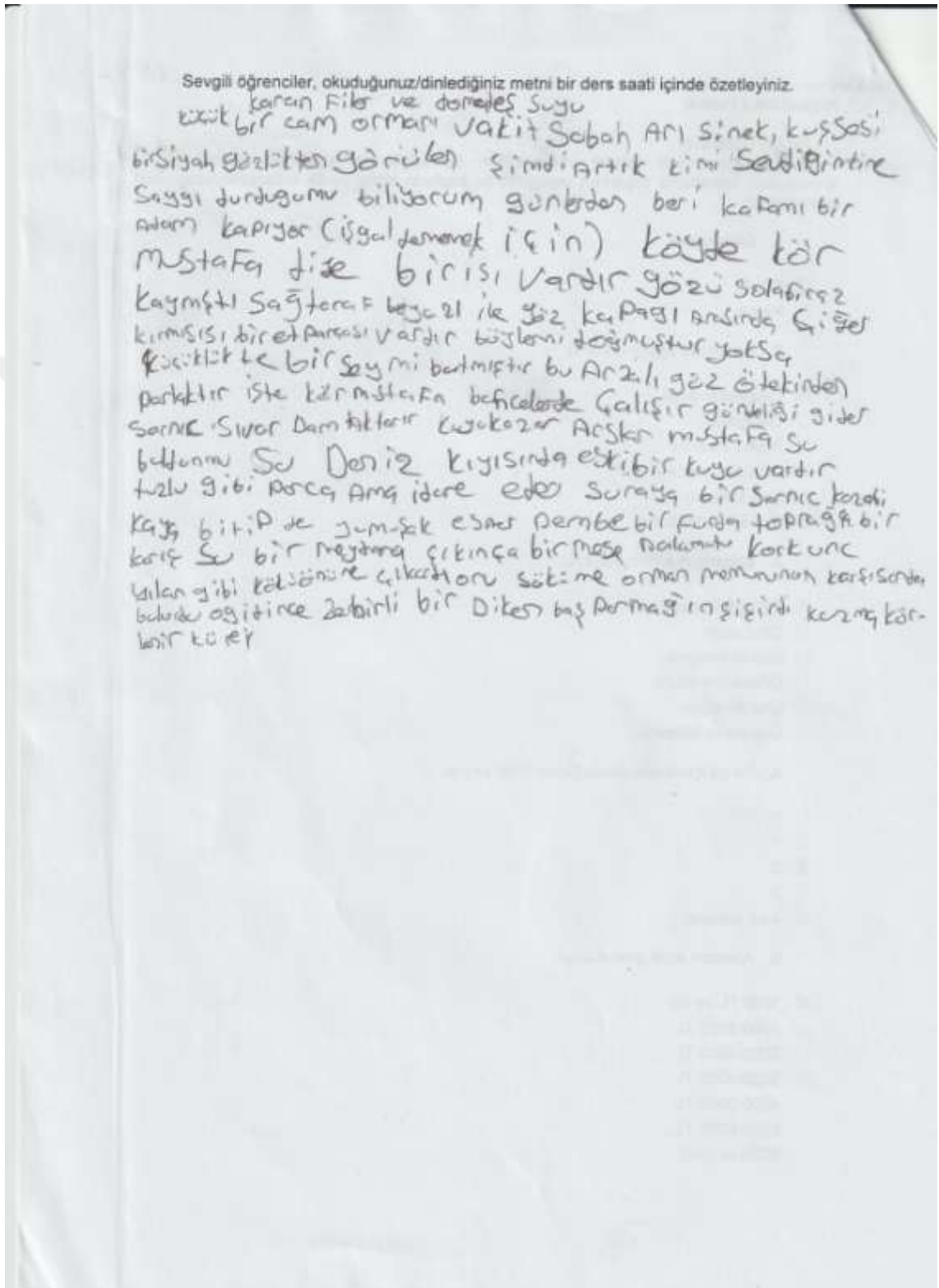
Bilgilendirici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Gençler zamanın kıymetini bilmiyor halbuki zaman ne kadar önemlidir. Zamanın önemini anca yaşlı olunca anlayabiliriz. Ama o zaman iş işleri geçmiş olur. Gençler ancak para harcar gelir ve zamanı hiç umursamaz. Ama parayı geri kazanabilirken zamanı geri kazanamayız. Biz yürüz ama zaman yürüz alıp gitmeye devam eder. Zamanımızı iyi değerlendirmeliyiz. Her geçen gün zaman atarken önümüzde de alıp gitmeye devam eder. Bir adam sakarı alıp kaymış ve bağırarak boş zamanlarımızı içine atın. Gençler zamanın kıymetini bilmiyor ama yaşlıınca anır ama ne yazıkki o zamana kadar zaman alıp gitmiş. Onu geri getirmek mümkün değildir.

EK 10: Başarı Seviyesi Düşük Olan Okul Öğrencilerinin Özet Örnekleri

Hikâye Edici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Bilgilendirici Okuma Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Değirmizle başlayan ta ölmüze kadar önce Anne, Babamızla
daha sonra Atamızla devam eder gün gelir kendimizi okuyor Getirebilir
hiç ederiz ki dünya üzerimize gelmektedir her zaman
kendinize iyi bir Arkadaş ararsınız düşünerek ama cesaret
eden egiz

Nasrettin Hoca çeşitinden düşer ve ağıyla kırılır. Başına Tokbonalar
dok tar Gajvin diğer nasrettin Hoca doktor Gajvinin
eskiyen dafan birini getirir ancak o benim halim den onlar
birinin yalva jürü Yarkın Arkanızda birini' o'dolu
takıldı

Hikâye Edici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Bir aca bir bin bir tura vaktel vaktelbi: turanın türleri: vaktel
 Sonra turayı vaktel için eyle icine soyar turan bblm icine bblm:
 bblm türleri cıkar adamın elinen turaverit bblmı, bblmı, mıc bblm
 adam suyu bllmsöle suyu sarımsk hama icine atlar bblm bllm bllm
 bllmımdan ke bu bllm bllm icindekı hangi bllm bllmsöle suyu
 obubıv vaktel vaktel bllmsölemdan vaktel bllmı mıc bllm
 cıkarı mıc bllm bllm bllm vaktel vaktel bllm vaktel cıkarı
 bir bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm
 erlik bllm bllm er bllm mıc mıc bllm bllm bllm bllm bllm
 obubı bllmsöle bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm
 cıkarı bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm bllm

Bilgilendirici Dinleme Metninin Öğrenci Özeti Örneği

Sevgili öğrenciler, okuduğunuz/dinlediğiniz metni bir ders saati içinde özetleyiniz.

Birgün yas, seğmiş bir arkadaşımla konuşuyordum. O da zamandan yakınıyordu. Halbuki bunun sorumlusu Oğdu Zamanı iyi kullandığımız üzere bir başıydı. Bu sükuti mi desem Gares:elit mi anlamadım ama bildiğimi şu ki zamanın değeri elden geçince anlaşılan ve çok arın izler bırakan feci bir şeye gibidir. Lakin biz seneler hata zamanımız olmasına rağmen değeri; bilimsizce harcıyoruz. Buzzelede zamanımız, iyi değerlendirilmeli, boş geçirmemeli ve olabildiğince faydalı geçirmeliyiz.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

27/08/2019

Tez Başlığı / Konusu

Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okuduğu ve Dinlediği Farklı Türdeki Metinleri Özetleme Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 119 sayfalık kısmına ilişkin, 27/08/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 17 (on yedi) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içmediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Özkan ÇETİN
27/08/2019
Özkan ÇETİN

Adı Soyadı : **Özkan ÇETİN**
Öğrenci No : 16940001125
Anabilim Dalı : Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Programı : Türkçe Eğitimi Bilim Dalı
Statüsü : Y. LisansX Doktora

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Kenan BULUT

27/08/2019

K. Bulut

ENSTİTÜ ONAYI
E.Y.G.Ü.N.D.Ü.R.
27/08/2019
Servet ÇAN
Enstitü Sekreteri